

POLITI HØGSKOLEN

«Alt er ikke gull som glimrer...»

***En studie av kommunikasjon mellom
kriminalteknikere og rettsgenetikere om
DNA-spor***

Tor Kallmyr

Erfaringsbasert master i etterforskning

Kull 2017-2020

Sammendrag

DNA-spor har siden slutten av 1980-tallet blitt brukt som bevis i norske straffesaker, og har utviklet seg til å bli oppfattet av hele straffesakskjeden som gull-standarden for identifiserende bevis.

Forskningen i denne oppgaven retter seg mot hvordan kriminalteknikere og rettsgenetikere kommuniserer om DNA-spor. Kriminalteknikere og rettsgenetikere er de første leddene i produksjonskjeden av DNA-bevis i alvorlige straffesaker. Tre kriminalteknikere og tre rettsgenetikere er intervjuet med fokus på hvordan kvaliteten på anmodningsskjemaet «Anmodning om analyse av DNA-sporprøve til OUS» blir oppfattet og hvordan skjemaet blir brukt. Videre undersøkes kommunikasjonen mellom kriminalteknikere og rettsgenetikere i tillegg til selve anmodningsskjemaet.

Funnene viser blant annet at kvaliteten på innsendte anmodningsskjema varierer mye, at anmodningsskjemaet bør inneholde langt flere påbudte felt som må fylles ut og at avsenders kunnskap om DNA gjenspeiles i kvaliteten på utfyllingen av skjemaet. Informantene påpeker behovet for oppdatering og endringer i anmodningsskjemaet. Det fremgår også at det er til dels utstrakt kommunikasjon mellom de to aktørene i tillegg til anmodningsskjemaet som det er varierende grad av notoritet på hos politiet. Kriminalteknikerne er ofte bindeleddet mellom rettsgenetikerne og etterforskningen i en rolle de selv mener de primært bør ha.

Rettsgenetikerne beskriver en god dialog med kriminalteknikere, men ønsker i større grad å ha kontakt med politifaglig etterforskningsleder.

Studien drøfter funnene i lys av forskning fra blant annet Sverige og Storbritannia på kriminaltekniske bevis sitt liv fra åsted til rettssal og på samarbeidet mellom etterforskere, sakkyndige, påtalejurister og andre aktører i strafferettskjeden. Funnene ses også i lys av forskning som viser at sakkyndige tolkninger av DNA-blandingsprofiler kan påvirkes av saks-irrelevant informasjon.

Studien foreslår *forensisk fasilitering* som et begrep for utvikling av bevissthet knyttet til kommunikasjon med sakkyndige og som navn på et system for styring av denne kommunikasjonen. Funn og drøftinger leder også til konkrete anbefalinger når det gjelder anmodningsskjemaet.

Abstract

DNA traces have been used as evidence in Norwegian criminal cases since late 1980s, and DNA has grown to be recognized as the gold standard of identifying evidence by all actors of the judicial system.

This study seeks to look into how forensic technicians and forensic genetic experts communicate about DNA traces. Forensic technicians and forensic genetic experts are the first to handle a DNA trace in its course of becoming a DNA evidence in crime cases. Three forensic technicians and three forensic genetic experts have been interviewed about their opinion of the quality of the Norwegian form which title translates to «Request for analysis of DNA sample to OUS» in English, and about its use. The communication between forensic technicians and forensic genetic experts in addition to the request form is also examined.

Findings reveal, among other things, that the quality of completed forms varies significantly, that there is a need for more compulsory fields in the request form, and that the sender's knowledge about DNA is mirrored by his or her ability to complete the form. The informants emphasize the need for changes and an updated request form. Findings also reveal frequent communication between the two disciplines outside the form, and this communication is sometimes poorly documented by the police. The forensic technicians often represent the link between forensic genetic experts and the investigation team, and they also claim that this role primarily belongs to them. The forensic genetic experts describe their dialogue with the forensic technicians as satisfactory but do feel the need of a more direct contact with the lead investigator.

The study discusses the findings in the light of Swedish and British studies into the different phases of forensic evidence from the crime scene to the court room, and studies into the cooperation between investigators, expert witnesses, prosecutors and other actors within criminal justice. The findings are also viewed in the light of studies showing that expert witnesses' interpretations of DNA mixtures may be influenced by domain irrelevant information about the case.

The study suggests *forensic facilitation* as a term describing the growing of awareness concerning the communication with expert witnesses, as well as the denomination of a system for controlling and guiding such communication. Findings and discussions also lead to some improvement suggestions for the request form.

Forord

Først og fremst vil jeg takke informantene mine som har bidratt med tid og mye kunnskap – uten dere ville ikke denne oppgaven hatt det grunnlaget den har - tusen takk! Om jeg har greid å forvalte alt dere har delt er jeg usikker på, men jeg håper dere finner noe gjenkjennbart.

En stor takk må også gå til veilederen min ved Politihøgskolen, Johanne Yttri Dahl, for inspirasjon, motivasjon, spørrende undring og klare og direkte tilbakemeldinger – tusen takk!

Arbeidet med denne oppgaven har tatt tid, og uten fleksibilitet og god støtte fra sjefen min Vibeke Schei Syversen hadde gjennomføringen blitt mye vanskeligere- tusen takk!

De aller fleste årene mine som etterforsker og etterforskningsleder har jeg jobbet ved Voldsseksjonen på Kripos. Det har vært og er en fantastisk arbeidsplass både faglig og menneskelig. Jeg skylder alle mine tidligere og nåværende kolleger på Voldsseksjonen – og alle de andre detektivene jeg har fått jobbe sammen med på Kripos og rundt om i Norge - en stor takk for alt jeg har lært av dere! En spesiell takk går til Jon- André Nilsen, Ivar Fahsing og Frode Lier som alle har tatt seg tid til å lese og komme med kloke og verdifulle tilbakemeldinger.

Jeg startet på Politihøgskolen i 1995 og selv om jeg gikk ut i 1998, har jeg følelsen av å ha studert der i nærmere 25 år. Grunnen er at jeg har vært så heldig å få ta mange av videreutdanningene både i operative disipliner og innenfor etterforskningsfaget. Når jeg nå avslutter erfaringsbasert masterstudium i etterforskning, vil jeg derfor takke Politihøgskolen for en fantastisk faglig utvikling og for å ha fått lov til å være med!

Den aller største takken går likevel til Edle som ikke bare har latt meg prioritere denne oppgaven foran mye annet her hjemme, men også har motivert og støttet i tillegg til at hun har lest korrektur og gitt kloke tilbakemeldinger – kjempeklem og tusen takk!

Molde, 14. april 2021

Tor Kallmyr

Innhold

Sammendrag.....	1
Abstract	2
Forord	3
Figurer	6
1. Innledning.....	7
1.1. Saken	7
1.2. Problemstilling.....	8
1.3. Tidligere forskning	10
1.4. Oppgavens oppbygning	11
2. Teorigrunnlag	13
2.1. Etterforskning	13
2.1.1. Hva er etterforskning?.....	13
2.1.2. Hvem etterforsker?.....	14
2.1.3. Organisering av etterforskning.....	15
2.1.4. Anmodning om analyse av DNA-sporprøve.....	17
2.1.5. Sakkyndighet- mandat.....	18
2.2. DNA.....	18
2.2.1. Hva er DNA og DNA-spor?.....	18
2.2.2. DNA historikk.....	20
2.2.3. utfordringer	21
2.3. Produksjon av kriminaltekniske bevis	24
2.3.1. Usikkerhet ved kriminaltekniske metoder	24
2.3.2. Sverige vs. Norge.....	26
2.3.3. Mellommannen	27
2.3.4. Oversettelsesarbeid mellom epistemiske kulturer i strafferettskjeden.....	28
2.3.5. Dialog – fare for bias	33
2.3.6. Storbritannia - samarbeid på tvers av profesjoner i drapsetterforskning	35
3. Metode.....	38
3.1. Valg av metode	38
3.2. Gjennomføring av undersøkelsen	38
3.2.1. Informantene	38
3.2.2. Intervjuene	39
3.2.3. Transkribering.....	41
3.3. Stegvis – deduktiv induksjon (SDI- metoden)	42

3.4. Forskningsetikk	43
3.4.1.Nærhet og distanse	43
3.5. Kvaliteten på undersøkelsen	44
3.5.1.Pålitelighet	45
3.5.2.Gyldighet.....	45
3.5.3.Generaliserbarhet	46
4. Funn og analyse.....	48
4.1. Anmodninsskjemaet	48
4.1.1. Enkelt og med alle muligheter for å glemme.....	48
4.1.2.Tidspunkt for innsending av anmodningen.....	53
4.1.3. Prioritering	54
4.1.4. Chain of evidence	57
4.1.5. Referanseprøver	59
4.1.6. Saksinformasjon – før/ nå – relevant/ irrelevant.....	60
4.2. Kommunikasjon ut over anmodninsskjemaet.....	64
4.2.1. God dialog.....	64
4.2.2. Hvem skal være Rettsgenetikks kontaktpunkt i politiet?.....	65
4.2.3. Notoritet	67
4.2.4. Kunnskap om DNA.....	68
5. Avslutning	71
Litteratur.....	75
Rettsavgjørelser	80
Vedlegg	80

Figurer

Figur 1. Etterforskningsmodellen (Nilsen, 2012)	s. 15
Figur 2. Tidslinje – handlingsrelevans DNA- spor (Mevåg, 2019)	s. 22
Figur 3. Nivådeling ansvarsforhold DNA- spor (Butler, 2015)	s. 23

1. Innledning

1.1. Saken

Mandag 14. november 2011 ca. kl. 15.25 ble 8 år gamle Monika Sviglińska funnet død av sin mor hjemme på Sotra utenfor Bergen (Nordhordland tingrett, 2016). Den første etterforskningen førte til at saken i august 2012 ble henlagt som selvdrap. Saken ble gjenopptatt i 2014 etter at det ble reist alvorlig kritikk mot den første etterforskningen (Riksadvokaten, 2015, s. 3 – 4; Schaefer, 2015).

Riksadvokaten satte i oktober 2014 ned en arbeidsgruppe for å undersøke den første etterforskningen og påtalebehandlingen av saken i et læringsperspektiv. Arbeidsgruppen leverte i februar 2015 en rapport der flere læringspunkter ble påpekt (Riksadvokaten, 2015). Etter en høringsrunde ble resultatet et brev fra Riksadvokaten (2016a) – «Rapport om «Monika- saken» – enkelte tilrådninger og pålegg» hvor flere sentrale tema som etterforskningsledelse, etterforskningsplaner, samarbeid og mandater til sakkyndige er behandlet.

Riksadvokaten (2016b, s. 21) skriver i «Avgjørelser av klager over Spesialenhetens påtalevedtak i «Monika- saken»»:

«Selv om straffansvaret som følge av håndteringen av straffesaken begrenser seg til ileggelsen av forelegget overfor Hordaland politidistrikt, illustrerer kontrasten mellom den opprinnelige påtaleavgjørelsen og den senere drapstiltalen til fulle hvor uheldig saken ble behandlet. Saken er en dramatisk påminnelse om viktigheten av kvalitet i etterforskningen, særlig ved alvorligere lovbrudd, og illustrerer behovet for det pågående etterforskningsløftet. Riksadvokaten understreker viktigheten av fortsatt oppmerksomhet om læringspunktene som er trukket frem i kjølvannet av denne tragiske saken.»

Jeg var politifaglig etterforskningsleder fra Kripos i den nye etterforskningen, og arbeidet med saken fra mai 2014 frem til hovedforhandlingen i tingretten var ferdig i juni 2016. Morens tidligere samboer ble 25. juli 2016 dømt til 18 års forvaring for å ha drept Monika (Nordhordland tingrett, 2016)¹.

¹ Domfelte anket først dommen, men trakk senere anken slik at dommen fra tingretten ble rettskraftig.

I den nye etterforskningen fra høsten 2014 ble samarbeidet med avdeling for rettsgenetikk i straffesaker ved Folkehelseinstituttet² helt avgjørende for at saken ble oppklart og førte til en fellende dom. Etter en grundig gjennomgang av de gjenstandene og sporene som var sikret i november 2011, konkluderte etterforskningsledelsen med at de gjenstandene som fortsatt var i beslag, ikke var oppbevart på en god nok måte for videre DNA-undersøkelser, og vi stod igjen med åtte DNA-sporprøver tatt fra Monikas kropp den dagen hun ble funnet drept. Prøvene ble analysert på nytt på Rettsgenetikk høsten 2014.

16. oktober 2014 kl. 10.51 fikk jeg en telefon fra Rettsgenetikk. Rettsgenetikeren som ringte, sa at i sporprøvene fra Monikas kropp hadde de funnet en DNA y-profil som samsvarte med den tidligere samboeren til Monikas mor. Mannen ble pågrepet 20. oktober 2014 siktet for drap.

Denne oppgaven er motivert av arbeidet med Monika-saken, min interesse for etterforskning generelt og biologiske spor spesielt, men også av et ønske om å ta Riksadvokaten på ordet ved gå videre med læringspunkter fra saken slik at mulig ny kunnskap og kvalitetsforbedring kan følge av en tragedie. Bak dette ligger en bekymring for at politiet ikke utnytter biologiske spor godt nok.

Tittelen på denne oppgaven er inspirert av en av rettsgenetikerne jeg intervjuet som sa: «Alt er ikke gull som glimrer for å si det sånn, og alt er ikke sæd som lyser lilla eller blod som lyser grønt». Rettsgenetikeren snakket om forprøvningsmetoder³, og politiets forventninger til analyseresultatene ved utslag på forprøvinger under åstedsarbeidet. Utsagnet er en påminnelse om at førsteinntrykket lett kan bli styrende for den oppfatningen vi får og beslutningene vi tar videre. Glimrer det med én gang er det gull, men glimrer det ikke så henlegger vi?

1.2. Problemstilling

I denne oppgaven vil jeg undersøke kriminalteknikernes kommunikasjon med de rettsgenetisk sakkyndige ved Seksjon for rettsgenetikk i straffesaker ved Oslo Universitetssykehus⁴.

² Heter fra 1. januar 2017 Seksjon for rettsgenetikk i straffesaker ved Oslo Universitetssykehus. Heretter kalt Rettsgenetikk.

³ For å påvise små forekomster av f.eks. sæd og blod som ikke er synlige for det blotte øye, kan kriminalteknikerne bruke ulike metoder som spesialbelysning og kjemikalier. Sæd har fluoriserende egenskaper ved bruk av spesialbelysning, og blod kan fremstå med grønnfarge ved bruk av kjemikalet Leukomalakittgrønt. Det er flere andre ulike væsker/ materialer enn f.eks. blod som kan reagere med forprøvningsmetodene og man får da falske positive forprøvningsresultater (se bl.a. Beaufort-Moore, 2015, s. 160).

⁴ Heretter kalt Rettsgenetikk.

Analysesvarene i Monika-saken kom som nevnt tidligere, etter et omfattende samarbeid med Rettsgenetikk. Samarbeidet medførte en lang rekke etterforskningsprosessuelle spørsmål om for eksempel hvordan kontakten mellom politiet og Rettsgenetikk skulle dokumenteres, hvordan mandatet til rettsgenetikerne skulle utformes og i hvilken form og på hvilket tidspunkt skulle siktedes forsvarer involveres i dette arbeidet. Det var viktig for oss i etterforskningsledelsen at vi forstod analysesvarene på riktig måte, hva de betydde de i seg selv, og *om* og i tilfelle *hva* de kunne si om hendelsesforløpet. Like viktig var hva analyseresultatene betydde for den videre etterforskningen og hva vi *måtte* og *burde* undersøke nærmere.

Hovedproblemstillingen i denne studien er: Hvordan opplever kriminalteknikere og rettsgenetikere ved Rettsgenetikk kommunikasjonen de har om DNA-spor?

For å få analysert DNA-spor må politiet først anmode Rettsgenetikk om å gjøre dette ved å sende et *anmodningsskjema*⁵. Den andre delen av anmodningen består av *kommunikasjonen* mellom politiet og Rettsgenetikk som kommer *i tillegg til* selve anmodningsskjemaet. Dette er kommunikasjon som foregår på telefon og/ eller e-post og av og til i møter. Jeg legger til grunn at disse delene *samlet* utgjør «mandatet⁶» til Rettsgenetikk. Mandatet er ikke endelig ferdigstilt før all kommunikasjon om materialet i anmodningsskjemaet er avsluttet, og Rettsgenetikk har levert sin sakkyndigrapport. Dette betyr at jeg anser *all kommunikasjon* mellom politiet og Rettsgenetikk frem til ferdigstillingen av sakkyndigrapporten om materialet til analyse som en del av mandatet.

På denne bakgrunn er to underproblemstillinger av viktighet for hovedproblemstillingen:

1. Hvordan ser kriminalteknikerne og rettsgenetikerne på skjemaet «Anmodning om analyse av DNA-sporprøve til OUS»?
2. Hvordan er og vurderes kommunikasjonen ut over selve anmodningsskjemaet mellom kriminalteknikere og rettsgenetikere?

⁵ Se vedlegg 1, «Anmodning om analyse av DNA-sporprøve til OUS», og pkt. 2.1.4. Det er verdt å presisere at i én sak kan det være flere anmodninger til Rettsgenetikk, og den naturlige avgrensningen mellom ulike mandat vil være materialet de omhandler.

⁶ Straffeprosessloven (1981) § 142a

1.3. Tidligere forskning

Bekymringen min for at politiet ikke utnytter bevispotensialet i biologiske spor godt nok er basert på erfaring – egen og andre kollegers kontakt med Rettsgenetikk i arbeid med straffesaker over en rekke år. Det er viktig å presisere at å utnytte bevispotensialet naturligvis inkluderer å optimalisere DNA-spor både som bevis på skyld og eventuell uskyld.

Hovedtemaet i oppgaven handler om kommunikasjonen mellom kriminalteknikerne og rettsgenetikerne, og hvordan disse to aktørene i strafferettskjeden danner grunnlaget for DNA-sporene videre i etterforskningen. Det finnes mye forskning på DNA som teknologi, politiets bruk av DNA-spor, DNA-spor sin betydning for etterforskning og domfellelser i straffesaker og en lang rekke andre tema. I det følgende gis en kort oversikt over noen utvalgte tema som er relevante for denne oppgaven.

Professor Peter Gill var en av to rettsoppnevnte sakkyndige i Monika-saken. Under etterforskningen ble jeg oppmerksom på både hans nylig utgitte bok «*Misleading DNA Evidence*» (Gill, 2014), og hans ledende internasjonale rolle innen bruken av DNA som bevis i straffesaker. Dette var et samarbeid jeg fant svært interessant, og aldri har jeg blitt mer utfordret på betydningen av kvalitet og detaljer i etterforskning.

Mitt fokus er på kriminalteknikernes bruk av anmodningskjemaet etter at åstedsarbeidet er gjort og den videre kommunikasjonen med Rettsgenetikk. I Norge har Strandbakken & Aarli (2011) undersøkt hvordan rettsgenetikerens sakkyndigrolle kunne kvalitetssikres. Forskningen ble gjort på oppdrag av Justisdepartementet i årene etter DNA-reformen i 2008, og hadde som formål å kartlegge og drøfte «rettssikkerhetsutfordringer knyttet til produksjon, kommunikasjon og anvendelse av DNA-bevis i strafferettspleien» (Strandbakken & Aarli, 2011, s. 3). Aarli (2011, s. 10) påpeker at «det viktigste kommunikasjonsverktøyet mellom de rettsgenetiske sakkyndige og strafferettspleien er sakkyndigrapporten».

Johanne Yttri Dahl (2012) har også forsket på usikkerhetsmomenter ved DNA-bevis i strafferettspleien. Hovedfokuset her var også bruken av DNA-bevis i retten. I denne oppgaven vil jeg komme inn på «kunnskapsutfordringer» som også Dahl (2012, s. 35) behandler fordi kunnskap om DNA inngår som en viktig basis for kommunikasjonen mellom politiet og Rettsgenetikk. Dahl (2012, s. 40) påpeker at «det er lite åpenhet for å se hvordan artefaktene, gjennom en interaksjonsprosess, også blir preget av menneskene som produserer dem». «Artefaktene» i denne sammenhengen er DNA-bevis. I mine intervju med kriminalteknikere og rettsgenetikere har ett sentralt tema vært nettopp hvordan grunnlaget for DNA-bevisene

legges fra starten av i samspillet mellom dem. Dahl (2017) peker på at det er gjort begrenset forskning på politiets åstedsarbeid.

Corinna Kruse (2016) har gjennom observasjon og intervjuer med aktører i alle ledd i strafferettskjeden i Sverige undersøkt kriminaltekniske bevis sitt «liv»; og tar oss med på reisen i en omvendt kronologi fra rettssalen til åstedet. Sett bort fra noen organisatoriske forskjeller mellom Sverige og Norge, er rettsprinsippene, tankegangen og funksjonene like og gjenkjennbare i vårt strafferettssystem. Når det gjelder samarbeidet mellom kriminalteknikerne og de sakkyndige, har Kruse undersøkt denne dialogen for flere typer kriminaltekniske spor. I denne oppgaven går jeg detaljert inn i selve anmodningsskjemaet og bruken av dette samt i den omkringliggende kommunikasjonen mellom kriminalteknikere og rettsgenetikere der «translation work⁷» mellom to epistemiske kulturer foregår (Kruse (2016, s. 116).

Jones et al. (2020) har forsket på samarbeidet mellom politiet og kriminaltekniske sakkyndige i drapsetterforskninger i Storbritannia. De har sett på kommunikasjonen mellom politiet, rettsmedisinske- og andre sakkyndige ved etnografiske feltobservasjoner og intervjuer med etterforskere og sakkyndige. Selv om organiseringen av politiet og bruken av rettsmedisinske og andre sakkyndige ikke er den samme som i Norge⁸, er denne forskningen på flere områder av stor interesse for denne oppgaven hvor blant annet alle informantene understreker viktigheten av å dele relevant informasjon. Brookman et al. (2020a, 2020b) så på hvordan narrativene i drapsetterforskninger i Storbritannia ble til som et resultat av et samarbeid mellom strafferettspleiens aktører og fant som Kruse (2016) friksjoner mellom aktørene når det gjaldt tekniske bevis. Denne studien finner også friksjoner mellom kriminalteknikere og rettsgenetikere av flere grunner, og ser på informantenes forslag til å redusere friksjon.

1.4. Oppgavens oppbygning

Kapittel to omhandler hva etterforskning er og hvordan etterforskningen av en stor sak organiseres. Deretter følger en redegjørelse om DNA i strafferetten, både teknisk og juridisk

⁷ Jeg bruker «oversettelsesarbeid» som oversettelse av Kruses begrep «translation work».

⁸ I Storbritannia er store deler av rettsmedisinsk sakkyndighet, som DNA-analyser, privatisert, og politiet må kjøpe inn disse tjenestene i hver enkelt sak, se Forensic Science Regulator (FSR) (2021, Preface s. 4), hentet fra: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/961562/FSR-C-100_Codes_of_Practice_and_Conduct_-_Issue_6.pdf

med tanke på hvilke formalkrav som stilles til sakkyndighet. Videre presenteres teori om produksjonen av kriminaltekniske spor i strafferettssystemet der Kruses (2016) perspektiv på samarbeidet mellom ulike epidemiske kulturer er sentralt. Faren for påvirkning av rettsgenetikernes sakkyndige vurderinger, og betydningen av samarbeidet mellom strafferettspleiens ulike profesjoner behandles også.

I kapittel tre redegjør jeg for undersøkelsens kvalitative metode og beskriver hvordan jeg har gått frem for å innhente, bearbeide og analysere empiri for å svare på hvordan kriminalteknikere og rettsgenetikere ved Rettsgenetikk opplever kommunikasjonen de har om DNA-spor.

Kapittel fire presenterer funnene i empirien og diskuterer disse opp imot det teoretiske grunnlaget.

Kapittel fem oppsummerer hovedfunnene i undersøkelsen, introduserer begrepet *forensisk fasilitering* og gir anbefalinger om endringer i anmodningskjemaet.

2. Teorigrunnlag

At politiet innhenter ekspertise på rettsgenetikk i etterforskningen, innebærer at både naturvitenskapelige, juridiske og samfunnsvitenskapelige perspektiver er aktuelle når man vil studere bruken av denne sakkyndigheten nærmere. I denne oppgaven vil hovedfokuset være på det samfunnsvitenskapelige perspektivet der Corinna Kruse (2021, 2020, 2019, 2016, 2012) sin forskning på kriminaltekniske spor sitt liv fra åsted til rettssal er mitt teoretiske utgangspunkt. Først er det imidlertid nødvendig å si noe om etterforskning, DNA-teknologien og bruken av DNA-spor⁹ i strafferetten.

2.1. Etterforskning

Her vil jeg plassere oppgaven i en politifaglig sammenheng ved kort å si noe om det juridiske grunnlaget for etterforskning og organiseringen av en større etterforskning. Dokumentet «Anmodning om analyse av DNA-sporprøve til OUS»¹⁰ vil bli forklart og satt i en straffeprosessuell sammenheng.

2.1.1. Hva er etterforskning?

Etterforskning er å anse som en formålsstyrt virksomhet¹¹ der politiet søker å finne svarene på spørsmålene *hvem* har gjort *hva* mot *hvem*, *hvordan*, *når*, *hvor* og *hvorfor* (Riksadvokaten, 1999). Å finne de sanne og fullstendige svarene på disse spørsmålene i en reaktiv etterforskning, er ikke mulig (Kruse, 2020, s. 100). Idealet for etterforskningen er likevel å søke sannheten gjennom å belyse saken så godt som mulig med så detaljerte og kontrollerte opplysninger som mulig (Torgersen, 2009, s. 20 flg.)¹².

Etterforskningen ledes av påtalemyndigheten (straffeprosessloven, 1981, § 225), og i det daglige driftes en større etterforskning av en politifaglig etterforskningsleder (Riksadvokaten,

⁹ «Biologiske spor» og «DNA-spor» brukes i noen grad om hverandre. Biologiske spor er ulike væsker, vev, bein eller hår som dokumenteres og sikres på et åsted av politiets kriminalteknikere. DNA er i denne sammenheng vårt arvemateriale som kan påvises i de ulike celletypene som utgjør det biologiske materialet (Hoff-Olsen, 2016, s. 164). Mer om DNA i pkt. 2.2.

¹⁰ Vedlegg 1

¹¹ Nærmere om «etterforskning» og begrepet «formålsstyrt virksomhet» i Myhrer (2019, spesielt s. 470 note 25).

¹² Av plasshensyn avgrenses mot nærmere drøftinger av «formell» og «materieell» sannhet som i Torgersen (2009, s. 20 flg.) med videre henvisninger. Temaet er interessant for DNA-bevis som i litteraturen beskrives som «gullstandarden» for identifiseringsbevis, se. Rosenqvist, R. (2008) med videre henvisning.

2018, s. 10). Arbeidet skal gjennomføres med høy kvalitet slik at skyldige straffeforfølges og uskyldige ikke blir det. Politiets plikt til å være objektive, uavhengige og upartiske understrekes derfor i Riksadvokatens (2018, s. 4) Kvalitetsrundskriv.

2.1.2. Hvem etterforsker?

Politiet i Norge har i over 150 år vært inndelt i en ordensstyrke og en etterforskningsavdeling (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 59). Slik er det også i dag, og etterforskningsavdelingene er gjerne inndelt i flere ulike spesialområder av både taktisk og teknisk art noe organisasjonskartene til politidistriktene og særorganene viser¹³.

Det er ikke bare etterforskerne i politiet som etterforsker. Den uniformerte ordensstyrken som har vakt og beredskap – innbyggernes trygghet – som første prioritet, etterforsker også mange saker. Hverdagskriminaliteten etterforskes i stor grad av ordensstyrken ved at de etterforskningskrittene som er nødvendige, for eksempel avhør og enkle kriminaltekniske undersøkelser, gjøres på stedet i forbindelse med at hendelsen har skjedd kort tid forut. Denne praksisen ble i 2015 formalisert som en metodikk under navnet «Politiarbeid på stedet»¹⁴ (PPS) (POD, 2016; Hamremo, 2016). I norsk politi utføres altså kriminaltekniske undersøkelser av både operativt personell, etterforskere og spesialutdannede kriminalteknikere.

Dersom saken er av en viss alvorlighet, og dermed trenger undersøkelser som både tar lengre tid, er mer omfattende og krever mer spisset etterforskningskompetanse, blir den behandlet på en etterforskningsavdeling. Mest relevant for denne oppgaven som fokuserer på kommunikasjonen mellom kriminalteknikere og rettsgenetikere om DNA-spor, er sakstypene alvorlig vold og seksuallovbrudd. Biologiske spor er selvfølgelig også relevant i flere andre sakstyper som for eksempel narkotika og vinning.

Det er altså kriminalteknikere som i de mer alvorlige sakene, undersøker åstedene og samler inn sporprøver som sendes til Rettsgenetikk for analyse. Rettsgenetikerne er ikke med ut på åstedene, og som Aarli (2011, s. 48) påpeker er det viktig å huske at rettsgenetikerne står på

¹³ Se bl.a. organisasjonskartet til Kripas, <https://www.politiet.no/globalassets/dokumenter/kripas/kripas-organisasjonskart.pdf>, besøkt 25.02.21

¹⁴ Se Myhrer (2018) for en poengtert kritikk av begrepet «Politiarbeid på stedet» som hadde vært betydelig mer presist og opplysende om det het «Politipatruljens etterforskningsarbeid på stedet».

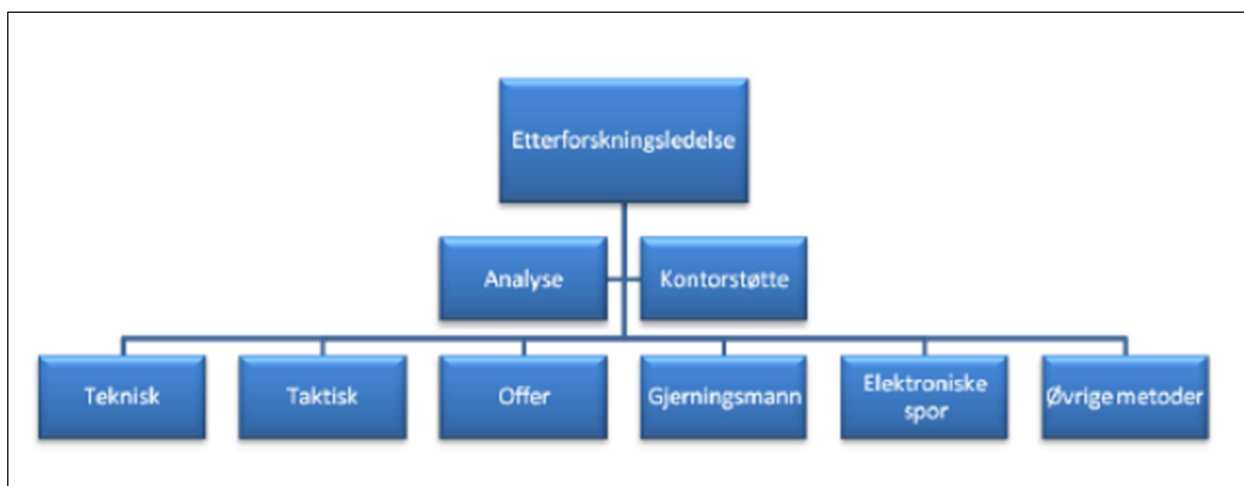
kriminalteknikernes skuldre i sitt analysearbeid da de behandler det biologiske materialet «i annen hånd».

De overordnede prinsippene for ivaretagelse av åstedet, chain of evidence, dokumentering, undersøkelse og sikring av spor på et åsted er tilnærmet like i de aller fleste land selv om det er ulikheter både i straffeprosessuelle systemer, lovregulering og organisering av politiet (Hamremoen, 2016; Olsson & Kupper, 2009; Beaufort-Moore, 2015; Butler, 2012).

2.1.3. Organisering av etterforskning

Etterforskning av alvorlig integritetskrenkende kriminalitet som vold og seksuelle overgrep, organiseres etter en modell utviklet av Nilsen (2012).

Figur 1. Etterforskningsmodellen

(Nilsen, 2012, s. 30)

«Etterforskningsledelse» består av påtalefaglig- og politifaglig etterforskningsleder. Ulike støttefunksjoner til etterforskningsledelsen knyttes til, mens ulike etterforskningskompetanser deles inn i underprosjekter tilpasset den konkrete saken (Nilsen, 2012).

Delprosjektet «Teknisk» vil romme de kriminaltekniske undersøkelsene, og ledes som oftest av en erfaren kriminaltekniker.

I alvorlige og prioriterte saker som drap, alvorlig vold og alvorlige seksuallovbrudd (Riksadvokaten, 2021), der det gjerne er flere åsteder, kan det kriminaltekniske arbeidet bli ledet av en kriminalteknisk koordinator som «skal være bindeleddet mellom den kriminaltekniske etterforskningen og arbeidet i etterforskningen som en helhet» (PHS, 2017,

s. 2). Utdanningen for kriminaltekniske koordinatorene på Politihøgskolen er relativt ny, men kriminalteknikerne som er informanter i denne studien, kjenner godt til rollen.

God etterforskningsledelse krever god innsikt. Fahsing & Ask (2013, 2016) beskriver at etterforskningsledere må ha både inngående saksspesifikk kunnskap og en robust metodisk evne som hjelper dem til å fortsette å søke etter alternative forklaringer når folk flest vil falle for fristelsen til å konkludere. En slik kompetanse vil hjelpe dem til å unngå tunnelsyn på den første “match” eller forklaring som fremstår som en sannsynlig løsning. Selv om alle større etterforskninger på et tidspunkt må snevres inn for å kunne komme frem til en konklusjon, kan det å snevres inn for tidlig være fatalt. Det er altså evnen til å være kritisk og jobbe falsifiserende som holder deg objektiv. Som påpekt av Fahsing (2016) vil bevisstyrken i en straffesak avhenge av i hvilken grad etterforskningen aktivt har utelukket andre forklaringer enn den en eventuell tiltale bygger på.

Riksadvokaten (2018, s. 10-11) har i Kvalitetsrundskrivet understreket betydningen av etterforskningsledelsens oppmerksomhet på de kriminaltekniske undersøkelsene og DNA-sporene:

«En målstyrt etterforskning krever god rettslig innsikt hos så vel etterforsker som påtaleansvarlig. Likeledes kreves taktisk og teknisk etterforskningskompetanse, samt kunnskap og kreativitet mht. hvilke undersøkelser som bør iverksettes for å opplyse en sak på tilfredsstillende måte. Det er viktig at både den påtalefaglige og den politifaglige etterforskningsledelse er oppmerksom på de krav og pålegg som gjelder behandling og ivaretagelse av de kriminaltekniske sporene. Etterforskningsledelsen må være seg bevisst den kriminaltekniske fagutviklingen, herunder en økt oppmerksomhet om kontamineringsrisiko (særlig ved DNA-spor).»

Det kan være naturlig å lese Riksadvokatens fokus på de kriminaltekniske sporene generelt og DNA-spor spesielt, som et utslag av en større faglig kritikk av kriminaltekniske spor¹⁵ og fokuset på DNA-spor i enkeltsaker som Monika-saken¹⁶.

¹⁵ Internasjonalt, se pkt. 2.3.1, nasjonalt se bl.a. NOU 1996:15 Lilandsaken særlig s. 8- 9, 63 flg., 89 flg. og 125 flg., NOU 2007:7 Fritz Moen og norsk strafferettspleie s. 324 flg.

¹⁶ Riksadvokaten (2015) «Monika – saken» - læringsperspektiver, særlig s. 14- 15 og 21- 22

2.1.4. Anmodning om analyse av DNA-sporprøve¹⁷

En anmodning om analyse av DNA-sporprøve kan sendes inn av alle polititjenestepersoner gjennom saksbehandlingssystemet Basisløsninger (BL)¹⁸. I BL opprettes dokumenter politiet produserer selv, og der lagres eksterne dokumenter som hentes inn i etterforskningen. Alle dokumentene en straffesak består av samles under ett anmeldelsesnummer i BL (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 419).

Dokumentet «Anmodning om analyse av DNA-sporprøve til OUS» sendes elektronisk når rutinen¹⁹ avsluttes i BL til Seksjon for rettsgenetikk i straffesaker ved Oslo Universitetssykehus²⁰. Rutinen «Anmodning om analyse av DNA-sporprøve til OUS» ble utviklet i forbindelse med DNA-prosjektet i Politidirektoratet. Den ble satt i produksjon 26. november 2008. Utviklingen av rutinen skjedde etter at en brukergruppe sammensatt av representanter fra flere politidistrikt, kriminalteknisk avdeling på Kripos, RMI og DNA-registeret hadde kommet med innspill. Endringer som er gjort siden 2008, er ny adressat for mottager²¹, innsender kan være på bistand i et annet distrikt samt at en standardtekst i anmodningsdokumentet er fjernet fordi man så at mange la ved en for stor del av sakens dokumenter ved innsending av anmodningen til Rettsgenetikk (Skjævesland, L.B., Politiets IKT-tjenester, personlig kommunikasjon, 25.09.20).

Anmodningsskjemaet er det samme uavhengig av sakstype eller alvorlighetsgrad. I korthet inneholder dokumentet felter for informasjon om saksnummer og hvilket straffbart forhold som etterforskes, når og hvor hendelsen har skjedd, hvilke personer som er involvert, en oversikt over hver enkelt sporprøve eller gjenstand genereres når detaljer om hvert enkelt objekt fylles ut samt at det er et fritekstfelt hvor all annen informasjon kan tas med. Det er også mulig å gi Rettsgenetikk en frist for analysen og begrunne denne.

Anmodningsskjemaet er i Kruses (2021, s. 13) perspektiv en infrastruktur i kommunikasjonen mellom politiet og Rettsgenetikk, sammenlignbart med en bro.

¹⁷ Vedlegg 1

¹⁸ BL er politiets saksbehandlingsverktøy.

¹⁹ En rutine i BL består av et sett med deloppgaver der noen er påbudte, og andre er valgfrie. Når rutinen fullføres, genereres et dokument i BL.

²⁰ I overskriften på anmodningsskjemaet forkortet til «OUS».

²¹ Rettsgenetikk ble flyttet fra Folkehelseinstituttet til Oslo Universitetssykehus i 2017

2.1.5. Sakkyndighet- mandat

Anmodningene om analyse av DNA-sporprøver sendes stort sett inn i etterforskningsfasen. Rettsgenetikeren er da en sakkyndig for påtalemyndigheten i henhold til straffeprosessloven (1981) § 148. Anmodningen er påtalemyndighetens mandat som skal oppfylle kravet i straffeprosessloven (1981) § 142a til skriftlighet «om hva den sakkyndige skal utrede» og som også sier at endringer i mandatet skal fastsettes skriftlig.

Aarli (2011, s. 67) mener det rettsgenetiske mandatet er relativt presist i seg selv og formulerer dette som «å isolere og analysere et biologisk materiale med sikte på å fremskaffe en eller flere DNA-profiler». Aarli (2011, s. 67) er kjent med at rettsgenetikerne mener det er et problem at mandatet fra politiet ofte er vagt med lite eller ingen informasjon, men påpeker at anmodningen ofte sendes tidlig i etterforskningen når politiet sitter med begrenset informasjon og dermed ikke har mulighet til å gi et presist og detaljert mandat.

Aarli (2011, s. 67) tar også opp muligheten for standardmandater, og motstanden mot dette fra rettsmedisinsk hold (NOU, 2001) basert på frykten for at politiet ikke foretar grundig nok gjennomgang av saken før den sakkyndige hentes inn. Som Aarli (2011, s. 67) påpeker, tyder år uten nærmere retningslinjer på at mandatene har blitt «åpne og vage», noe som kan være et argument for innføring av standard mandater.

I grunnboken for kriminalteknikk på Politihøgskolen (Hamremoen, 2016, s. 238) er det eneste som står om *innholdet* i anmodningen til Rettsgenetikk følgende: «I anmodningen må det komme klart frem hva det ønskes bistand til. I enkelte tilfeller kan det være aktuelt å legge ved andre dokumenter og/ eller illustrasjoner fra saken».

2.2. DNA

For å forstå kompleksiteten til DNA-sporene i strafferetten er det nødvendig å kjenne noe til DNA i seg selv og bakgrunnen for teknologien.

2.2.1. Hva er DNA og DNA-spor?

Hoff-Olsen (2016, s. 163) definerer biologiske spor som «væske (for eksempel blod) eller vev (for eksempel hudceller) fra en kropp, som har blitt avsatt på en overflate». Hovedgruppene

deles ofte inn i blod, sæd, spytt, epitel (fellesbetegnelse for overflateceller fra slimhinner og hud), hår og urin/ avføring (Hoff-Olsen, 2016, s. 166 – 168).

Over 99,7% av det menneskelige DNA'et er likt. For å finne individspesifikke områder som kan skille en person fra en annen, har man i genetikken funnet frem til en lang rekke slike områder på DNA-tråden. De ligger vanligvis mellom genene våre, og avhengig av hvordan man teller kan det være over én million slike mikrosatelitt- områder, også kalt «short tandem repeats» (STR). STR-metoden er i dag den mest brukte teknikken innen DNA-analyser. For å kunne identifisere enkeltmennesker har man valgt ut STR områder der det er størst mulig variasjon mellom kromosomparene. En fordel med STR-metoden er at områdene er enklere å isolere og kopiere ved Polymerase Chain Reaction (PCR) dersom det biologiske materialet er av dårlig kvalitet. En annen fordel som henger sammen med førstnevnte, er at man trenger mindre mengde biologisk materiale for å få frem en DNA-profil (Butler, 2012, s. 99 flg.).

En markør (locus) inneholder ett kromosompar. I hver markør vil det være to alleler fordi det der er ett kromosompar. Lengden på allelene måles og fremkommer som topper i et diagram, og de gis også en tallverdi slik at DNA-profilen vil bestå av to tallverdier for hver markør (Hoff-Olsen, 2016, s. 168). Frem til 2013 analyserte Rettsgenetikk på 11 markører, frem til 2020 på 17 markører og i dag analyseres 24 markører²². Markørene er alle områder på DNA-tråden som ikke gir noen informasjon om arvelige egenskaper bortsett fra kjønnsmarkøren. Ved å se på flere ukodede områder (markører) og variasjonene i molekylsammensetning kan man komme frem til en DNA-profil som forventes å være unik for den enkelte person bortsett fra eneggede tvillinger. På grunn av at vi arver genene fra våre foreldre, vil søsken og andre slektninger har større likheter i DNA-profilen enn ubeslektede (Hoff-Olsen, 2016, s. 164).

En DNA-analyse som har gitt resultater i alle markørene blir betegnet som en *fullstendig* DNA- profil. Dersom analysen ikke viser resultat i en eller flere markører blir resultatet betegnet som en *delprofil*. Når en DNA-profil foreligger og det er resultater i ti eller flere markører, vil sjansen være mindre enn 1:1 milliard for at det skal finnes en person til med lik profil dersom nære slektninger kan utelukkes (Hoff-Olsen, 2016, s. 169).

Årsakene til at DNA-profilen er et godt bevis i straffesaker er altså at den kan anses unik for hver enkelt person, og er lik i enhver cellebærende celle i kroppen. Betydningen av det siste er at analysen vil gi den samme DNA-profilen uavhengig av hvilket biologisk materiale

²²Se Seksjon for rettsgenetikk i straffesaker, <https://oslo-universitetssykehus.no/fag-og-forskning/nasjonale-og-regionale-tjenester/rettsmedisinske-fag/rettsgenetikk/genetisk-slektskap/genetiske-markorer> (besøkt 28.02.21)

gjerningspersonen har avsatt på åstedet. DNA molekylene tåler også en rekke påvirkninger fra omverden uten å bli ødelagt (Aarli, 2011, s. 31). I et tørt miljø vil DNA overleve på ubestemt tid (Gill, 2014, Preface XIV). Nedbryting av biologisk materiale øker imidlertid ved høyere temperaturer, direkte sollys og fuktighet (Hoff-Olsen, 2016, s. 171).

Biologisk materiale kan overføres til en annen person eller gjenstand ved *direkte overføring*, *gjennom luften* og ved *indirekte overføring*. *Direkte overføring* skjer ved fysisk kontakt med en person eller med overflaten på et objekt. Overføring gjennom luften, *aerosol overføring*, skjer uten hjelp av en annen person for eksempel ved at man snakker, puster, hoster og spytt fra denne personen kommer på en annen person eller objekt. Epitel celler som vi mister mange av hele tiden, kan også overføres på denne måten. *Indirekte overføring*, såkalt sekundær overføring, skjer ved at biologisk materiale fra en person overføres enten ved direkte eller aerosol overføring og deretter plukkes opp av en annen person som igjen overfører det biologiske materialet fra person nummer én til en annen person eller til et objekt (Gill, 2014, s. 4).

I en etterforskning kan et treff mellom en DNA-sporprøve fra et åsted og en DNA-prøve fra en person skje på to ulike måter. For det første vil sporprøver i saken sammenlignes manuelt på Rettsgenetikk med referanseprøver fra personer innhentet i samme sak. For det andre kan DNA-treffet komme fra DNA-registeret på Kripos hvor sporprøvene i saken søkes opp mot identitetsregisteret og etterforskningsregisteret. Som påpekt av Dahl & Lomell (2013, s. 74) skjer manuell sammenligning av sporprøver og referanseprøver på Rettsgenetikk med påfølgende treff i over halvparten av voldtektssakene, og erfaringsmessig er dette også mest vanlig i andre alvorlige saker som for eksempel i drapssakene.

2.2.2. DNA historikk

DNA-teknologien ble første gang brukt i en straffesak i 1987 i England hvor to jenter var drept i 1983 og 1986 i Leicestershire (Gill, 2014, s. 86-87). Gjerningsmannens DNA-profil stemte overens med sporprøvene fra åstedene (Gill, 2014, s. 89). Han ble tiltalt og dømt for begge drapene i 1988 (Monckton-Smith et al., 2013).

Kun to år senere, i 1989, ble DNA-teknologien brukt i en straffesak i Norge da en ung jente ble drept på Mysen. Etter en screening av 50 lokale menn, ble det treff mellom sporprøver fra liket og DNA-profilen til en 19-åring (Østli, 2007).

Etter den første bruken av DNA-teknologien i strafferetten i England, tok det ikke lang tid før den spredte seg til en rekke land. Historisk kan utviklingen av DNA-teknologien i strafferetten deles inn i tre hoved epoker (Williams, 2017).

I den første perioden var fokuset naturlig nok rettet mot å etablere teknologien i seg selv og beregningen av det statistiske grunnlaget for en DNA-profils unikhhet i en befolkningsgruppe og dermed dens sikkerhet for å være identifiserende for enkeltindivider (Williams, 2017, s. 549 flg.).

I den andre perioden på 90- tallet utviklet man STR- teknikken og kopieringsteknikken PCR som innebar at små mengder DNA kunne kopieres mange ganger slik at materiale tilgjengelig for analyse ble økt. Disse to teknikkene la grunnlaget for opprettelsen av verdens første nasjonale DNA-database i England i 1995 (Williams, 2017, s. 552). Som en rekke andre land opprettet Norge sitt DNA-register på slutten av 90- tallet (NOU 2005, s. 21). DNA-databasene har gjennom endringer i lovverket blitt større og mulighetene for å dele DNA-profiler mellom land har økt (Williams, 2017, s.552). De sentrale stikkordene for den andre perioden er altså teknologisk- og organisatorisk utvikling.

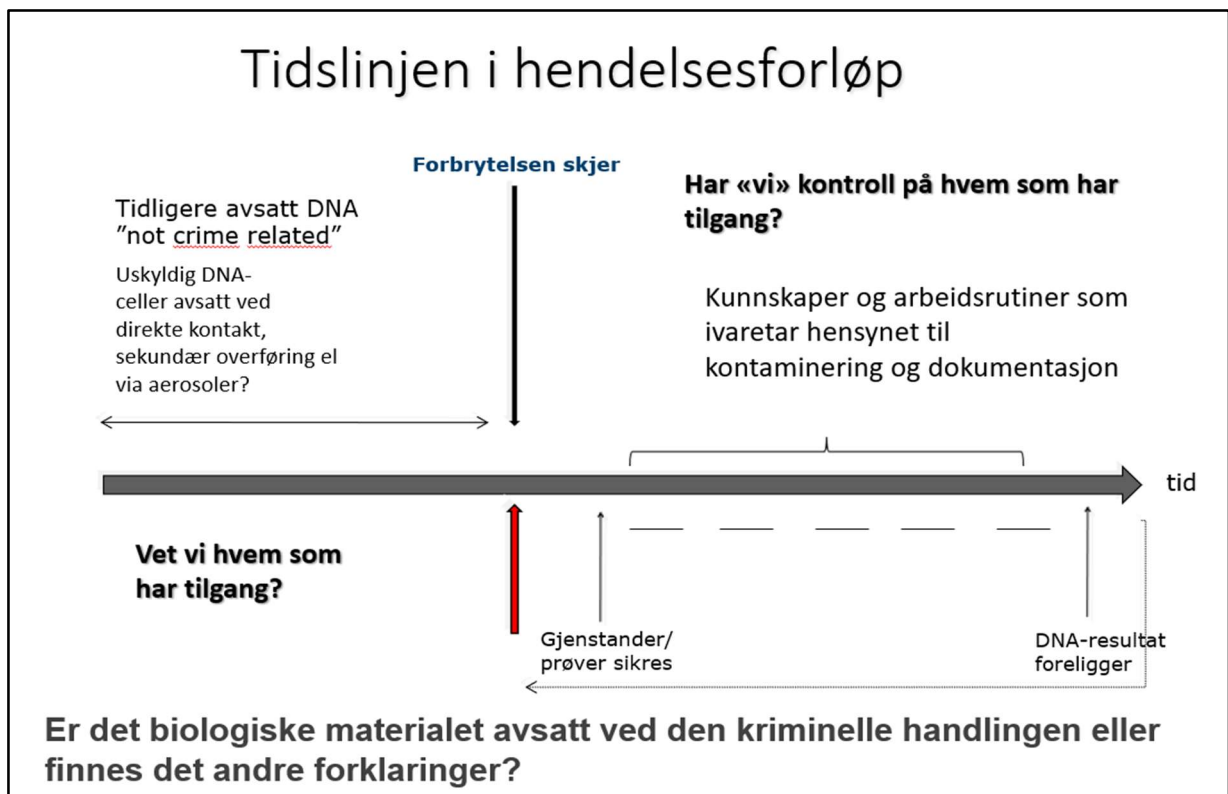
I den tredje perioden har også teknologisk utvikling stått i sentrum, og da for å hente ut mer informasjon fra DNAet enn tidligere. Williams (2017, s. 553) påpeker at behovet for å hente ut mer informasjon fra DNA-profiler som ikke gir treff i DNA-registeret eller i referanseprøver i den konkrete saken, har ledet til utvikling av nye metoder. De tre mest sentrale metodene er familiesøk, etnisk opphav/ profilering og fenotyping. Familiesøk er basert på det faktum at nære slektninger har mer likt DNA enn ubeslektede. Etnisk profilering er basert på data fra større populasjoner på grunnlag av kunnskap om at enkelte variasjoner i SNP-markører er mer vanlig hos enkelte populasjoner enn andre. Fenotyping er analyse av gener som kan gi informasjon om synlige trekk hos en person, for eksempel øyefarge, hårfarge og hudfarge (Williams, 2017, s. 555).

2.2.3. utfordringer

Dahl & Lomell (2013, s. 13) oppsummerer hvilke forutsetninger som må være oppfylt for at DNA-spor skal bidra til å oppklare en sak: *åstedsundersøkelse* der politiet *sikrer sporprøver* som inneholder tilstrekkelig biologisk materiale slik at analysen produserer en *DNA-profil*. To underliggende spørsmål må besvares for å komme frem til DNA-sporets handlingsrelevans:

Når og hvordan ble det biologiske materialet avsatt? (Figur 2). DNA-profilen i seg selv gir ikke svar på disse spørsmålene og heller ikke på hvilket biologisk materiale (celletype) den stammer fra (Gill, 2014).

Figur 2. Handlingsrelevans for biologiske spor.

(Mevåg, B., 2019, s. 14)

Et DNA-resultat vurderes på tre ulike nivå (Hoff-Olsen, 2016, s. 170). Det første er *kildenivået* hvor rettsgenetikerer er den som svarer på spørsmålet om *hvem* sitt DNA det er, typisk ved sammenligningen mellom en sporprøve og en referanseprøve. Det andre nivået er *aktivitetsnivået* og er vurderingen av «biologiske spor i relasjon til aktivitet på åstedet» (Hoff-Olsen, 2016, s. 170). Og det tredje nivået er *skyld/ uskyld* som kun ligger til retten å avgjøre. På kildenivået vil det også være viktig å gi en vurdering av *sub-kilde nivået*, dvs. hvilket biologisk materiale stammer DNA-profilen fra. DNA-profilen vil aldri i seg selv gi svar på når og hvordan den er avsatt. Basert på sin kunnskap om blant annet ulike celletyper, overlevelsesegenskaper og avsetningsmekanismer på ulike overflater, kan rettsgenetikerer i

noen tilfeller gi politiet og retten veiledende informasjon som kan hjelpe i vurderingen av aktivitetsnivået (Gill, 2014, s. 19- 20).

Figur 3 – Nivåinndelingen med beskrivelser og ansvarsfordeling

TABLE 16.2 Hierarchical Levels of Propositions Originally Developed by the UK Forensic Science Service (Cook et al. 1998a, 1998b, Evett et al. 2000a, 2000b, Gill 2001)

Hierarchy Levels	Propositions	Decision Maker	Example	
Level III	Offense	Supplies the probability that a suspect has committed a criminal offense	Responsibility of the jury or judge	Rape occurred
Level II	Activity	Informs regarding the kinds of activities which may have produced the forensic evidence	Jury or possibly scientist if given adequate case circumstances	Sexual intercourse occurred
Level I	Source	Addresses the source of the sample	Scientist	Semen on vaginal swab
Sub-level I	Sub-source	With low amounts of DNA, the scientist may not be able to infer how the DNA arrived at the site where the DNA sample was collected	Scientist	DNA profile produced from swabbing a surface containing only a few cells

(Butler, 2015, s. 458, with premission from Elsevier)

Følsomheten i DNA-analysen har økt betydelig siden starten i 1985 da man var avhengig av synlige flekker av biologisk materiale som var minst 1 cm i diameter (Gill, 2014, s. 1). I dag er kun noen få celler nok til å få en DNA-profil²³. På grunn av forbedrede analyseverktøy og teknikker, er det i dag rutine for mange laboratorier å analysere prøver som inneholder svært små mengder DNA (Gill, 2014).

Williams (2017, s. 556 flg.) trekker frem fire hovedutfordringer for bruken av DNA i strafferetten. *Hvilket* biologisk materiale en DNA-profil er produsert av, er det som nevnt ikke mulig å gi et helt sikkert svar på. Dette er altså spørsmålet om «sub- source level», som Williams (2017) påpeker, ikke er særlig godt kjent utenfor det rettsgenetiske miljøet. Spørsmålet har selvfølgelig stor betydning for vurderingen av handlingsrelevansen til DNA-profilen. Forprøvingstester for blod, spytt og sædvæske kan gi veiledende svar, men som nevnt finnes ingen slik test for epitelceller.

²³ Se f.eks. NFC i Sverige som i dag opererer med en grenseverdi for en standardanalyse på ca. 30 celler, hentet fra: <https://nfc.polisen.se/om-nfc/nyhetsarkiv/2020/oktober/sa-arbetar-nationellt-forensiskt-centrum-med-dna-analyser/> (Besøkt 01.04.21).

For det andre er faren for *kontaminering* en økende bekymring i takt med økt følsomhet i DNA-teknikken. Kontaminering kan skje på en rekke måter og øker farene for justisfeil på grunnlag av DNA-spor (Williams, 2017, s. 557, Gill, 2014, s. 4 flg.).

Den tredje utfordringen er *blandingsprofiler* der sporprøven inneholder biologisk materiale fra flere enn én person. Sikring av sporprøver fra et åsted vil naturlig nok kunne gi slike resultater. Hvordan rettsgenetikerne skal vurdere slike blandingsprofiler opp mot referanseprøver fra involverte personer i etterforskningen for å bedømme om de er bidragsyttere i sporprøven eller ikke, er komplisert²⁴. Kompleksiteten øker med antall potensielle bidragsyttere i blandingsprofilen (Williams, 2017, s. 557).

Den fjerde utfordringen Williams (2017, s. 558) trekker frem er *mangel på kunnskap* om den statistiske presentasjonsformen av DNA-resultater blant straffesakskjedens aktører. Konklusjoner i rettsgenetiske sakkyndigrapporter ved bruk av «likelihood ratio²⁵» (LR) er vanlig i mange land, men gjøres ikke av Rettsgenetikk i deres sakkyndigrapporter (Aarli, 2011, s. 92)²⁶. En LR er en beregning av bevisvekten av DNA-resultatet ved at to gjensidig utelukkende hypoteser settes opp mot hverandre; typisk påtalemyndighetens hypotese om at *mistenkte* er kilden til DNA-sporet og forsvarerens hypotese om at en *ukjent* er kilden til DNA-sporet (Aarli, 2011, s. 89 flg.). Beregningen blir da en veiledning på kilde spørsmålet, og Aarli (2011, s. 89 flg. og s. 113 flg.) argumenterer for at DNA-resultater også i Norge bør presenteres ved hjelp av LR.

2.3. Produksjon av kriminaltekniske bevis

2.3.1. Usikkerhet ved kriminaltekniske metoder

Kriminaltekniske sammenligningsmetoder som håndskriftsanalyse, fingeravtrykksanalyse, verktøyspor sammenligning, tannbitt sammenligning med flere, ble fra begynnelsen av 1990-tallet kritisert av flere for ikke å være basert på vitenskapelige metoder (Giannelli, 2018, gir en historisk oversikt). Disse sammenligningsmetodene hvilte på en avgjørende antagelse om at to like spor må ha blitt produsert av ett eneste objekt. Når dette objektet er identifisert, er den neste antagelsen at ingen andre objekter av samme type i hele verden kunne avsatt de

²⁴ Se Butler (2015, s. 129 flg.) kap. 6 «DNA Mixtures», for en grundig gjennomgang av temaet.

²⁵ Se Aarli (2011) for en nærmere drøfting av selve begrepet «likelihood ratio».

²⁶ Dette er fortsatt tilfelle i dag, jfr. informasjon om dette i intervju av en av informantene fra Rettsgenetikk i denne oppgaven.

samme sporene (Saks & Koehler, 2005). Årsakene til kritikken av de tradisjonelle kriminaltekniske metodene var flere, men Saks & Koehler (2005) fremhever den vitenskapelig baserte DNA-teknologien som en av de mest sentrale. DNA-teknologien brukt på ikke tidligere undersøkt materiale førte i mange saker til frifinnelser av uskyldig dømte, og samtidig la DNA-teknologien frem en beregnet og begrunnet unikhetsberegning basert på vitenskapelige grunnlag (Saks & Koehler, 2005, s. 893). Gill (2014, s. 11) sier det slik: «However, it is clear that some forensic evidence provided to courts is better described as “speculation” rather than science”.

Sunde (2020) fremhever data fra blant annet USA og England og Wales som viser justisfeil på grunn av kriminaltekniske bevis. I USA viser Innocence Projects arbeid med gjenåpning av saker der uskyldige er dømt for alvorlige forbrytelser, at kriminaltekniske bevis er årsak eller medvirkende årsak til fellende dom i 45% av sakene. En studie i England og Wales av 235 saker fant at kriminaltekniske bevis var årsak eller medvirkende årsak til at uskyldige ble dømt i 32% av sakene. Ulike typer kriminaltekniske bevis bidro til disse feilaktige dommene, blant annet fingeravtrykk, DNA, fottøyavtrykk, glass og digitale bevis. Studiene Sunde (2020, s. 22) beskriver har også funnet at årsakene til feilene ved de kriminaltekniske bevisene var «ikke- testede eller upålitelige kriminaltekniske metoder», men ofte også «presentasjonen av beviset, som kan lide av overdrivelser av bevisverdi og sannsynlighet».

Mange kriminalteknikere fremhever Locards utvekslingsprinsipp som Beaufort-Moore (2015, xvi) definerer slik: «which states that there will be a two-way transfer of material when there is contact», som grunnlaget for kriminaltekniske undersøkelser²⁷. Flere kriminalteknikere bruker også uttrykket «tause vitner» (Hamremoen, 2016, s. 351, og Arntzen, 2018, s. 9), og at kriminalteknikeren har som oppgave ««å få de «tause vitnene» til å snakke»» som Arntzen (2018, s. 9) uttrykker det. Sunde (2020, s. 22) påpeker det åpenbare, at de «tause vitnene» er tause og at de i seg selv har liten bevisverdi før de blir satt inn i en sammenheng ved dokumentering, beskrivelse, sikring og fortolkning av et menneske. Konsekvensen av dette er ifølge Sunde (2020, s. 23) at det er større kvalitative likheter mellom vitnebevis og kriminaltekniske bevis enn man umiddelbart vil tenke. «Antagelsen om et objektivt og pålitelig bevis kan oppstå ved at man glemmer eller feilvurderer den menneskelige faktors betydning for fortolkningen og formidlingen av beviset» skriver Sunde (2020, s. 23). Johnsen

²⁷ Se også Arntzen, 2018, s. 27 og Olsson & Kupper, 2009, s. 86.

(2007, s. 18-19) mener det finnes to typer potensielle feilkilder ved slik bruk av sakkyndighet – produksjonsfeil og bruksfeil.

Gill (2014, s. 4) påpeker at en DNA-profil ikke kan tolkes innenfor rammen av Locards utvekslingsprinsipp da DNA kan overføres på flere måter enn ved direktekontakt, både gjennom luften og ved indirekte overføring. Gill (2014, s. 10) mener en hovedårsak til at etterforskeren/ rettsgenetikerens går i bekreftelsesfeller når det gjelder DNA-spor er fordi Locards prinsipp øker forventningene om at en påvist DNA-profil må være relevant i forhold til den kriminelle handlingen. Det skapes en illusjon av objektivitet som smitter over på hele etterforskningen hvor den identifiserte mistenkte på bakgrunn av DNA-profilen plasseres i sentrum av etterforskningen og fortolkningen av bevisene forankres i mistenkte. Gill (2014, s. 10) understreker viktigheten av å undersøke sannsynligheten for at DNA-profilen var avsatt ved direkte kontakt.

2.3.2. Sverige vs. Norge

Corinna Kruse (2016) har gjennom etnografisk feltarbeid forsket på kriminaltekniske spor - i hovedsak DNA, fingeravtrykk og verktøy spor - sitt liv fra åsted til rettens dom i Sverige. I Sverige er det politiet som undersøker åsteder. I hverdagskriminaliteten som innbrudd i boliger eller biler, er det den uniformerte ordensstyrken som utfører de etterforskningsskritt de anser nødvendige som blant annet åstedsundersøkelse og avhør av involverte. Ved mer alvorlig kriminalitet er det kriminalteknikere i politiregionene som foretar åstedsundersøkelsene. I de alvorligste sakene vil de lokale kriminaltekniske avdelingene få bistand og konsultere de kriminaltekniske ekspertene ved Nationellt forensiskt centrum (NFC)²⁸. Kriminalteknikerne er politiutdannede med videreutdanning i åstedsetterforskning og kriminalteknikk. De lokale kriminaltekniske avdelingene i politiregionene har små laboratorier der de utfører rutinemessig sporsikring som fingeravtrykk og biologiske spor, før de sender spor eller gjenstander videre til NFC (Kruse, 2016, s. 92- 93; NFC, 2021). Oppgaveløsningen er tilnærmet lik i Norge. En organisatorisk forskjell er det når det gjelder DNA-analysene som i Sverige gjøres på NFC som er en avdeling i politiet underlagt Rikspolischefen. Skulle vi hatt samme organisering i Norge ville det blitt som at Rettsgenetikk var en del av Kripos sin kriminaltekniske laboratorievirksomhet eller at det ble

²⁸ NFC ble etablert 1. januar 2015 av tidligere Statens kriminaltekniska laboratorium (SKL) og de tekniske avdelingene i Stockholm, Göteborg og Malmö, <https://nfc.polisen.se/om-nfc/historia-nfc/>, (besøkt 07.03.21)

opprettet et Nasjonalt kriminalteknisk senter²⁹ inkludert blant annet Rettsgenetikk som var underlagt Politidirektoratet.

DNA-spor er potensielle DNA-bevis i en straffesak. Et analyseresultat fra en sporprøve er da DNA-bevis i betydningen «*bevisdatum*» som er «faktiske forhold, og inkluderer informasjon av enhver art» (Torgersen, 2009, s. 18). Kruse (2016, s. 92 note 2) bruker konsekvent «DNA-trace» (DNA-spor), og ikke «trace evidence» (spor bevis) fordi hennes argumentasjon innebærer at produksjonen av kriminaltekniske spor ikke er ferdig før rettens dom foreligger. Jeg går ikke dypere inn i bevisteorien av plasshensyn, og velger å bruke Kruses terminologi fordi den slik jeg ser det, er i tråd med strafferettens system, politiets objektivitetskrav og etterforskningsprosessen.

2.3.3. Mellommannen

I produksjonen av kriminaltekniske spor slik Kruse (2016, s. 92) ser det, har kriminalteknikeren en mellommann-rolle mellom flere epistemiske kulturer; «cultures with specific and disparate ways of producing and understanding knowledge» (Kruse, 2019, s. 1). Kriminalteknikeren er mellommann og fasiliterer samarbeidet mellom laboratoriet og etterforskningen (Kruse, 2019, s. 2). Som beskrevet ved etterforskningsmodellen i pkt. 2.1.3., vil kriminalteknikeren også i Norge være leder for underprosjektet «Teknisk» og er da i utgangspunktet bindeleddet mellom Rettsgenetikk og etterforskningsledelsen.

Kruse (2016, s. 92) ser kriminalteknikeren som mellommann i flere settinger. Først omgjør kriminalteknikeren et fysisk åsted sammen med de sporene og gjenstandene som sikres ved åstedsundersøkelsen, til symboler - tekst og foto i en rapport. Rapportene fra kriminalteknikeren gjør også åstedet tilgjengelig for partene i saken – fornærmede og mistenkte. På samme måte som kriminalteknikeren gjør også rettsgenetikeren fysisk biologisk materiale om til symboler - skriftlige notater, tabeller og til slutt sakkyndige rapporter (Kruse, 2016 s. 70 flg.).

For undersøkelsen i denne oppgaven om anmodningen til Rettsgenetikk om analyse av DNA-sporprøver og kommunikasjonen mellom kriminalteknikerne og rettsgenetikerne, er det viktig

²⁹ Arbeidsgruppen som leverte «Rapport til politidirektøren fra DNA- prosjektet» i 2006 (den såkalte Hareide-rapporten) foreslo opprettelsen av *Statens rettssakkyndige institutt* underlagt Helse- og omsorgsdepartementet. Instituttet skulle romme rettspatologi, rettsgenetikk, rettsstoksikologi og kjemiske analyser som i dag utføres ved Kripes og Tollaboratoriet.

å huske at erfaringsmessig er anmodningsskjemaet i de aller fleste tilfeller et av de første dokumentene kriminalteknikeren skriver i saken da sporprøver fra åstedet ofte sendes inn meget raskt.

2.3.4. Oversettelsesarbeid³⁰ mellom epistemiske kulturer i strafferettskjeden

DNA-spor er produsert av mennesker i ulike fagprofesjoner, og er dermed det Dahl (2012, s. 31) beskriver som en «artefakt»- et resultat av en prosess og ikke rent naturskapt. Kruse (2016) viser at DNA-spor må flyttes mellom aktørene i strafferettskjeden for at det skal ende opp som DNA-bevis i en dom. Aktørene er politiet, påtalemyndigheten, de sakkyndige, forsvarer og domstol. Som nevnt ovenfor definerer Kruse (2016) aktørene som ulike epistemiske kulturer, og flyttingen av et DNA-spor fra en aktør til en annen kan i noen tilfeller skape friksjon. Som Kruse (2016) påpeker, tillater ikke formålet med strafferettsbehandlingen – å oppklare saken ved at rett person blir dømt for det riktig straffbare forholdet i en rettslig sikker prosess- at DNA-beviset kan svertes med usikkerhet og foranderlighet. For at kriminaltekniske beviser skal være akseptable, må de være stabile fra åsted til laboratoriet, videre til etterforskerne, påtalemyndigheten, forsvarer og til retten (Kruse, 2016, s. 112). Kruse (2016, s. 7) peker på nytten i perspektivet i Bruno Latours studier av teknisk vitenskapers produksjon av «fakta», og at «fakta» ikke er sanne i kraft av seg selv, men ved at de blir sanne ved at de overbeviser. Kunnskap produseres i samarbeid med andre, og kunnskapen *oppdages* ikke, men den *skapes* gjennom en manipulerende og politisk prosess. Når prosessen leder til at det ikke er mulig å si seg uenig, vil fakta være etablert. Og jo flere aktører som er enige og jo mer kredibilitet disse aktørene har, jo vanskeligere vil det være å stille spørsmål med eller foreslå et alternativt syn på «fakta» (Kruse, 2016, s. 7-8). Brookman et al. (2020a, s. 295) gir et eksempel på en vurderingsprosess i en drapsetterforskning i Storbritannia gjennomført i et møte der politi, påtalemyndigheten og rettsmedisinske- og kriminaltekniske eksperter deltok. Flertallet av møtedeltagerne inkludert politifaglig etterforskningsleder og dennes avdelingssjef, konkluderte med at saken var et selvdrap selv

³⁰ Butler (2012, s. 517) i innledningen til temaet “Science and Law: Different Perspectives”: “Terms and concepts that are second nature to forensic DNA scientists must be conveyed correctly in reports of analysis and in a court of law. **Communication is a key factor.** Thus, a discussion of jury comprehension is included in this chapter because in U.S. courts of law the expert testimony delivered by a DNA analyst needs to be understood by (typically) a dozen fellow citizens who have little-to-no science background. If this chapter and book can open the dialogue and help as a beginning **translation** between the different languages of science and the law, then I will have been successful”, (min utheving). Jeg tolker det Butler her skriver som en beskrivelse av et praktisk eksempel i tråd med Kruses (2016) begreper om både “translation work” og møter mellom epistemiske kulturer i strafferettskjeden.

om rettsmedisineren og påtalemyndigheten tilkjennegav usikkerhet og påpekte at nærmere undersøkelser var nødvendig. Senere kom det frem at politifaglig etterforskningsleder hadde støttet konklusjonen til sin overordnede fordi det ville vært «a dangerous thing» for ham å si seg uenig med sjefen. Eksemplet til Brookman et al. (2020a) fremstår som et beslutningsresultat og etablering av fakta basert blant annet på overtalelse og forhandling som Kruse (2016, s. 7- 8) fremhever som en relevant forståelsesramme i produksjonen av bevis i strafferettssystemet.

Kruse (2016, s. 110 flg.) analyserer friksjonene mellom profesjonene som skapes ved spenningen mellom stabilitet (stability) og formbarhet (plasticity) knyttet til den sakkyndige erklæringen. Fokuset i denne oppgaven er på starten av samarbeidet mellom politiet og Rettsgenetikk. Jeg vil imidlertid redegjøre for flere av Kruses (2016) funn knyttet til den sakkyndige erklæringen fordi jeg vil argumentere for at de også har betydning for anmodningsfasen og kommunikasjonen i startfasen av produksjonen av DNA-spor.

Kruse (2016, s. 112) trekker frem to typer friksjoner for å illustrere hvor vanskelig det er for en sakkyndig erklæring å bevege seg mellom profesjonene uten å skifte mening. Den første friksjonen ligger i den sakkyndiges fordeling av ansvar, og den andre friksjonen handler om hvordan usikkerhet forstås.

I sakkyndigrapportene bruker NFC en bayesiansk³¹ tilnærming der de i konklusjonene foretar en statistisk beregning av en hypoteses sannsynlighet over en annen hypotese; typisk påtalemyndighetens hypotese sammenlignet med forsvarerens hypotese (Kruse 2016, s. 70 flg. og s. 112. flg.). Ved denne metoden tar den sakkyndige ansvar for analysen og resultatet, men ikke for svaret på hvordan det *egentlig* henger sammen. Retten skal kjenne til det totale bildet inkludert de usikkerhetsmomentene som kan være relevante for DNA-sporet, eller i hvert fall de uklarhetene som etterforskningen har klart å få frem. Det er retten som i dommen gir svaret på hvordan det *egentlig* skjedde (Kruse, 2016, s. 112).

Kruse (2016) fant at retten, påtalemyndigheten og forsvareren ofte ikke var opptatt av den sakkyndiges prøvesvar og usikkerhet knyttet til dette. De godtok prøvesvaret i seg selv og gikk rett over til å vurdere hva analyseresultatet hadde å si for aktivitetsnivået og skyldspørsmålet. Friksjonene Kruse (2016, s. 113- 114) så som en følge av den sakkyndiges

³¹ Se foran pkt. 2.2.3., se også Gill (2014, s. 17 flg.) om likelihood ratio (LR) ved DNA- analyse, Aarli (2011, s. 89 flg.) om beregning av bevisvekt ved hjelp av LR, og Kruse (2020) om innføring av LR også i kriminalteknikernes vurderinger i Sverige.

overføring av ansvar til retten i sakkyndigrapporten, var at aktørene forsøkte å få den sakkyndige til å gå lenger enn fagkunnskap og ansvar rakk. Andre ganger virket det som om påtalemyndigheten og retten ikke forsto ansvarsoverføringen i seg selv. Derfor kan det fremstå som om påtalemyndigheten og retten forsøker å få den sakkyndige til å ta ansvar, og samtidig medfører dette det motsatte ved at påtalemyndigheten og retten ikke tar sitt ansvar (Kruse, 2016, s. 114).

Men Kruse (2016, s. 114) fant også at kildene til usikkerhet bidro til friksjon mellom profesjonene. I retten fikk sakkyndige spørsmål om hva som var feil med et relativt svakt resultat. De sakkyndige hadde i sin rapport satt sin vurdering ut fra en sammenligning av hva som talte for den ene hypotesen over den andre, mens dommer, påtalemyndighet og forsvarer trodde vektingen refererte seg til analyseresultatet i seg selv – dets nøyaktighet. Hvis det var gitt en lav gradering, trodde de at det gjaldt en ufullstendig match.

Dahl (2012) fant at flere aktører i strafferettskjeden oppfattet at mye informasjon om DNA-bevisene befant seg i «svarte bokser», at vitenskapelig- og teknisk arbeid ikke er synlig. Konsekvenser av dette var at egen forståelse av DNA-beviset ble begrenset og dermed ble det vanskelig eller umulig å stille kritiske spørsmål (Dahl, 2012, s. 40). Kruse (2016, s. 115) mener de sakkyndige ikke plasserer analysesvarene i «svarte bokser». Hun skriver: “”In a black box, «uncertainty, people at work, decisions, competition, [and] controversies» are closed or at least hidden away (Latour 1987, 4) so that the users will not need (or be able) to concern themselves with them”. Slik Kruse (2016) ser det la de sakkyndige samvittighetsfullt og bevisst frem usikkerhetene i vurderingene sine. Men de lot ikke alle de vanskelige tingene med tekniske bevis bli synlige, som spørsmålene om kontaminering, forvekslinger og nøyaktighet. Disse opplysningene ble værende igjen inne i laboratoriet. Et eksempel fra Norge som kan rubriseres under «nøyaktighet», er Aarlis (2011, s. 89) observasjonen av at rettsgenetikerne ikke legger ved sakkyndigrapportene elektroferogrammene som viser mengdemessig fordeling av DNA-undersøkelsen.

Kruse (2016, s. 115) legger til grunn at sakkyndigerklæringene er en stabil og standardisert artefakt som hun anser som en semitransparent boks – ikke ugjennomsiktig svart, men heller ikke helt glassklar. For å se inn i boksen trenger aktørene i strafferettskjeden hjelp fra den sakkyndige. Kruses (2016) funn viser at aktørene trenger hjelp til både å lese og forstå sakkyndigerklæringen slik den sakkyndige mener erklæringen skal forstås. De har kommunikasjonsutfordringer, og derfor er oversettelsesarbeid nødvendig for tekniske bevis. Kruse (2016, s. 116) presiserer at det ikke er oversettelse i ren språklig forstand, men ment

som en metafor for å forstå samarbeidet mellom de epistemiske kulturene i strafferettssystemet.

Forskning på oversettelser skiller mellom *formell* og *dynamisk* oversettelse. Ved formell oversettelse er fokuset på å gi en så nær gjengivelse av originalteksten som mulig, mens ved en dynamisk oversettelse fokuserer man på mottagerens forståelse og respons (Kruse, 2016, s. 117). Når kriminalteknikeren forklarer sakkyndigrapporter til andre etterforskere og påtalejurister, opplever Kruse (2016) at dette gjøres ved dynamisk oversettelse.

Kriminalteknikerne er vel kjent med de sakkyndige erklæringene, men opplever likevel noen ganger at erklæringene er skrevet veldig «klinisk». De må noen ganger lese erklæringen flere ganger for å forstå den, og også i noen tilfeller følte de behov for å forklare erklæring til påtalejuristen for å gjøre erklæringen forståelig (Kruse, 2016, s. 107). Som politifaglig etterforskningsleder er min erfaring at både etterforskere, etterforskningsledelsen, statsadvokater og rettens medlemmer er avhengig av dynamisk oversettelse for å forstå DNA-spor i sammenheng med andre elementer i etterforskningen.

Kruse (2016, s. 117- 118) påpeker at i strafferettssystemet er *kontekst* viktig for aktørene. Den sakkyndige erklæringen skaper derfor friksjon når andre aktører enn den sakkyndige selv skal sette den inn i en sammenheng. Både den sakkyndige selv og de andre profesjonene forventer at en sakkyndig erklæring er stabil. Stabil i den forstand at dommere, påtalejurister og forsvarere forventer at erklæringen skal passe inn i deres epistemiske kultur, mens den sakkyndige selv forventer at den skal formidle kunnskapen uforandret fra hva den sakkyndige har ment. Men som Kruse (2016, s. 118) påpeker behandler dermed de ulike aktørene den sakkyndige erklæringen som foranderlig når de forstår den innenfor sin egen epistemiske kultur. Det som forhindrer ustabile sakkyndigrapporter er oversettelsesarbeid skriver Kruse (2016, s. 118).

Kruse (2016, s. 118) finner at den sakkyndige gjør oversettelsesarbeid på tre hovedområder: i retten som sakkyndig vitne, skriftlig i selve erklæringen og i uformelle diskusjoner. Typisk må den sakkyndige gjøre oversettelsesarbeid i retten når påtalemyndigheten har relativt svake bevis. Da må den sakkyndige forklare årsakene til svake konklusjonsgrader eller ukjente analysemetoder (Kruse, 2016, s. 118- 119). Ved utarbeidelsen av erklæringen legger de sakkyndige ned mye arbeid i teksten på grunn av bekymringen for hvordan politiet og påtalemyndigheten vil forstå erklæringen. De ønsker så klart og forståelig som mulig å sørge for at overføringen av ansvaret blir gjort, og at resultatene blir vurdert nøyaktig og faglig korrekt (Kruse, 2016, s 119). Oversettelsesarbeid blir også gjort på en tredje og uformell måte

når den sakkyndige blir kontaktet av påtalejurister og forsvarere på telefon. Typisk ringer de for å få nærmere forklaringer på årsaker til usikkerhet.

Kruse (2016, s. 121) opplevde også at sakkyndige av og til utførte oversettelsesarbeid *før* de utførte analyser. På bakgrunn av en anmodning ringte sakkyndig tilbake til politiet og forklarte dem at bestillingen ikke gav mening sett i lys av det resultatet man kunne forvente å få. Det typiske eksemplet er anmodningen om å analysere en sigarettneip der handlingsrelevansen er vanskelig å vurdere. Kruse (2016, s. 122) så at denne typen oversettelsesarbeid foregikk mellom den sakkyndige og kriminalteknikeren som en mellommann mellom etterforskningen/ påtalejuristen og laboratoriet. Noen ganger måtte rettsgenetikeren også påpeke overfor påtalejurister at «that DNA match is not the one and only salvation» (Kruse, 2016, s. 122). I slike diskusjoner så Kruse (2016) at rettsgenetikeren brukte dynamisk oversettelse ved å anta hvordan påtalejuristen ville oppfatte det hen sa og tilpasset budskapet til dette.

Noen ganger så Kruse (2016) at oversettelsesarbeid ikke ble gjort fordi det ikke var nødvendig eller ønskelig. Typisk når politiet har sterke kriminaltekniske bevis, for eksempel DNA-resultater, som var produsert ved kjente metoder for dommere, påtalejurister og forsvarere. Nyanser i sakkyndigerklæringer var heller ikke viktige nok noen ganger, til at man initierte oversettelsesarbeid. Dette kunne for eksempel være i etterforskningsgruppen i etterforskningsfasen hvor de fokuserte på analyseresultatet i seg selv ved avhør av mistenkte. Da var nyanser i selve analyseresultatet sekundært, og formålet var å få nærmere informasjon om selve resultatet fra den mistenkte (Kruse, 2016, s. 124).

En annen grunn til at oversettelsesarbeid ikke gjøres eller er nødvendig, kan være at profesjonene gjennom kontakt i sak eller undervisning, gjennom kriminalteknikernes mellommanns rolle som kunnskapsformidler, har kommet nærmere hverandres kunnskap slik at de fleste sakkyndigerklæringer er stabile (Kruse, 2016, s. 128). Aktørene har opparbeidet seg nok kunnskap fra de andre til å utføre sitt eget oversettelsesarbeid på erklæringene. Hvis dette er tilfellet, vil oversettelsesarbeid som involverer de andre aktørene i fellesskap, bare skje i ekstraordinære tilfeller (Kruse, 2016, s. 128).

Kruse (2016, s. 123) oppsummerer oversettelsesarbeidet til de ulike profesjonene med at det i hovedsak dreier seg om å lære å kjenne de andres verden slik at de blir i stand til å tilføre relevant tilleggsinformasjon til andres opplysninger og dernest kunne sette den relevante tilleggsinformasjonen inn i rett kontekst for de andre profesjonene.

Kruse (2016, s. 129- 130) konkluderer med at *stabiliteten* til kriminaltekniske bevis ikke er en iboende kvalitet, men skapes gjennom oversettelsesarbeid hvor aktørene i strafferettskjeden aktivt og til tider uformelt og usynlig, supplerer med tilleggsinformasjon og justerer det skriftlige og forståelsen av dette.

2.3.5. Dialog – fare for bias

Hvordan informasjon fremstilles og oppfattes har ofte avgjørende betydning for tolkningen, og dette kalles i psykologien for «framing effects» (Fahsing, 2016, s. 26). De valgene man tar kan variere ut fra om de samme alternativene blir presentert som fordeler eller ulemper. På samme måte kan relevansen og vekten til et spor vurderes ulikt ut fra om det passer med den hypotesen du tror mest på eller ikke (Fahsing, 2016, s. 27). Kognitive bias omfatter flere psykologiske prosesser som kan føre til unøyaktige beslutninger eller tolkninger fordi de kan påvirke minnet, vurderingsevne og beslutningstaking. Kort sagt innebærer kognitivt bias å søke etter eller tolke informasjon slik at den passer inn med oppfatningen eller forventningen du allerede hadde før du ble kjent med informasjonen (se bl.a. Dror & Hampikian, 2011; Cooper & Meterko, 2019).

Dror & Hampikian (2011) publiserte den første studien som viste at også rettsgenetikere ble påvirket av saks-irrelevant informasjon da de tolket en DNA-blandingsprofil. Etter en gruppevoldtekt viste en sporprøve fra fornærmede en DNA-blandingsprofil. En av de mistenkte mennene forklarte seg om de andre som hadde vært med på voldtekten som en del av en avtale med påtalemyndigheten om redusert straff. De to rettsgenetikerne som arbeidet med saken, fikk vite at denne samarbeidende mistenkte hadde forklart seg om de andre gjerningspersonene. Begge rettsgenetikerne konkluderte med at de mistenkte som var identifisert av den samarbeidende mistenkte, ikke kunne utelukkes fra å ha bidratt i blandingsprofilen i saken. Dror & Hampikian (2011) tok det originale spormaterialet fra gruppevoldtekten og fikk det analysert av 17 andre rettsgenetikere som ikke fikk noen informasjon om saken og den ene mistenktes avtale med påtalemyndigheten. Anmodningen var å undersøke DNA-blandingsprofilen sett opp imot DNA-profilene til fornærmede og tre mistenkte der den siste mistenkte var vurdert til ikke å kunne utelukkes i den faktiske saken. I forsøket til Dror & Hampikian (2011) kunne tre konklusjonsgrader settes: «cannot be excluded», «excluded» og «inconclusive». Når det gjaldt den tredje mistenkte, som ikke kunne utelukkes i den faktiske saken, varierte resultatene i forsøket. Én konkluderte med at

han «cannot be excluded», fire konkluderte med «inconclusive» og tolv konkluderte med «exclude». Resultatet viste at i motsetning til i den virkelige straffesaken der begge sakkyndige ikke utelukket mannen, gjorde hele tolv sakkyndige det i forsøket. Dror & Hampikians (2011) resultater viser at i tolkningen av DNA-blandingsprofiler spiller subjektivt skjønn inn og dermed kan denne tolkningen også påvirkes av saks-irrelevant informasjon.

I andre kriminaltekniske identifiseringsmetoder som blant annet fingeravtrykksanalyse, blodsportolkning, rettspatologi og åstedsundersøkelser har også de sakkyndiges vurderinger latt seg påvirke av saks informasjon viser en metastudie av 29 forskjellige studier av ulike kriminaltekniske spor og kognitivt bias gjort av Cooper & Meterko (2019). Sunde & Dror (2019) mener også at behandlingen av digitale spor på flere områder kan være utsatt for påvirkning av kognitive bias. Forslag til mottiltak mot kognitive bias er blant annet «context management» der en koordinator skal ha kontroll på hvilken informasjon som er gitt til sakkyndige når, til hvem, hvordan og hvorfor. Et annet mottiltak er «Linear Sequential Unmasking» (LSU) der målet er å gi informasjon til den sakkyndige klart behovsstyrt og i en rekkefølge som forsøker å minimalisere bias ved at relevant saksinformasjon skal ta utgangspunkt i de aktuelle sporene og ikke i informasjon om mistenkte (Sunde & Dror, 2019, s. 106). De er også inne på muligheten for at en avdeling foretar *sikring* av spor, mens en annen *undersøker* sporene. Sunde & Dror (2019, s. 107) ser at mottiltakene som foreslås noen ganger kan være brukbare, mens andre ganger er de hverken praktiske, mulige eller nødvendige. Det gjelder uansett å ha transparens der de sakkyndige må gi en detaljert beskrivelse av konteksten de kjente til da de gjorde sine analyser, hvem som har gitt dem informasjon, når og hvorfor (Sunde & Dror, 2019, s. 107).

Curley et al. (2020) kritiserer forskningen til blant andre Dror på kognitivt bias hos kriminaltekniske sakkyndige på grunn av saks-irrelevant informasjon. De viser til andre undersøkelser som går i retning av at saks-irrelevant informasjon kan virke positivt inn på vurderinger av kriminaltekniske bevis og beslutningstaking (Curley et al., 2020, s. 358 med videre henvisninger).

Thompson (2020) kritiserer Curley et al. (2020) og mener deres kritikk er forvirrende og mangelfull. Thompson (2020) peker spesielt på at Curley et al. (2020) ikke bygger sine resonnement på en klar definisjon av «saks relevans», noe Thompson mener tar bort mye av fundamentet for konklusjonen om at saks-irrelevant informasjon ikke nødvendigvis fører til feil i vurderinger og konklusjoner av analyser av kriminaltekniske spor. Thompson (2020, s.

666) trekker frem U.S. National Commission og Forensic Science³² (NCFS) sin forklaring på «saks relevant» informasjon:

“Evidence that is task-relevant during the evidence collection and evaluative phases may not be task-relevant during the analytic phase. For example, statements of witnesses about what happened during a crime may be task-relevant when deciding what evidence to collect at a crime scene or what examinations are needed. Such statements may also be task-relevant when making an overall assessment of the case in light of the forensic evidence. But witness statements generally are not relevant to the task of interpreting analytic tests. The results of analytic examinations and comparison should depend on the physical evidence examined, not on what witnesses say”.

I Storbritannia har The Forensic Science Regulator (FSR)³³ (2020) utgitt retningslinjer for «Cognitive Bias Effects» for sakkyndige som utfører kriminaltekniske og blant annet rettsgenetiske analyser. I et omfattende dokument som både redegjør for hva kognitive bias er og forskning som er utført på området, gis det anbefalinger for god praksis for tolkning av DNA-blandingsprofiler, fingeravtrykksanalyse, fottøy-, verktøyspor- og prosjektil sammenligninger, fiber- og hår analyser, og video- og lydanalyser. Dette viser at FRS tar mulig påvirkning av sakkyndige alvorlig, og i rutinelegges det blant annet vekt på tiltak som beskrevet av Sunde & Dror (2019) ovenfor.

2.3.6. Storbritannia - samarbeid på tvers av profesjoner i drapsetterforskning

Jones et al. (2020) har sett på hvordan profesjonene samarbeider for å implementere og administrere en kriminalteknisk strategi i drapsetterforskninger. De legger til grunn at det foreligger en stor mengde forskning som viser at sakkyndige fra en rekke kriminaltekniske disipliner kan bli påvirket av saks-irrelevant informasjon. De fastslår imidlertid at selv om det foreligger risiko for bias ved deling av saksinformasjon, vil ineffektiv og manglende

³² NCFS er underlagt National Institute of Standards and Technology, U.S. Department of Commerce. Rapporten Thompson siterer fra ble utgitt 12.08.2015, <https://www.justice.gov/ncfs>.

³³ FSR er underlagt Home Office, og har som oppgave: “The Forensic Science Regulator ensures that the provision of forensic science services across the criminal justice system is subject to an appropriate regime of scientific quality standards”, hentet fra: <https://www.gov.uk/government/organisations/forensic-science-regulator> (besøkt 15.03.21)

kommunikasjon med kriminaltekniske eksperter og sakkyndige også kunne føre til økt risiko for justisfeil. I drapsetterforskninger samarbeider flere profesjoner, og dialog for å tolke og vurdere betydningen av kriminaltekniske spor er viktig. Få forskere har studert dialogen og kommunikasjonen mellom aktørene i strafferettskjeden da de fleste har fokusert på de sakkyndiges erklæringer (Jones et al., 2020, s. 3).

Eksempel på forskning på kommunikasjonen mellom aktører i strafferettspleien er Howes (2017) som identifiserte betydningen av to-veis kommunikasjon for at etterforskeren skal forstå de tekniske konklusjonene og øke sin kompetanse samtidig som sakkyndige får økt sin kunnskap om politiets behov i en etterforskning. Jones et al. (2020) viser til Kelty et al. (2013) som advarer mot «justice silo- effect» som skapes ved mangel på god kommunikasjon og svekker kvaliteten på etterforskningen. Kelty et al. (2013, s.14) advarer imidlertid mot et for nært samarbeid på grunn av at beslutningsfeil kan oppstå som følge av gruppetenkning, konformitets bias, tunnelsyn og kontekstuell bias.

Jones et al. (2020) ser risikoen for «justice silo risk» på den ene siden og for «cognitive bias risk» på den andre. De påpeker at disse risikoene må balanseres, men fremhever at deres undersøkelser viser et behov for dialog mellom profesjonene i en drapsetterforskning. Deres informanter, etterforskere, kriminaltekniske eksperter og andre rettsmedisinske sakkyndige, fremhevet flere fordeler med god dialog: Mer effektiv og riktig prioritering, utvalgte objekter ble hurtig behandlet, forventninger til ulike undersøkelser ble avstemt, gav sakkyndige muligheten til å finne ut om deres analyser og resultater hadde blitt forstått og tolket på riktig måte av de andre aktørene, gav muligheten til samarbeid om en felles forståelse og gav muligheten for å dele mer overordnet saksinformasjon. Det siste var spesielt viktig for de sakkyndige. Overordnet saksinformasjon gav de sakkyndige beslutningsgrunnlag for målrettede og kostnadseffektive strategier, økte kreativitet og nysgjerrighet, økt mulighet for å sette prioriteringsrekkefølger på åsteder og gjenstander, målrettede undersøkelser og støttet tolkning av resultater (Jones et al., 2020, s. 7).

Jones et al. (2020) fant også at skriftlige anmodninger ble brukt av etterforskerne til å kommunisere hvilke undersøkelser de ønsket og hvorfor. Hvordan disse anmodningene ble fylt ut varierte fra etterforsker til etterforsker, og noen ganger var de ufullstendige fordi de ikke gav de sakkyndige grunnlag for å lage en strategi eller tolke funn. Jones et al. (2020, s. 9) fant også at «The information contained within these forms is also limited because the forms are unable to capture the information entering an investigation». For å veie opp for dette, tok de sakkyndige kontakt med politiet for å få mer informasjon.

Jones et al. (2020, s. 10) fant videre at noen politifaglige etterforskningsledere³⁴ mente anmodningsskjemaene manglet detaljer fordi etterforskere så på dem som en administrativ oppgave mer enn som et viktig etterforskningsdokument. En politifaglig etterforskningsleder etterlyste «that investigative mindset» hos den som fylte ut anmodningen i betydningen å få med all relevant informasjon til den sakkyndige slik at mest mulig målrettet sporsikring kunne utføres. Alle informantene til Jones et al. (2020, s. 15) vurderte anmodningsskjemaet som en av flere barrierer for god kommunikasjon mellom profesjonene.

Jones et al. (2020, s. 15) konkluderer med at dårlig kommunikasjon mellom profesjonene i strafferettssystemet utgjør den største risikoen for at drapsetterforskninger i Storbritannia ikke blir godt nok etterforsket og løst, og dermed resulterer i justisfeil. De finner at samarbeidet mellom profesjonene i drapsetterforskninger de senere årene har blitt dårligere av ulike årsaker. En årsak som blir trukket frem er privatiseringen av kriminaltekniske tjenester og sakkyndighet. Jones et al. (2020, s. 15) oppsummerer med å understreke viktigheten av samarbeid på tvers av profesjonene, etterforskere, kriminaltekniske eksperter og sakkyndige, for å avstemme, bestille og vurdere de mange varierende teknikker og metoder som på grunn av samfunnsutviklingen blir bare viktigere og viktigere.

³⁴ Den norske tittelen på den engelske Senior Investigating Officer (SIO) som leder etterforskningen i en konkret sak.

3. Metode

I tråd med grunnprinsippene i samfunnsvitenskapelig metode om «*systematikk, grundighet og åpenhet*» (Johannessen et al., 2016, s. 25) skal jeg redegjøre for hva jeg har gjort for å undersøke hvordan kriminalteknikere og rettsgenetikere ved Rettsgenetikk opplever kommunikasjonen de har om DNA-spor.

3.1. Valg av metode

Empirien i denne studien, er innhentet gjennom kvalitative intervju av tre kriminalteknikere i politiet og tre rettsgenetikere ved Seksjon for rettsgenetikk i straffesaker ved Oslo Universitetssykehus (Johannessen et al., 2016). Som Tjora (2017, s. 114) påpeker er intervju hensiktsmessig å bruke når jeg så detaljert som mulig ønsket å få informantenes erfaringer og vurderinger av kommunikasjonen der politiet er oppdragsgiver, mens rettsgenetikeren er den sakkyndige eksperten som utfører oppdraget ved å analysere det innsendte materialet og beskrive resultatene i en rapport.

Jeg vurderte om jeg skulle benytte en kvantitativ metode for å få et større utvalg og dermed økte muligheter for å generalisere. Bruken av et skjema som «Anmodning om analyse av DNA-sporprøve til OUS» kunne blitt undersøkt ved en spørreundersøkelse. Når jeg ikke valgte denne tilnærmingen, var det fordi jeg ønsket å få utdypende og grundige svar på spørsmål om bruken av anmodningsskjemaet og kommunikasjonen mellom politi og Rettsgenetikk.

Jeg vurderte også å gjennomføre en dokumentanalyse av et utvalg anmodninger fra reelle straffesaker, men dette ville kreve søknad om fritak fra taushetsplikt som ikke var realistisk innenfor tidsrammen av dette arbeidet og ei heller å forvente å få.

3.2. Gjennomføring av undersøkelsen

3.2.1. Informantene

Jeg ønsket opprinnelig å rekruttere kriminalteknikere fra to politidistrikt og Kripos, men jeg endret dette til tre politidistrikt og utelot Kripos. Årsaken var at jeg ønsket informanter som til daglig arbeidet med både små og store saker og dermed skrev langt flere anmodninger til

Rettsgenetikk enn kriminalteknikerne på Kripos³⁵. Kriminalteknikere i politidistriktene har også erfaring med å kontrollere andre tjenestemenns anmodninger til Rettsgenetikk. De har dermed en bred erfaring med anmodningsskjemaet.

Kriminalteknikerne ble rekruttert fra tre større politidistrikt³⁶. Alle hadde over ti års erfaring som kriminaltekniker, både fra hverdagskriminalitet og en lang rekke alvorlige saker.

Informantene ble strategisk rekruttert ved at jeg tok kontakt med dem direkte og informerte om prosjektet (Johannessen et al., 2016, s. 117). Alle tre fikk informasjonsskriv³⁷ tilsendt på epost, og tidspunkt for intervju ble deretter avtalt på telefon. Intervjuene ble gjennomført på informantenes arbeidssted til tidspunkt som passet dem på best mulig måte.

Rettsgenetikerne på OUS ble rekruttert ved at jeg tok kontakt med ledelsen for Seksjon for rettsgenetikk i straffesaker og fikk tillatelse til å kontakte rettsgenetikerne direkte. Jeg sendte så informasjonsskrivet til tre utvalgte rettsgenetikere som alle ønsket å delta. Intervjuene ble også her gjort på informantenes arbeidssted til tidspunkt som var tilpasset dem på best mulig måte.

Rekrutteringen var selvfølgelig basert på frivillighet. Ingen av informantene gav uttrykk for at de følte noen form for press til å delta, og alle viste stort engasjement for tema og spørsmålene de fikk.

3.2.2.Intervjuene

Intervjuene startet med en gjennomgang av informasjonsskrivet, og samtykkeerklæringen ble signert før vi gikk videre. Identifiserende opplysninger om informantene er lagret i henhold til personvernregelverket. Lydopptakene av intervjuene ble slettet etter at transkripsjonen var ferdig. Spørsmålene jeg ønsket å snakke med informantene om var av generell og faglig karakter, og det ble presisert at ingen spørsmål ville gå på konkrete straffesaker. Hensynet til informantenes taushetsplikt ble dermed ivaretatt.

Informantene er fullstendig anonymisert i oppgaven. Når det gjelder kriminalteknikerne, er de et lite utvalg av en relativt stor gruppe i politiet så mulighetene for at de kan identifiseres på

³⁵ Kriminalteknikerne på Kripos bistår i hovedsak politidistriktene og samarbeider med lokale kriminalteknikere i etterforskningen av alvorligere saker. De har ikke det samme antall saker som kriminalteknikere i distriktene har.

³⁶ Benevnelsen «større» politidistrikt er basert både på antall innbyggere og ansatte, andel straffesaker og geografisk størrelse.

³⁷ Vedlegg 3

bakgrunn av informasjon i oppgaven er liten. Rettsgenetikerne er derimot en langt mindre gruppe som i større grad kan identifiseres. Dette ble tatt opp med informantene, men ingen hadde reservasjoner mot å delta av den grunn. Jeg informerte om årsakene til min interesse for temaet, min bakgrunn og erfaring og om bakgrunnen for hovedtemaene i intervjuguiden. Intervjuguiden³⁸ var delt inn i: Fagbakgrunn, «Anmodning om analyse av DNA-sporprøve til OUS» og en avslutningsdel hvor informantene ble oppfordret til å legge til det de mente var av betydning som jeg hadde utelatt eller ikke fulgt opp. Under tema om anmodningsskjemaet var spørsmålene noe ulike. Kriminalteknikerne fikk spørsmål om sin rolle under sporsikringen på åstedet til innsending av anmodningsskjemaet, men rettsgenetikerne fikk spørsmål knyttet til deres rolle som mottagere av anmodningen. De to informantgruppene fikk også spørsmål om hverandre, kunnskap om den andres rolle.

Jeg har tatt en lang rekke politiavhør i over tjue år og er også utdannet avhørsinstruktør. Likheten mellom politiavhør og dybdeintervjuene i dette prosjektet er stor. Sett bort fra forskjellige roller (politi/ forsker) og informasjon om formelle regler, er hovedformålet likt: å skaffe så detaljert og pålitelig informasjon som mulig om de temaene som tas opp. Derfor har jeg en klar oppfatning av at jeg behersker det Kvale & Brinkmann (2015, s. 87) omtaler som «forskningsintervjuets håndverk». Jeg forsøkte å legge til rette for en praktisk og god intervju-setting for informantene, introduserte tema ved åpne spørsmål og la vekt på å utdype utsagn ved å bruke nøkkel-spørsmål; det vil si å bruke informantenes egne ord i oppfølgende spørsmål. Ved transkripsjonen av alle intervjuene hørte jeg likevel flere steder at jeg gjorde feil ved at jeg for eksempel avbrøt informanten, stilte flere spørsmål etter hverandre, ikke fulgte opp på utsagn som burde blitt utforsket mer osv. I en del tilfeller gav jeg i for stor grad uttrykk for egne synspunkter. Dette veies imidlertid opp av at informantene alle sammen er sterke fagpersoner som gav utfyllende og nyanserte svar på alle spørsmål i tillegg til at alle fremstod som lite konforme. De ventet tålmodig på mine utlegninger og bar over med avbrytelser før de fortsatte på egne tankerekker. Lengden på intervjuene varierte mellom én til to timer.

Kvale & Brinkmann (2015, s. 203) anfører at «Vurderingen av intervju kvalitet avhenger av intervjuets spesifikke form, tema og formål». Samlet, både i gjennomføring og innhold, mener jeg at intervjuene i denne undersøkelsen gir svar på og informasjon om de forskningsspørsmålene jeg hadde.

³⁸ Vedlegg 2

3.2.3. Transkribering

Omarbeidelsen av de muntlige intervjuene til skriftspråk og konsekvensene av denne omformingen, skal man ikke forsømme skriver Kvale & Brinkmann (2015, s. 204). Sett i sammenheng med SDI- metodens empirinærhet (Tjora, 2018), og Kvale & Brinkmanns (2015, s. 204 flg.) understrekning av å gi en detaljert beskrivelse av transkripsjonen, vil jeg i det følgende redegjøre for hvordan empirien som ligger til grunn for analysen har kommet til.

Lydopptakene av intervjuene er i seg selv første steg på veien bort fra det egentlige intervjuet fordi kroppsspråket er borte. Tap av kroppsspråk kan til en viss grad kompenseres hvis intervjueren selv transkriberer intervjuet relativt kort tid etterpå. Dersom kroppsspråket skulle ha betydning for innholdet, kan da intervjueren beskrive relevante faktorer og lignende i teksten (Kvale & Brinkmann, 2015). Jeg har selv transkribert alle intervjuene og har valgt å ikke legge vekt på non- verbal kommunikasjon da jeg opplevde at informantenes meninger, tanker og vurderinger kom fullt ut til uttrykk verbalt.

Transkripsjonen er gjort ved at jeg hørte på lydopptakene og skrev en dialogutskrift av alle intervjuene. Transkripsjonen er derfor helt ordrett unntatt lyder som ikke er ord. Pauselyder, kremting o.l. er ikke beskrevet.

Informantene snakker ulike norske dialekter. Transkripsjonen er gjort på bokmål. Jeg hadde ingen problemer med å forstå informantene, og ingen dialektuttrykk skapte utfordringer i omskriving til bokmål hva gjaldt meningsinnholdet.

Som nevnt ovenfor knyttet ingen av mine tema og spørsmål seg til konkrete straffesaker. Informantene kom i flere tilfeller naturlig nok inn på konkrete saker når de snakket om ulike spørsmål. I de fleste tilfellene anonymiserte informantene selv saken ved ikke å nevne navn, steder, tidspunkter osv. I de tilfellene hvor mulig identifiserende informasjon ble gitt er dette anonymisert i transkripsjonen.. Transkripsjon på bokmål der ingen dialektuttrykk brukes, samt anonymisering av steder o.l., er også momenter som er gjort for at ingen fremhevede utsagn skal kunne identifisere informantene.

Transkripsjonens *pålitelighet* ble kontrollert ved at jeg hørte gjennom lydopptakene på nytt mens jeg satt med utskriften foran meg og kontrollerte at den var ordrett. Transkripsjonens *gyldighet* er vanskeligere å bestemme (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 212). Som de påpeker, finnes ingen absolutt sann oversettelse av muntlig språk til tekst. Derfor har jeg i tråd med deres anbefaling stilt meg spørsmålet «hva er en nyttig transkripsjon for min forskning?»

Kvalitetssikrede dialogutskrifter uten beskrivelser av informantenes non- verbale kommunikasjon var et godt utgangspunkt for SDI-metoden og dens empirinære koding, for å besvare mine forskningsspørsmål.

3.3. Stegvis- deduktiv induksjon (SDI-metoden)

Jeg har valgt å bruke stegvis- deduktiv induksjon som arbeidsverktøy i analysen av intervjuene (Tjora, 2018). Det er flere grunner til dette, men viktig er den empirinære kodingen og analysen av intervjuene, som Tjora (2018, s. 36 og 68) skriver er et verktøy for å minske påvirkningen fra min egen forforståelse og oppfatninger i analysen.

SDI-metoden er også en arbeidsform som ligner mye på etterforskningsprosessen som jeg er vant til å bruke i mitt daglige arbeid. Som bærebjelker for etterforskningsprosessen ligger flere straffeprosessuelle grunnprinsipper der objektivitetsprinsippet³⁹ – at etterforskningen skal søke å hente frem opplysninger som både kan tale for og mot en mistenkt – er ett av de mest sentrale. Dette innebærer at etterforskeren må forholde seg til informasjonen, for eksempel et vitneutsagn, uten omskrivninger eller andre bevisste eller ubevisste omgjøringer. Og like viktig som å innhente informasjon som kan styrke en mistanke er det å forsøke å falsifisere grunnlaget for mistanken. Slik jeg ser det er dette svært likt det Tjora (2018, s. 10) fremhever for SDI-metoden som skal ha «nysgjerrighet som utgangspunkt og generaliserbar forståelse som mål: Den har en «kritisk» heller enn en «dogmatisk» holdning, for å bruke Karl Poppers begreper».

Transkripsjonene gjennomgått i detalj, og jeg har brutt ned de seks intervjuene i totalt 264 koder som ble registrert i Excel – skjema. Da denne detaljerte empirinære kodingen var ferdig, kategoriserte jeg data «som har en innbyrdes tematisk sammenheng» Tjora (2017, s. 207). Kodegrupperingen resulterte i tre hovedtemaer; kommunikasjon med utgangspunkt i anmodningsskjemaet, kommunikasjon ut over anmodningsskjemaet og hvem kommuniserer med hverandre. Alle intervjuene ble transkribert ordrett, men innhold som åpenbart ikke omhandlet relevant informasjon for oppgaven er ikke kodet.

³⁹ Straffeprosessloven (1981) § 226, 3 ledd

3.4. Forskningsetikk

De forskningsetiske retningslinjene fra Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH, 2016) og fra Politihøgskolen (PHS, 2015) ligger til grunn for dette prosjektet. I tråd med de etiske retningslinjene (NESH, 2016, s. 10) vil jeg i det følgende «reflektere over og redegjøre for hvordan egne verdier og holdninger» har påvirket «valg av tema, datakilder og tolkninger».

Prosjektskissen som beskriver bakgrunn, forskningstema og metode, ble brukt som grunnlag for kontakten med Politidirektoratet og Norsk senter for forskningsdata (NSD) som er Politihøgskolens personvernrådgiver for forskning. Prosjektet er vurdert av Politidirektoratet til ikke å være søknadspliktig. Prosjektet ble etter søknad godkjent av NSD⁴⁰.

3.4.1. Nærhet og distanse

Som politifaglig etterforskningsleder på Voldsseksjonen på Kripos, har jeg stått fritt i valg av tema for oppgaven og har ikke fått noen føringer ut over et ønske om at oppgaven kunne være faglig relevant innenfor voldsfeltet. Dette var i tråd med mine egne tanker og motivasjon da jeg begynte på masterstudiet. En påvirkning av min forskning «ovenfra» som Kvale & Brinkmann (2015, s. 108) påpeker, har dermed ikke skjedd.

Imidlertid kan også forskningen påvirkes «nedenfra» av deltakerne (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 108). Jeg kjente alle informantene fra tidligere gjennom etterforskning av ulike drapssaker. Spesielt informantene fra Rettsgenetikk har jeg i noen saker hatt et nært samarbeid med. Av den grunn har jeg også hatt samtaler med dem om faglige spørsmål generelt og om kommunikasjonen med politiet spesielt. Det er derfor ikke tilfeldig at jeg har valgt det forskningsspørsmålet jeg har gjort. Det kan dermed være en fare for at jeg kan ha mer forståelse for eller legge større vekt på hva rettsgenetikerne sier enn kriminalteknikerne.

Som etterforsker i nærmere tjue år, over halvparten av dem på Voldsseksjonen på Kripos, er jeg i arbeidet med denne masteroppgaven en politimann med forskerhatten på. Dette har naturlig nok satt sitt preg på alt jeg har gjort i dette prosjektet. Som Finstad (2000, s. 355) må jeg være oppmerksom på og redegjøre for mitt «bakrom». All min integrerte og internaliserte kunnskap om etterforskning og dette tema spesielt, gjør at det er helt nødvendig å ha et bevisst

⁴⁰ Vedlegg 4

forhold til det Finstad (2000, s. 353) skriver om «balansegangen mellom nærhet og avstand». Mer «innfødt» enn det jeg er som politietterforsker, er det vanskelig å bli slik jeg ser det. Som Finstad (2000) beskriver er det svært ulike syn på graden av forskerens deltagelse og betydningen av dette for resultatene av forskningen. Relevant for meg er at «nærheten» har blitt problematisert i mye større grad enn «avstanden». Tema og vinkling – om det er et mer kritisk blikk på politiets praksis og rolle som maktapparat enn mer utforskende problemstillinger, synes også å vektlegges i stor grad når forskere advarer mot å bli «for husvarm» (Finstad, 2000, s. 353). Overført til mitt prosjekt der jeg ønsker å utforske samarbeid og kommunikasjon om et sentralt bevismiddel som DNA, vurderer jeg min kompetanse som grunnleggende positiv for prosjektet. Finstad (2000, s. 351) påpeker at det ikke finnes «privilegerte utviklingspunkt». Imidlertid har min erfaring og rolle som politietterforsker gitt meg grunnlag for valg av fokus på et steg i etterforskningsprosessen som utenforstående ikke har like lett for å se betydningen av. Min opplevde fordel basert på fagkunnskap kan ifølge Rachlew (2010, s. 133) også skape ulemper. Denne dualiteten hvor fordeler og ulemper kan følge av innsiddeforskerens fagkunnskap kan gjøre seg gjeldene på i alle faser i forskningsprosessen.

Jeg har reflektert over min egen forforståelse og hvor min «forståelseshorison» ligger (Johannessen et al., 2016). Som politifaglig etterforskningsleder er skråsikkerhet en av de aller dårligste egenskapene man kan ha. Jeg fått til såpass mange gode løsninger i enkelt-saker, at jeg har tenkt mye på om jeg kan være fastlåst i det jeg mener er riktig og bra. Historien om Monika-saken i innledningen tjener et metodisk formål ved å vise min nærhet til etterforskningsfaget og DNA-bevisenes betydning. Den inkluderende kodingen i tråd med SDI-metoden innebar at all informasjon i transkripsjonene ble lagt på bordet slik at jeg i kodegruppering måtte ta stilling til relevansen av *all* informasjon (Tjora, 2017, s. 207). Å skape større «analytisk distanse» var som Rachlew (2010) påpeker utfordrende, men likevel oppnåelig ved SDI-metodens induktivitet (Tjora, 2017).

3.5. Kvaliteten på undersøkelsen

Pålitelighet, gyldighet og generaliserbarhet er kvalitetskriterier som både Kvale & Brinkmann (2015, s. 275) og Tjora (2017, s. 231) holder fast ved for kvalitativ intervjuforskning. Jeg skal her redegjøre for de tre kriteriene.

3.5.1. Pålitelighet

Ett grunnleggende spørsmål man ifølge Tjora (2017, s.238) kan stille seg for å teste påliteligheten er om de samme resultatene hadde kommet frem om en annen forsker hadde gjort det samme? Det er nærmest umulig å gi noe sikkert svar, men jeg vil i hvert fall trekke frem noen momenter som kan gi en pekepinn.

Jeg mener informantene ikke deltok i undersøkelsen fordi det var *jeg* som spurte og heller ikke virket det som om de tilpasset svarene på spørsmålene til at det var akkurat *jeg* som stilte dem. Mine avbrytelser, spørsmålsstillinger og i flere tilfeller vektlegging av egne oppfatninger overfor informantene, kan ha skapt en samtale som en annen forsker ikke kan gjenskape. Dermed ville kanskje ikke den samme informasjonen ha kommet fra informantene heller. Likevel er alle informantene sterke fagpersoner som ikke snakket meg etter munnen. Det er også slik at forståelseshorisonten vår påvirkes kontinuerlig av hva vi erfarer og tolker av verden rundt oss (Johannessen et al., 2016, s. 35).

For å søke størst mulig transparens har jeg redegjort for bakgrunnen og valgene jeg har tatt helt fra valg av tema, utformingen av undersøkelsen og gjennomføringen av den (Tjora 2018, s. 79). I den forbindelse har det også vært særlig viktig å klargjøre min posisjon som innside forsker med både kjennskap til informantene og saksfeltet fra før.

3.5.2. Gyldighet

Om det er samsvar mellom det jeg har ønsket å undersøke og hvilken metode jeg har valgt for å skaffe informasjonen, er spørsmål om undersøkelsens gyldighet (Johannessen et al., 2016, s. 67, Tjora 2018, s. 81). Jeg ønsket å få informantenes erfaringer og synspunkter på kommunikasjonens form og innhold med utgangspunkt i og i tillegg til anmodningsskjemaet om analyse av DNA-sporprøve. Empirien i dette prosjektet er innhentet fra primærkildene i denne kommunikasjonen, og fra informanter med lang erfaring. Utvalget har dermed samlet sett høy kompetanse og lang erfaring som deltagere i denne kommunikasjonen.

Tjora (2018, s. 81) påpeker betydningen av at undersøkelsene også har en knytning til annen forskning, noe jeg har beskrevet i innledningen og i teorikapittelet.

Både min forforståelse, utførelsen av intervjuene og intervjuene i seg selv skaper utfordringer for vurdering av gyldigheten. Jeg har derfor forsøkt å være detaljert på gjennomføringen av empiriinnhenting, hvordan utvalget av empirien er gjort og hvilken teori den er holdt opp

imot og satt i sammenheng med, i et forsøk på å invitere «leseren til kritisk å ta stilling til forskningens relevans og presisjon» Tjora (2018, s. 81).

3.5.3. Generaliserbarhet

Seks informanter, likt fordelt fra politiet og Rettsgenetikk, er et lite antall som gjør det vanskelig å generalisere. Resultatene fra intervjuene av kriminalteknikerne kan ikke overføres til hele populasjonen av kriminalteknikere i Norge. Antall kriminalteknikere i Norge tallfestes ikke her, men er en betydelig større gruppe enn tre. Utvalget består imidlertid av tre kriminalteknikere som alle har lang erfaring og utdanning innen faget, og de har også lang erfaring i samarbeid og kommunikasjon med Rettsgenetikk. På bakgrunn av disse faktorene som styrker gyldigheten i mine funn, og sammen med en grundig beskrivelse av intervjuprosessen og transkriberingen, legger jeg til rette for at leseren selv kan gjøre egne vurderinger av generaliserbarhet (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 291). Rettsgenetikerne er en liten gruppe i Norge, og utvalget på tre utgjør en stor del av det totale antallet. Deres erfaringer og synspunkter er i mye større grad enn kriminalteknikerne, representative for populasjonen rettsgenetikere i Norge.

Kvale & Brinkmann (2015, s. 293) skriver at analytisk generalisering kan foretas i kvalitative intervjuundersøkelser uavhengig av utvelgelsesmåte av informanter og analysemetode. En analytisk generalisering skal ha grunnlag i forskerens rikholdige og omfattende beskrivelser og egne argumenter for at funnene også er overførbare til andre kriminalteknikere og rettsgenetikere (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 289). På samme måte mener Tjora (2018, s. 72) at begrensninger i empirien sjelden forhindrer utvikling av konsepter og generalisering, men heller beror på en detaljfattig analyse, «manglende teoretisk innsikt eller en form for analytisk feighet». Både antallet informanter, innholdet i intervjuene og kvaliteten på informasjonen, er slik Johannessen et al. (2016) beskriver det, strategisk valgt ut fra hensiktsmessighet fordi informantene er ekstreme i kraft av sine spesialiststillinger og fagkunnskap.

Etter SDI-metodens induktive kodeprosess, følger konsept- og teoriutviklings fasen. Generalisering er et realistisk mål for all forskning mener Tjora (2018, s. 70). Analysen skal ha som mål å komme frem til «typologier, modeller, begreper eller metaforer» som ikke bare har røttene sine i empirien jeg har, men også knyttes sammen med tidligere forskning (Tjora, 2018, s. 71). Etter transkripsjonen av de seks intervjuene så jeg at intervjuene hadde gitt så mye informasjon som både svarte direkte på hovedproblemstillingen i prosjektet og i tillegg

til andre tilknyttede og beslektede tema at flere informanter ikke var nødvendig. Intervjuene gav nok informasjon til å svare på forskningsspørsmålet (Kvale & Brinkmann, 2015) – hvordan opplever kriminalteknikere og rettsgenetikere ved Rettsgenetikk kommunikasjonen de har om DNA-spor.

Det var ikke et mål med denne undersøkelsen å utvikle overordnede teorier, men om mulig å få grunnlag for å kunne gi noen anbefalinger til hvordan kommunikasjonen om en viktig sportype som DNA er, kan bli bedre i etterforskningsfasen. I beste fall også empirisk og analytisk grunnlag for anbefalinger som kan være relevante for og overførbare til andre typer sakkyndighet. Funnene i undersøkelsen har gitt grunnlag for slike anbefalinger som blir beskrevet i kapittel 5.

4. Funn og analyse

Hovedproblemstillingen i denne oppgaven er hvordan kriminalteknikere og rettsgenetikere ved Rettsgenetikk opplever kommunikasjonen de har om DNA-spor. I dette kapittelet vil jeg gjøre rede for hva kriminalteknikerne og rettsgenetikerne svarer og drøfte empirien opp mot teori. Først behandler jeg underproblemstillingen om hvordan kriminalteknikerne og rettsgenetikerne ser på selve anmodningsskjemaet. Den andre underproblemstillingen er hvordan kommunikasjonen i tillegg til anmodningsskjemaet er og vurderes av informantene. De to underproblemstillingene går naturlig nok noe inn i hverandre, og samlet svarer de på hovedproblemstillingen.

4.1. Anmodningsskjemaet

Anmodningsskjemaet vil være utgangspunktet for kommunikasjonen. Denne delen har fokus på selve anmodningsskjemaet, men også andre deler av kommunikasjonen mellom kriminalteknikere og rettsgenetikere vil bli behandlet her når det har et naturlig utgangspunkt i spesifikke punkt i anmodningsskjemaet.

4.1.1. Enkelt og med alle muligheter for å glemme

Både kriminalteknikerne og rettsgenetikerne er enige om at i de alvorlige sakene er anmodningsskjemaet starten på dialogen om DNA-sporene. De påpeker videre en rekke punkter som skaper det Kruse (2016) kaller *translasjonsutfordringer* og *friksjon* mellom de to epistemiske kulturene på grunn av utformingen av skjemaet.

Kriminalteknikernes generelle beskrivelser av anmodningsskjemaet er at det er enkelt, fleksibelt og lite detaljert, men likevel slik at det gir en nøyaktig nok oversikt over materialet som sendes. En kriminaltekniker beskriver skjemaet som «enkelt, det er mye fritekst sånn at det er positivt [...] at du kan fylle inn det som passer i din sak, men det gir kanskje større rom for å glemme informasjon da». En annen kriminaltekniker påpeker også mulighetene for å glemme å fylle inn informasjon i skjemaet ved at «[det] ville sikkert vært nyttig med mye mer ledetekster i forhold til hva som er minimumskrav».

Rettsgenetikerne har en lang rekke ønsker til forbedringer i anmodningsskjemaet, og påpeker at de har forsøkt å komme med forslag tidligere som ikke har blitt lyttet til av politiet. En

rettsgenetiker har følgende hjertesukk: «Nei altså, jeg undrer meg litt over hvorfor ikke vi får ansvaret for utformingen av det skjemaet sånn at vi.. at det er mulig å få den informasjon vi trenger for å bistå på best mulig måte». En annen rettsgenetiker er også tydelig på at politiet burde revidere anmodningsskjemaet, og at Rettsgenetikk burde få være med i denne prosessen. Sett hen til informasjon innhentet fra Skjævesland, Politiets IKT-tjenester⁴¹, ville dette være i tråd med hvordan anmodningsskjemaet ble utviklet i 2008 av en sammensatt gruppe fagpersoner fra politiet, Kripos og Rettsgenetikk. Og som informasjonen fra Politiets IKT-tjenester sier har anmodningsskjemaet ikke blitt endret i nevneverdig grad siden 2008 selv om DNA-teknologien har utviklet seg mye siden den gang.

Alle rettsgenetikerne understreker at anmodningsskjemaet gir nok informasjon når det fylles ut av personer, ofte kriminalteknikere, som har kunnskap om DNA og Rettsgenetikk sine behov. Motsatt ser rettgenetikerne at anmodningsskjemaet gir dårlig eller i en del saker ingen informasjon når det sendes inn av uerfarne tjenestepersoner med liten kompetanse. Som Kruse (2016, s. 124) påpeker kan det være unødvendig med oversettelsesarbeid på grunn av at kriminalteknikeren kjenner Rettsgenetikk sine informasjonsbehov. At anmodningsskjemaet i seg selv er enkelt utformet og gir den som skal fylle det ut stor grad av frihet, medfører som påpekt av en kriminaltekniker, at det er også er stor fare for å glemme å skrive inn relevant informasjon. Dermed vil kvaliteten på og mengden av informasjon i stor grad styres av kunnskapen til den som fyller ut anmodningen. Samlet etterlater alle informantene et inntrykk av at et stort antall anmodninger inneholder lite informasjon. Anmodningsskjemaet inneholder lite veiledning i seg selv, og kan dermed være en hindring for god kommunikasjon mellom profesjonene som Jones et al. (2020, s.15) også fant i drapsetterforskninger i Storbritannia.

Rettsgenetikerne er tydelige på hvilken informasjon anmodningsskjemaet burde inneholde. Ikke overraskende er også de tre erfarne kriminalteknikerne samstemte og kunnskapsrike på hvilke tema de bør beskrive. Imidlertid er det også mer grunnleggende informasjon påpekt av rettsgenetikerne, som selv de erfarne kriminalteknikerne ikke har tenkt over.

Kriminalteknikerne fremhever at formålet i anmodningen er å gi et så presist mandat som mulig slik at Rettsgenetikk får «de inngangsverdiene som er nødvendig for at de får tolket resultatene sine». En annen kriminaltekniker sier: «Sånn generelt sett en presis beskrivelse av hva de skal gjøre, sånn at du unngår misforståelser og at de ikke trenger å komme med så mange oppfølgingsspørsmål. [...] Dernest selvfølgelig at nødvendig informasjon er med. Det

⁴¹ Se foran pkt. 2.1.4., personlig kommunikasjon, 25.09.20.

er jo litt vanskeligere, men et presist mandat tenker jeg bør være en forutsetning». Sentral informasjon er beskrivelse av saken, typer spormateriale, hvilket biologisk materiale man leter etter, forklaring på utvalget man har gjort, hvor de tok sporprøvene og hvorfor, forprøvningsreaksjoner, om kriminalsøkshund⁴² er brukt, dersom berøringsavstryk etter epitel er tatt bør du forklare hvorfor det er tatt akkurat der, hvilke personer som er involvert i saken, referanseprøver, kontaktperson på saken i politiet og at prøver fra forskjellige åsteder og fra forskjellige personer sendes separat. Alle kriminalteknikerne er inne på disse temaene, og vektlegger samtidig at skjemaet er slik at det varierer hvor de skriver inn informasjonen. Imidlertid er det vanligste å bruke fritekstfeltet «Beskrivelse» til det aller meste av informasjonen. Rettsgenetikerne er oppmerksomme på at flere påbudte felter i anmodningsskjemaet kan føre til utfordringer for politiet hvis de ikke har den informasjonen som etterspørres. Dette kan etter deres syn løses ved at politiet må huke av for at de ikke har informasjonen på tidspunktet for innsendelsen, sammen med en begrunnelse for å unngå at noen bare huker av for å få sendt skjemaet. Det rettsgenetikerne gir uttrykk for her er en bekymring for at politiet i en del tilfeller tar for lett på utfyllingen av anmodningsskjemaet. Denne bekymringen er helt i samsvar med hva Jones et al. (2020, s. 10) fant i Storbritannia hvor politifaglig etterforskningsleder uttrykte frustrasjon over at etterforskere tok for lett på anmodningsskjemaene og så på dem som mer administrasjon enn etterforskning. Dermed ble anmodningsskjemaet en hindring i dialogen og dermed en translasjonsutfordring som øker risikoen for justisfeil (Kruse, 2016; Jones et al., 2020, s. 15).

Alle kriminalteknikerne var også inne på at anmodningsskjemaet i større grad burde ha «skal» felter som de ikke kom utenom å si noe om, og de er dermed enige i rettsgenetikernes ønske. *Kontaktperson* er et av disse påbudsfeltene, og som en av kriminalteknikerne påpeker: «Når du ber om en tjeneste, er det jo veldig høflig at man er tilgjengelig for eventuelle spørsmål i retur da. [...] Det sikrer i hvert fall framdrift i saken at de får svar på viktige avklaringer i forhold til sitt mandat». Alle rettsgenetikerne forteller om frustrasjon gjennom mange år på grunn av at kontaktperson med mobiltelefonnummer ikke har blitt skrevet i anmodningene. Rettsgenetikk har spurt om å få dette inn i skjemaet uten å få gehør. Nå har de imidlertid tilfeldig funnet ut at den elektroniske signaturen⁴³ som politiet har innført på dokumentene i

⁴² En kriminalsøkshundekvipasje kan brukes til søk på åsteder med henblikk på å påvise biologisk materiale, herunder lik og likdeler, jfr. Politihogskolens studieplan for utdanning av hundeførere i politiet med kriminalsøkshund av 15. september 2016, <https://www.politihogskolen.no/etter-videreutdanning/operativt-politiarbeid/hundeforer-kriminalsoekshund/> (besøkt 14.02.21)

⁴³ Elektronisk signatur ble igangsatt i BL 16.12.19, og elektronisk godkjenning av dokumenter med påført BID ble videreutviklet for flere dokumenttyper etter dette.

BL, også gir dem direkte adgang til tjenestepersonen som har skrevet anmodningen. Som en rettsgenetiker sier: «Vi trodde ikke at det gikk an vi, å bruke BID'en egentlig, men så gikk det bra». Rettsgenetikerne sender nå e-post direkte til personen som har sendt anmodningen, og det er som en av dem sa «gull verdt for oss, for å ringe inn i politiet har jeg sluttet med». Alle rettsgenetikerne har opplevd å bruke mye tid på å få tak i noen som kunne svare på spørsmål om anmodningen. Vanskelighetene med å få tak i politiet har ikke bare gått på manglende kontaktinformasjon, men også på at mange politifolk jobber skift og dermed ikke er tilgjengelig i vanlig kontortid. En så grunnleggende utfordring for kommunikasjon synes å ta bort muligheten for oversettelsesarbeid mellom profesjonene før analyser utføres (Kruse, 2016, s. 121). Anmodningsskjemaet har ikke vært revidert i nevneverdig grad siden 2008/2009, og faller dermed inn under andre kriminaltekniske rutiner i BL som ikke har blitt oppdatert. Hamremoen (2016, s. 235) anbefaler for eksempel å ikke bruke rutinen «Åstedsrapport» i BL da «denne er ikke like egnet til formålet» og anbefaler at kriminalteknikeren lager sin egen mal tilpasset saken.

Rettsgenetikerne understreker viktigheten av at anmodningen inneholder en redegjørelse for saken, ikke nødvendigvis en lang utlegning, men noe som gir et poengtert innblikk. Deretter hvem de impliserte i saken er, når prøvene er sikret, hvilken type biologiske spor politiet antar finnes, hva politiet tenker at sporet kan vise og ekstra viktig er det at politiet redegjør for hvem materialet tilhører og hvor det er sikret. Det siste er meget viktig fordi Rettsgenetikk holder ulike åsteder og personer adskilt på ulike undersøkelsesrom for å minimere risikoen for oversmitting. Her er noen i politiet bevisste og sender inn materiale hver for seg. Imidlertid påpeker en av kriminalteknikerne: «Jeg tror ikke vi tenker på det som en problematikk. Jeg tror ikke vi tenker på det for OUS. Når en gjennomsnittlig kriminaltekniker skriver anmodningen sin, tror jeg ikke at han tenker på at det er en informasjon OUS trenger for å holde sakene sine adskilt». En rettsgenetiker utdyper viktigheten og den store praktiske betydningen av å holde prøver og beslag adskilt: «Og det går jo på en veldig sann fundamental ting som egentlig har vært i rettsgenetikken veldig veldig lenge. Jeg tror det kom etter OJ. Simpson-saken, for der ble man anklaget for at ting hadde oversmittet mellom ulike personer og ulike åsteder, og så fikk man et kjempestort problem. Så den regelen har vi alltid hatt at med en gang det er en fare for at man kan bli anklaget for at ting kan ha blitt overført fra en del av saken, en fornærmet f.eks. til en siktet [...] så må en unngå det ved å undersøke hver for seg. Så det hadde vært veldig fint om det ble en sann standard for disse utfyllingsskjemaene». To av rettsgenetikerne trekker frem sedelighetssaker som gode

eksempler å bruke for å illustrere viktigheten av å få så mye relevant informasjon som mulig om fysiske forhold. Opplysninger om rene fysiske forhold vil påvirke det Kruse (2016) kaller stabiliteten til analyseresultatene fra rettsgenetikk. Dersom det kan reises tvil om påliteligheten til analyseresultatene på grunn av mistanke om oversmitting, vil bevisverdien av analyseresultatet være tilnærmet lik null og stabiliteten til DNA-beviset er borte (Kruse, 2016). Her ønsker Rettsgenetikk å få vite hvem de impliserte er, materialet må være adskilt, hvor og når selve handlingen skal ha funnet sted, hvor og når prøvene er sikret, hva har skjedd i mellomtiden med de ulike personene og gjenstandene som dusjing, bytte av klær, vask av klær, har klesplaggene vært håndtert av andre eller påvirket av andre faktorer som for eksempel regn og sollys, og hvilke forprøvningsmidler politiet eventuelt har brukt. I forlengelsen av dette viktigheten av å poengtere det spesielt hvis politiet ønsker undersøkelse «med hensyn på spytt». Denne testen er arbeidskrevende for Rettsgenetikk, og bør gi en merverdi i bevisvurderingen påpeker en rettsgenetiker: «Da kommer det an på saksinformasjon om hvorfor det er relevant [...] at det var spytt eller ikke. [...] Hvis prøven er sikret fra en drikketut på en flaske og man tror den er sikret bare for å finne ut hvem som har drukket av flasken, så bruker vi ikke opp materialet fra vattpinnen på å gjøre denne forundersøkelsen på spytt. Da putter vi alt i røret. Men si nå at den hadde vært f.eks. fra et bitemerke eller ytre genitalia hvor det var snakk om slikking, så har vi jo da ødelagt for den undersøkelsen». Det politiet fyller inn i rubrikken «Undersøkes med tanke på» styrer hvilke metoder Rettsgenetikk bruker for ekstraksjon av DNA. «[...] hvis dette er epitel – det står «epitel» i anmodningen. Da tenker man at det er normalt sett er en dårlig DNA-kilde. Her har man brukt hele vattpinnen til å sikre ett område. Da tar vi hele den vattpinnen, putter oppi det røret og bruker da ekstraksjonsmetoden for epitel. [...] Si nå at det kom opp at vi skulle ha sett etter sæd. Nei, da har vi klippet alt det materialet som var der, og vi har kokt den prøven, så mest sannsynlig kan det hende at de sædcellene ikke lenger er i den filla. De har på en måte blitt tatt med videre og blitt ødelagt». Beskrivelsen fra rettsgenetikeren gir et klart bilde av at de ønsker informasjon om hva kriminalteknikerne tenker om hvilke handlinger som kan ha foregått i forbindelse med den straffbare handlingen. Brookman et al. (2020b) beskriver samarbeidet mellom profesjonene for å komme frem til et felles narrativ i saken som inkluderer og forklarer de DNA-sporene som er analysert. Her er imidlertid rettsgenetikeren opptatt av kriminalteknikerens formål med undersøkelsen som må være begrunnet i en hypotese om et hendelsesforløp, fordi det har betydning for hvordan undersøkelsen i laboratoriet skal legges opp. Sann sett er det eksempel på en type friksjon som går på

rettsgenetikernes mer generelle frustrasjon over manglende god utfylling av anmodningsskjemaet (Kruse, 2016, s. 151).

4.1.2. Tidspunkt for innsending av anmodningen

Kruse (2020, s. 116) finner at svenske kriminalteknikere venter med sine vurderinger til «all the «facts» are in». Det er grunn til å tro at dette er overførbart til vår norske kontekst da åstedsrapporten og eventuelt andre rapporter fra kriminalteknikerne erfaringsmessig skrives lang tid etter at åstedsundersøkelsen er ferdig. Grunnen til dette er som Kruse beskriver i Sverige, en praksis hvor kriminalteknikeren venter med å skrive åstedsrapporten til alle analyseresultater foreligger. Dette kan ta mange måneder. Kriminalteknikerens anmodning om analyse av DNA-sporprøver er altså i mange tilfeller det første produktet som omgjør et ofte rotete og uoversiktlig åsted til en ryddig skriftlig oversikt over de sporene og eventuelle gjenstandene som kriminalteknikeren ønsker at Rettsgenetikk skal undersøke og analysere. En tidlig innsending av anmodningsskjemaet kan være et argument for at det tas med mer informasjon fra kriminalteknikerne om blant annet hvordan sporsikringen har blitt gjort og hvordan beslag har blitt sikret og oppbevart. En av rettsgenetikerne påpekte at «det der, det snakkes det aldri om».

Utformingen av anmodningsskjemaet med et beskrivelsesfelt som kan benyttes til fritext, gir rom for all informasjon kriminalteknikeren finner nødvendig. Det er altså ingen teknisk hindring i anmodningen for å få med oppdatert informasjon fra etterforskningen. Jones et al. (2020, s. 9) fant at anmodningsskjemaene i Storbritannia ikke var i stand til å ta opp i seg ny informasjon som kom inn i etterforskningen. Den begrensende faktoren for oppdatert informasjon i anmodningsskjemaet vil erfaringsmessig være tidspunktet for utfyllingen av anmodningen, og hvor godt informert kriminalteknikeren er om saken totalt sett. Ny informasjon vil naturlig nok komme inn i etterforskningen i tidsrommet mellom innsending av anmodningen og tidspunktet for når Rettsgenetikk mottar anmodningen og materialet som skal analyseres. Flere av rettsgenetikerne påpeker at nærmest alltid vil det være noe de lurer på som gjør at de tar kontakt med politiet i alvorlige saker, og som Jones et al. (2020) også fant tok de sakkyndige direkte kontakt med politiet for å få oppdatert informasjon. En av rettsgenetikerne reflekterer over det formelle kravet til skriftlig mandat sett i forhold til at alvorlige saker ofte utviklet seg på kort tid. Derfor mener hen det er forståelig at politiet skriver nokså lite i starten. Hen fortsetter: «Og systemet kan godt være ideelt og likevel må vi

snakke med hverandre om ett eller annet ikke sant. For det er jo forskjellig fra sak til sak hva som trengs. Det kan jo være sånn at jeg kommer på et eller annet som jeg lurer på, og det er gjerne ikke det samme som en av kollegene mine hadde kommet på. Så det går aldri an å dekke det fullstendig opp, men at man i hvert fall har prøvd og at man har gjort det ut fra et godt ståsted da. Det tenker jeg er viktig». Denne uttalelsen kan forstås som en bekreftelse på det Aarli (2011, s. 67) påpeker om at politiet i en innledende fase av etterforskningen vil ha lite informasjon og dermed begrenset mulighet til å gi et presist mandat. Samtidig kan rettsgenetikerens forståelse for at anmodningen ikke vil kunne være oppdatert på tilkommet informasjon i etterforskningen, sees på som et utslag av at to epistemiske kulturer har kommet nærmere hverandre (Kruse, 2016, s. 128).

Flere av rettsgenetikerne mener politiet i mange tilfeller sender inn anmodningsskjemaet for raskt. En rettsgenetiker sier: «[...] man må jo vurdere en person som åsted betraktet, der vil jo biologisk materiale være ferskvare. Der kan man ikke vente en uke før man sikrer de prøvene, men det er jo ikke sikkert at de prøvene man tar er relevant. Og så er det dette med at taktisk etterforskning bør jo kanskje styre i sterkere grad enn det vi har inntrykk av, de vurderingene man gjør. Vi har mange eksempler på at vi har fått inn veldig mye materiale så når vi begynner å spørre [...] så finner man jo ut nei det her er ikke relevant. [...] Så taktikeren og teknikeren jobber kanskje litt parallelt uten veldig god kommunikasjon mellom seg.» Her skaper både tidspunkt for innsending og mangel på prioritering i anmodningen tydelig friksjon mellom politiet og Rettsgenetikk som etterlyser intern kommunikasjon før innsending.

4.1.3. Prioritering

Flere av kriminalteknikerne og rettsgenetikerne tar opp at politiet sjelden setter prioriteringer når materialet består av et større antall sporprøver og/ eller gjenstander. Dette har også sammenheng med tidspunktet for innsending av anmodningene. Rettsgenetikerne uttrykker stor forståelse for at politiet i alvorlige saker sender anmodning svært tidlig, men etterlyser likevel en form for prioritering. En rettsgenetiker sier: ««Ja, [...] i veldig mange tilfeller oppleves det fra vår side som altfor tidlig. Selvfølgelig kan man forstå at i en type hastesak hvor det er noe som er av ekstremt alvorlig karakter og som kan på en måte hjelpe til å føre i en eller annen retning med videre arbeid, at selvfølgelig må det gjøres noen undesøkelser. Men i mange saker kommer det inn veldig mye materiale, [...] og mye av jobben

innledningsvis er nesten å begrense undersøkelsen. Kommer alt dette til å bli viktig? De 200 vattpinnene og alt med henblikk på blod. Det er ett åsted. Det er liksom spørsmål: Ja, er det mange som har blødd? Er alle disse 200 vattpinnene av interesse og av betydning for det arbeidet som skal bli gjort? [...] Kan det føre til, hvis dere får resultater på dette, vil vi kunne avgrense undersøkelsen til det og eventuelt ta noen etter hvert? Og det har de sjeldent tatt stilling til.» Her er altså mengden materiale i kombinasjon med manglende prioritering, en tydelig årsak til friksjon. Rettsgenetikerne har heller ikke mer overordnet saksinformasjon som kunne gi dem mulighet til å foreta egne vurderinger i materialet.

Kriminalteknikerne mener de gjør prioriteringer i en del saker avhengig av sakstype. En kriminaltekniker gir eksempler på formulering av prioriteringene: «Vi tenker ikke så mye på antallet – om det er 10 eller 8 [sporprøver], men vi prøver jo å ta en seleksjon og sortere kanskje en første-innsendelse og en andre-innsendelse osv. Litt avhengig av sakstype selvfølgelig her da. Konkret i forhold til en sak [...] har [vi] sagt at «undersøk først den og hvis den ikke gir noe, så trenger du ikke undersøke de fire neste». [...] «hvis den første prøven gir noe, så trenger du ikke undersøke de neste ni som jeg også har sendt inn». Eller «hvis den første prøven gir et sånn og sånt utslag, så vil jeg også ha undersøkt de neste». Det er i hvert fall en måte å begrense undersøkelsene litt på». Det er verdt å legge merke til at begge de epistemiske kulturene her gir uttrykk for innsikt i og forståelse for den andres synspunkter, men likevel er friksjonen til stede (Kruse, 2016). Den naturlige forståelsen av det informantene beskriver er en forhandling der kriminalteknikeren og rettsgenetikeren kommer frem til en løsning som begge vil være fornøyd med (Kruse, 2016). Informantene til Jones et al. (2020) i Storbritannia fremhevet at god dialog medførte blant annet effektiv prioritering og rask behandling av sentrale spor.

Når det gjelder prioriteringer, kommer det frem at det er ett av punktene som gjør at Rettsgenetikk nokså fort ringer tilbake og spør politiet hva de tenker. En av kriminalteknikerne sier: «Det synes jeg for så vidt er helt topp at de bare ringer og spør. «I denne saken har vi fått 50 innsendinger, det er langt over snittet og her må det være mulig å...» Det tenker jeg er helt greit. [...] Det gir bare en ekstra kvalitetskontroll tenker jeg. Selv om det kan være ubehagelig noen ganger så føler jeg at det er helt greit». I tråd med funnene til Jones et al. (2020) er informanten positivt til dialogen med Rettsgenetikk og ser friksjonen som en kvalitetsheving. En rettsgenetiker påpeker også det som fremstår som manglende koordinering og kommunikasjon internt i politiet når det gjelder tidspunkt og prioritering av materiale. I tillegg til dette skriver politiet «haster» uten nærmere forklaring. «Det kan i noen

tilfeller bli mange kokker inn og med ulik prioritering. Og dette med hva er «hast»? Hvorfor er det hast? Er det på grunn av at man bare vil vite, eller er det fordi det er behov fordi at noen sitter i varetekt, eller har man en gjerningsmann på frifot? Kan man f.eks. spesifisere hvorfor noe av materialet trengs å prioriteres? [...] Noen sier jo at de bare satte en frist. Så at de faktisk bare får lov til bare å sette inn en frist, uten at det er begrunnelse...». Jones et al. (2020, s. 7) trekker frem bedre beslutningsgrunnlag og mer målrettede undersøkelser som resultat av god kommunikasjon. Sett i sammenheng med viktigheten av de første timene og dagene i etterforskningen av alvorlige saker alltid, ofte beskrevet som «the golden our», vil dialog om prioritering kunne bidra til økt kvalitet i etterforskningen (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 380).

En annen form for prioritering oppstår når en gjenstand har potensiale til å inneholde flere sportyper. Kruse (2016, s. 43) beskriver dette som et valg som krever prioritering i en anmodning. Et konkret eksempel fra Monika-saken er singlet og truse som ble sendt til Kripos for undersøkelser for glass/ tekstilfiber, i tillegg til DNA (Riksadvokaten, 2015, s. 23). Riksadvokatens arbeidsgruppe (2015) «stiller seg undrende til prioriteringen» og konkluderer med at singlet og trusen burde vært sendt til Rettsgenetikk og ikke til Kripos da det er Rettsgenetikk som har størst fagkompetanse på DNA- spor. For etterforskningsledelsen er spørsmål om hvilke kriminaltekniske undersøkelser sentrale gjenstander skal underkastes, erfaringsmessig vanlig i drapssaker. Fingeravtrykksundersøkelse av en kniv fra et drapsåsted vil for eksempel kunne ødelegge for DNA-spor. Umiddelbart og i tråd med den vanlige oppfatningen om at DNA-spor er «det beste beviset i det kriminaltekniske hierarkiet» (Dahl, 2017, s. 39) kan etterforskningsledelsen kanskje lettere velge å prioritere DNA-undersøkelse. Som Dahl (2017, s. 42) fant sikrer politiet oftere DNA-spor enn fingeravtrykk, men årsakene er mer sammensatte enn bare oppfatningen av DNA-spor som bedre bevis generelt. Andre årsaker kan være opplæringen som ble gitt i forbindelse med DNA-reformen i 2008, utstyr og tiden det tar for å gjøre undersøkelser (Dahl, 2017, s. 45 flg.). Det er imidlertid ikke gitt at DNA-spor vil gi resultater som vil ha høyere bevisverdi i den konkrete drapssaken med kniven. I hvert fall ikke hvis DNA-avstrykene tas med tanke på epitel fordi det ikke er synlige flekker med blod eller andre kroppsvæsker (Hoff-Olsen, 2016, s. 171). Et fingeravtrykk på kniven vil kanskje kunne vurderes nøyaktigere i forhold til handlingsrelevansen, enn et DNA-spor fra et berøringspunkt (Gill, 2014, Preface xii; Mevåg, 2019, s. 14). En politifaglig etterforskningsleder vil erfaringsmessig i en slik situasjon få et best mulig beslutningsgrunnlag ved å samle rettsgenetiker, fingeravtrykksspesialisten og

kriminalteknikeren på laboratoriet på Rettsgenetikk der de sammen kan vurdere kniven og hvilken sporsikring de vil anbefale. En rettsgenetiker vurderer det slik: «Det hadde jo vært best å se den [kniven] fysisk på en eller annen måte selvfølgelig. Og så er det jo sånn at fordi det er så mange betraktninger du må ta høye for ikke sant, i det hele tatt ser du noe? [...] hvordan type skaft er det – hvordan type blad er det? Er det mulig å ta opp knivbladet fra skaftet? Er det en glatt overflate, en ru overflate- fins det ting hvor cellene kan feste seg? Altså..det er så mange aspekter som [...] Det er jo det vi snakket om i sted, den dialogen mellom alle de profesjonene.» Oversettelsesarbeidet mellom de epistemiske kulturene kan foregå direkte med mulighet for oppklarende spørsmål og tilleggsinformasjon (Kruse, 2016). En slik vurdering gjort av flere sakkyndige samtidig av en sentral gjenstand kan være en måte å organisere best mulig kommunikasjon mellom profesjonene, og dermed legge til rette for best mulig kvalitet (Jones et al., 2020).

4.1.4. Chain of evidence

Kriminalteknikerne er opptatt av å få inn en rubrikk i anmodningsskjemaet som sier «når er materialet sikret?» som supplerer tidsangivelsen for når åstedet er undersøkt. En rettsgenetiker påpeker det samme og foreslår at kriminalteknikernes åstedslogg med tidspunkt for sikring av spor bør kunne overføres direkte til anmodningsskjemaet. Tidspunktet for når prøven er sikret, er sentral informasjon påpeker en av rettsgenetikerne: «Det er veldig viktig i voldtektssakene. Og egentlig er det ganske viktig generelt i forhold til diskusjonen i retten ofte. [...] det blir veldig ofte aktuelt med den tidslinjen mellom når denne hendelsen skal ha skjedd og dette sporet sikret? At man har et litt bevisst forhold til det. Når har dette faktisk blitt sikret? Og hva har skjedd i mellomtiden før politiet kom og fikk forseglet dette?» Her etterlyser rettsgenetikerne informasjon som kan øke stabiliteten til DNA-sporet, samtidig som det også kan gi bedre grunnlag for oversettelsesarbeidet både kriminalteknikere og rettsgenetikere gjør overfor de andre aktørene i strafferettskjeden (Kruse, 2016).

Også en av kriminalteknikerne problematiserer de ulike tidspunktene som kan være aktuelle, og mangelen på notoritet på beslag i norsk politi: «Det er når hendelsen har inntruffet, når åstedet er undersøkt og når er sikret materiale undersøkt. [...] Dette er jo «the chain of evidence», og der er vi nok litt dårligere i Norge enn f.eks. i Storbritannia. Du kan jo si at Storbritannia ha tatt det litt langt igjen, men der skifter ikke et beslag eier uten at det er loggført. Det gjør det jo her. Det er jo noe vi kanskje skulle ha blitt flinkere til, akkurat the

chain of evidence – rutinen». Mangel på notoritet om sentrale tidspunkt for DNA-sporene skaper usikkerhet slik informantene ser det. Som Kruse (2016, s. 114) finner er usikkerhet kilde til friksjon mellom de epistemiske kulturene fordi strafferettssystemets fremste ønske er stabile og klare kriminaltekniske bevis (Kruse, 2016, s. 156). Notoritet om disse tidspunktene kan bidra til å redusere usikkerhet og øke stabiliteten til DNA-sporene.

Faren for kontaminering, forurensning av sporprøven ved at biologisk materiale fra andre kilder blandes inn i prøven, er et sentralt moment for flere av kriminalteknikerne. I ett distrikt blir materialet i en del saker kontrollert av kriminalteknisk før innsending til Rettsgenetikk. Her har de avdekket feil håndtering av gjenstander spesielt i narkotikasaker, men også i for eksempel grove voldssaker. Ett eksempel er gjenbruk av beskyttelseshylser til kniver. Dette er plasthylser som beslaglagte kniver legges i for å beskytte dem mot kontaminering samt også selvfølgelig beskytte mot skade fra kniven. Plasthylsene er solide nok til å brukes flere ganger, men hvis brukt tidligere vil de være en klar kilde til kontaminering. Da en kriminaltekniker ved en tilfeldighet oppdaget at beskyttelseshylsen var brukt, ble kniven avvist og ble ikke undersøkt med tanke på DNA. Et annet eksempel er narkotikabeslag som har blitt håndtert av flere uten bevissthet om DNA.

En annen kriminaltekniker forteller at det er mer og mer problematisk å forholde seg til DNA-sporene. Laboratoriet i hans distrikt er nybygd og utstyrt for å hindre oversmitting og kontaminering. Men hvordan sporet eller gjenstanden er sikret på åstedet, og hvordan de er håndtert på veien til laboratoriet «det har vi null kontroll på». Han sier videre: «Nå kommer det mer og mer forskning hvor ømfintlig det er for oversmitting og hvordan mekanismene fungerer med sekundær og tredje og fjerde oversmitting. Og samtidig da skal vi stå og mene noe om det sporet/ beviset når vi ikke har noen kontroll på hva som har skjedd med det før vi får det i hende. Det er vanskelig syns jeg». Utfordringen, usikkerheten og posisjonen kriminalteknikeren forteller om her, er på mange måter lik den mellommann-posisjonen Kruse (2016, s. 92) beskriver der kriminalteknikeren overfører kunnskap og informasjon fra en epistemisk kultur til en annen.

Kriminalteknikeren påpeker videre at behandlingen av beslag i politiet har gjennomgått kvalitetsheving og er betydelig bedre enn for 15 – 20 år siden. Hen er imidlertid klar på at det er mer å gå på før standardene i Riksadvokatens (2018) Kvalitetsrundskriv, PODs (2012) «Kvalitetsstandard for kriminalteknisk etterforskning 2012- 2017» og andre dokumenter er oppfylt. I anmodningsskjemaet bør det kreves klargjort bedre at materialet er behandlet i henhold til instruks for biologiske spor. Slik kriminalteknikeren ser det er det en svakhet at

det ikke stilles krav til notoritet på behandlingen av sporprøver og gjenstander. I forlengelsen av denne informantens refleksjoner, er det naturlig å stille spørsmål ved kriminalteknikkens praksis for rapportskriving. I Hamremoens (2016, s. 236 – 237) lærebok i kriminalteknikk gis det eksempler for stikkord i åstedsrapport, og det nevnes her «beskriv funn av spor og sikring av disse». Når det gjelder selve «åstedsundersøkelsen» er det fokus på at kriminalteknikeren skal beskrive «forandringer som har skjedd som følge av det straffbare forholdet, utenfra og innover» (Hamremoens, 2016, s. 236). I Sverige finner Kruse (2020, s. 116) at kriminalteknikerne venter med vurderingene til «all the «facts» are in». Et fokus i åstedsrapporten er å forsøke å forklare hva som har skjedd på stedet ut fra en tolkning av de kriminaltekniske sporene – de «tause vitnene» som beskrevet i kapittel 2. Kruse (2016, s. 1) understreker at i motsetning til tv-serienes fremstilling av kriminaltekniske bevis som «speaking for itself», er kriminaltekniske bevis et produkt av hele strafferettssystemet. Sunde (2020, s. 22) sier at «Når de tause vitnene ikke kan fortelle, så kan i alle fall ikke fortelle «sannheten»». På samme måte den engelske læreboken i kriminalteknikk “*Crime Scene Management and Evidence Recovery*” (Beaufort-Moore, 2015, s. 2): «It must be said that forensic evidence alone will never «solve» a crime; any forensic material must always form part of a thorough and robust investigation to put any forensic evidence into context». På denne bakgrunn kan det være grunn til å stille spørsmål ved vår kriminaltekniske praksis som forsøker å forklare et hendelsesforløp i åstedsrapporten. Ut fra rettsgenetikernes ønsker i denne oppgaven, synes det å være behov for et fokusskifte der *hva som faktisk er gjort og sikret* bør utgjøre hoveddelen av åstedsrapporten. Et slikt fokus er også i tråd med kriminalteknikerens ønske om økte krav til notoritet på nettopp dette. Dette vil også medføre at åstedsrapporten kan skrives kort tid etter åstedsundersøkelsen, og inngå i kommunikasjonen med Rettsgenetikk. Da vil informasjonsgrunnlaget som overføres til Rettsgenetikk, bli betydelig mer detaljert og dermed fremme kommunikasjonen mellom de to epistemiske kulturene (Kruse, 2019, 2016; Jones et al., 2020).

4.1.5. Referanseprøver

En mangel som går igjen i en del anmodninger, er fraværet av referanse- og personprøver. Her er det også rom for forbedring av anmodningsskjemaet ifølge en rettsgenetiker: «[...]er det ingen impliserte, så burde det nesten egentlig kommet opp, at det var sånn. «Nei, det er ingen her. Vi vet ikke hvem det er». Hvis det er noen, burde det vært en naturlig kobling til at de ikke fikk lov til å sende anmodningen før de hadde sjekket om disse personene var registrert i

registeret eller prøve var tatt.» En annen rettsgenetiker påpeker de negative konsekvensene av manglende referanseprøver. De samles inn i de alvorlige sakene, men ikke i de mindre alvorlige. Hen sier: «Og det er egentlig forståelig også. Men samtidig så får du baksiden av medaljen når du ikke kan identifisere en profil fra ett eller annet sted som fornærmede selv sikkert har vært borti. Så får vi det problemet at skal dette til registeret eller ikke? Juridisk sett skal det det, for det er definert som et uidentifisert spor. Det føles litt galt likevel, og da hender det faktisk at vi tar i kontakt med politiet hvis vi føler at det er for ille og prøver å avtale av vi ikke sender og avventer ref- prøven.»

Mangelen på referanseprøver får altså flere negative konsekvenser. Rettsgenetikk får ikke sjekket sporprøver som kanskje stammer fra fornærmede eller andre personer med lovlig adgang til et åsted, ut av saken. Og uidentifiserte sporprøver blir i noen tilfeller sendt til DNA-registeret der de kunne vært sjekket ut av saken, mens i andre tilfeller sendes ikke uidentifiserte sporprøver inn til registeret som kanskje kunne gitt treff mot identitetsregisteret. Dahl & Lomell (2013, s. 53 og 77) undersøkte hvor mange referanseprøver fra fornærmede og andre aktuelle som politiet samlet inn i vinnings- og voldtektssaker. De fant at det svært sjeldent ble tatt referanseprøver i vinningssakene, mens det i voldtektssakene var motsatt. Det er grunn til å tro at situasjonen i dag er den samme basert på rettsgenetikernes beskrivelser av situasjonen. Anmodningsskjemaet er ikke endret på dette punktet siden Dahl & Lomell (2013) undersøkte dette, og deres anbefaling om at politiet bedret rutineene for referanseprøvetaking kan ikke ha blitt fulgt opp.

4.1.6. Saksinformatjon – før/ nå – relevant/ irrelevant

De tre kriminalteknikerne er samstemte i at saksinformatjonen som blir gitt i anmodningsskjemaet og som eventuelle vedlegg til dette, har endret seg over tid. For en del år siden var det ikke uvanlig at politiet kopierte nærmest hele saken og sendte dette sammen med anmodningen. Etter en tid ble det slutt på dette, og oppfatningen ble at Rettsgenetikk skulle ha lite eller ingen saksinformatjon. Kriminalteknikerne opplevde av dette understøttes også av informasjonen fra Skjævesland i Politiets IKT-tjenester⁴⁴ der det fremkommer at en av få endringer i anmodningsskjemaet var at man fjernet en standardtekst fordi en for stor del av sakens dokumenter ble vedlagt anmodningen. En rettsgenetiker oppsummerer dagens situasjon slik: «Jeg ser jo nå på [...] de anmodningene vi får nå for tiden, at folk er ganske

⁴⁴ Personlig kommunikasjon 25.09.20

flinke med å dele relevant informasjon ofte. Som vi snakket om i sted – kriminalteknikerne ikke sant. Og så hender det at det er en liten ting vi lur på, og sånn vil det alltid være. Så ringer vi likevel. Men det er jo veldig bra at de kommer med den informasjonen de gjør, og den er ganske utfyllende». I dette ligger at kriminalteknikerne ofte er de som sender inn anmodningene i de alvorlige sakene, mens patruljene sender inn i hverdagskriminalitetssakene. Rettsgenetikerne merker stor forskjell på anmodningene, og en av dem oppsummerer det slik: «Noen av de unge [...] som kanskje ikke har skrevet så mange anmodninger før, er litt uerfarne og mangler noen elementer, men [...] de mest garva som har skrevet anmodninger i alle år, er kanskje de som mangler mest. Og så er det de inbetween som har vært på mange kurs [...] og skjønt hvorfor vi trenger det, og de er kjempeflinke».

Kriminalteknikerne reflekterer over utviklingen i deling av saksinformasjon med Rettsgenetikk og mener innstrammingen kom fra Kripos som i sin tid formidlet dette til kriminaltekniske kontaktpersoner⁴⁵ på et årlig møte. En kriminaltekniker mener innstrammingen var begrunnet i personvern hensyn eller at analyseinstitusjonen skulle være så objektiv som mulig. Informasjonen til Rettsgenetikk skulle ifølge Kripos begrenses til et minimum. Mangelen på informasjon og konsekvensene av dette, har i lang tid skapt frustrasjon på Rettsgenetikk. En av rettsgenetikerne oppsummerer det slik: «Det viser at de som sier sånt befinner seg på det ubevisste inkompetansenivå. Det viser jo at de ikke har kunnskap og forståelse. Men det er klart at får du ei strøken oppdragsanmodning så trenger du ikke noe informasjon ut over det». Den samme rettsgenetikeren mener løsningen på bedre kvalitet på anmodningene ligger i en kombinasjon av et bedre utformet anmodningsskjema i kombinasjon med bedre undervisning i biologiske spor. Det siste for å ha kunnskap om hva som er gode og dårlige spor, og dermed et mer bevisst forhold til det man sikrer og samler inn.

Retningslinjene for mandater til eksterne sakkyndige som redegjort kort for i kapittel 2, sier at mandatet skriftlig skal tilkjennegi hva den sakkyndige skal utrede. En del av de generelle retningslinjene sier at mandatet skal opplyse om hvilke fakta den sakkyndige skal bygge på. Alle informantene er inne på viktigheten av å gi/ få nok informasjon om saken og sporprøvene i anmodningen. En formulering som politiet tydeligvis bruker ofte i anmodningen, er kun «finn DNA». En av rettsgenetikere kommenterer formuleringen slik: «Ja, det er jo egentlig ikke godt nok. Jeg har tenkt ofte på det.. men kan vi ikke ha noen krav da til kvaliteten på det

⁴⁵ Hvert politidistrikt har sin(e) kriminaltekniske kontaktperson(er) som er på årlige fagmøter bl.a. på Kripos.

som kommer inn?». En av kriminalteknikerne tar også opp formuleringen og sier: «Jeg ser noen skriver «søk etter DNA». Det syns jeg er en litt dårlig anmodning, for det er jo det vi vil. Vi prøver ofte å skissere hensikten med undersøkelsen i en form for mandat da. Hva vi har gjort, og hvorfor vi har gjort det». Rettsgenetikerne bekrefter at «finn DNA» er en formulering som blir brukt og som er meget mangelfull. En av rettsgenetikerne sier: «Når det står bare «finn DNA», så forstår jeg at man forsøker å helgardere seg litt. Og det kan jo passe i enkelte tilfeller, men det er oftest veldig viktig å få den informasjonen mest mulig spisset».

Alle rettsgenetikerne understreker betydningen av at anmodningskjemaet inneholder så mye relevant informasjon som mulig for at de på best mulig grunnlag kan beslutte hvilke undersøkelser de skal gjøre, i hvilken rekkefølge og med de best egnede sporsikringsmetodene. Aarli (2011, s. 67) mener det rettsgenetiske mandatet er relativt klart i seg selv, og er også kjent med formuleringen «finn DNA». Hun mener det ikke er mulig å gi et bedre mandat fordi anmodningen sendes inn på et tidlig tidspunkt i etterforskningen. Det er nærliggende å tro at Aarli her tenker på en mandatformulering mer i betydningen hypotese, mens det rettsgenetikerne etterlyser er den faktiske informasjonen om blant annet forholdene på åstedet og personer involvert.

Flere av rettsgenetikerne understreker også at anmodningen er utgangspunktet for sakkyndigrapporten. Jo tydeligere anmodningen er, jo kortere og enklere blir sakkyndigrapporten, sier en rettsgenetiker og fortsetter: «Noen ganger kan våre rapporter se ekstremt komplekse ut. Den hadde ikke trengt å bli det hvis det hadde vært et godt mandat. Selv om resultatene er komplekse og kan anvendes. Det å [...] ha [...] et mandat for den enkelte prøven og hva den ønskes undersøkt med henblikk på, men også et overordnet mandat for å se hva det er de egentlig er interessert i. Det er ikke bare DNA-resultatet, men hvordan skal man på en måte sette resultatene i en sammenheng. Uten at man [...] skal bli for biased i det, men det er det dere har av interesse». Rettsgenetikerne understreker viktigheten av å ha relevant saksinformasjon som også kan forklare fravær av funn av DNA som kan ha mange årsaker.

Komplekse sakkyndigrapporter kan vanskeliggjøre forståelsen av resultatene i retten, og dermed vil det være nødvendig med oversettelsesarbeid slik at aktørene forstår innholdet slik rettsgenetikerne har ment det (Kruse, 2016). Fordi anmodningen mangler informasjon og er for lite konkret, fører dette til et større behov for oversettelsesarbeid knyttet til sakkyndigrapporten. I dette ligger også at andre aktører, som etterforskere, påtalejurister, forsvarere og dommere, opplever det Dahl (2012) beskriver som informasjon om DNA-

sporene skjult i «svarte bokser». Det informanten i denne oppgaven beskriver, er unødvendig komplisering av erklæringen på grunn av dårlige mandater fra politiet side. Årsakene til produksjon av en kompleks sakkyndigrapport kan være flere, men rettsgenetikeren peker på anmodningen og kommunikasjonen om denne som friksjoner der da oversettelsesarbeidet mellom profesjonene ikke gir seg utslag i en tydeliggjøring og koordinering av kunnskap som leder til en bedre sakkyndigrapport (Kruse, 2016, s. 157), og det som Aarli (2011, s. 98) benevner som en «idealrapport».

Det synes å være full enighet mellom kriminalteknikerne og rettsgenetikerne om at god kommunikasjon er nødvendig for at Rettsgenetikk skal få utført sitt arbeid på best mulig måte. Et par av rettsgenetikerne er i intervjuene inne på at saksinformasjon kan være kilde til at de blir påvirket i sitt arbeid – påvirket av bias. Det samme er en kriminaltekniker i forbindelse med begrunnelsen for innstrammingen av den informasjonen som tidligere fulgte med anmodningen til Rettsgenetikk. En slik oppmerksomhet om muligheten for påvirkning av tolkninger av DNA-blandingsprofiler er i tråd med nevnte forskning til blant andre Dror & Hampikian (2011). Imidlertid synes det som om innstrammingen av informasjonsdeling til Rettsgenetikk ikke er fulgt opp med et nærmere system for informasjonsdeling som foreslått av Dror et al. (2015) også beskrevet i Sunde & Dror (2019). I de generelle retningslinjene for mandater fremgår det at premissene som sakkyndige skal bygge på skal fremgå skriftlig, men det synes klart at tiltakene som Dror foreslår og som The Forensic Science Regulator (FSR, 2020) i Storbritannia har gitt retningslinjer om, er langt mer omfattende og detaljerte. I korte trekk sier at retningslinjene til FSR (2020, s. 17 flg.) at sakkyndige kun skal ha den saksinformasjonen som er relevant for de analysene de skal utføre. Som et utgangspunkt skal den sakkyndige institusjonen være i stand til å håndtere informasjonen de får fra politiet og ha systemer for at den sakkyndige kun får den relevante informasjonen. Notorit og transparens er hovedprinsipper i prosedyrene, der også politiet som oppdragsgiver må ha rutiner som ivaretar en strukturert informasjonsdeling som viser hva som er blitt gjort kjent for hvem og når. FSR (2020, s. 18) tar høyde for at ulik saksinformasjon kan være relevant på ulike stadier i undersøkelsene og vil variere fra sak til sak. Ett praktisk eksempel som trekkes frem er bruken av overvåkningsvideo eller vitneopplysninger for å kunne ta målrettede DNA-prøver av klær hvor man ser gjerningspersonen i kontakt med fornærmede (FSR, 2020, pkt. 4.4.7). Kvalitetssikringsmetoder er analyser utført av uavhengig sakkyndig og blind-tester. Også metoden «case assessment and interpretation (CAI) model» anbefales (FSR, 2020, pkt. 4.4.11). Denne metoden er basert på en bayesiansk vurderingsmodell der sakkyndige gir en

statistisk beregning av to konkurrerende hypoteser og som da gir en likelihood ratio (LR)⁴⁶. I de senere år har politiet i Sverige arbeidet med å innføre bayesiansk sannsynlighetsberegning også i kriminalteknikernes arbeid (Kruse, 2020). I Sverige har denne sannsynlighetsberegningen (LR) blitt brukt i NFCs analyserapporter siden 2008 (Kruse, 2020, s. 100). Retningslinjene fra FSR (2020) synes å balansere farene for kognitive bias mot «justice silo risk», og legger til grunn at resultatet av etterforskningen er avhengig av god dialog mellom de epistemiske kulturene (Jones et al., 2020; Kruse 2016, 2019).

4.2. Kommunikasjon ut over anmodningskjemaet

Her vil underspørsmålet om hvordan kommunikasjonen i tillegg til anmodningskjemaet er og vurderes av kriminalteknikerne og rettsgenetikerne behandles. Flere av punktene som er fremhevet ovenfor er også selvfølgelig relevant for kommunikasjonen i tillegg til anmodningskjemaet.

4.2.1. God dialog

Alle kriminalteknikerne beskriver både at de ofte tar kontakt med Rettsgenetikk selv ved faglige spørsmål om DNA, og at Rettsgenetikk i mer alvorlige saker raskt ringer etter å ha mottatt anmodning. Alle kriminalteknikerne opplever dialogen med Rettsgenetikk som god, lærerik og til tider utfordrende på grunn av spørsmål om særlig prioriteringer av innsendt materiale. En kriminaltekniker sier: ««Jeg tipper at de også etter hvert kjenner oss og vår måte å anmode på. Så tenker de sikkert «å herregud, hva er det for noe rart han har skrevet nå igjen?». Men samtidig blir ikke jeg fornærmet hvis de ringer og spør»». En av rettsgenetikerne sier: «Når vi føler at vi har fått oversikten, og gjerne blitt enige med politiet om hva vi skal gjøre også, da har vi gjerne hatt en diskusjon [...], og vi kommer med våre innspill i den diskusjonen og så er det politiet som tar den endelige avgjørelsen på hva vi skal undersøke». Hovedinntrykket informantene gir er at de to epistemiske kulturene har forståelse for hverandres rolle og kunnskap, samtidig som også oversettelsesarbeidet dem imellom foregår på en konstruktiv måte selv om det skjer på grunn av friksjoner (Kruse, 2016, s. 151). Imidlertid kan det ligge friksjoner i dialogen som en annen rettsgenetiker er inne på: «[...] de

⁴⁶ Se ovenfor i pkt. 2.2.3, og også bl.a. Gill (2014, s. 17 flg.) og Aarli (2011, s. 112 flg.) om Bayes teorem og statistisk sannsynlighetsberegninger av to hypoteser; typisk påtalemyndighetens og forsvarerens hypoteser.

mest alvorlige sakene blir gjennomgått og oppdragsanmodningen, [...] altså politiet blir nok sint når jeg sier kvalitetssikret, men gjennomgått med tanke på hva vi skal gjøre. At vi går gjennom den, og lager en plan for hva som skal gjøres i saken. Da tar vi gjerne kontakt og etterspør litt mer saksinformasjon, som gir oss et bedre grunnlag for å vurdere det vi skal gjøre». Det informantene her beskriver er helt i tråd med funnene til Jones et al. (2020, s. 7) hvor mer overordnet saksinformasjon var spesielt viktig for de sakkyndiges planlegging, gjennomføring av analyser og tolkning av resultater. Praksisen med utstrakt kommunikasjon mellom kriminalteknikerne og Rettsgenetikk i alvorlige saker synes å være på samme måte som beskrevet av Jones et al. (2020) i Storbritannia. I forlengelsen av begge de epistemiske kulturenes ønske om dialog, blir det et naturlig spørsmål om hvem i politiet Rettsgenetikk skal ha denne dialogen med.

4.2.2. Hvem skal være Rettsgenetikks kontaktpunkt i politiet?

De tre kriminalteknikerne mener som et utgangspunkt, at kriminalteknikeren bør være kontaktpunktet til Rettsgenetikk i alvorlige saker. Kommunikasjonen bør gå i ett hovedløp slik at man unngår misforståelser og svikt i kommunikasjonen. Skulle vanskelige spørsmål dukke opp, er det viktig å få til et møte med Rettsgenetikk der etterforskere og påtalejurist kan stille direkte spørsmål. En annen kriminaltekniker fremhever at en forutsetning for at kommunikasjonen skal gå gjennom kriminalteknisk, er at etterforskningsledelsen oppdaterer dem på informasjonen i saken. DNA-spor er kriminalteknisk sitt fagfelt, men noen ganger kommer etterforskerne med ønsker og analyser som kriminalteknikerne ikke skjønner. En av kriminalteknikerne sier: «Men vi har jo noen tilfeller der det bes om innsending av prøver som vi for så vidt..det går litt over stakk og stein i vurderingene av hva vi skal sende inn. Da har vi faktisk tillatt oss å skrive i anmodningen at «etter beslutning fra den og den så sendes dette med anmodning om sånn og sånn», og nærmest underforstått ta direktekontakt med vedkommende fordi vi skjønner ikke selv hva vi sender inn egentlig». Hen forteller at de i slike tilfeller føler for å tydeliggjøre ansvaret for anmodningene til Rettsgenetikk og sier: «Rett og slett fordi vi stiller oss uforstående til hvorfor dette skal analyseres. Hvis OUS lurere på noe, får de ringe vedkommende og prøve å få forståelse av hva vedkommende egentlig vil. For det mellomleddet der er veldig slitsomt i de tilfellene.» Informanten beskriver her mellommann-rollen som Kruse (2016, s. 105) ser at kriminalteknikerne har, og også friksjon mellom kriminalteknikeren og etterforskningen/ påtalemyndigheten der kriminalteknikeren opplever at manglende kunnskap om DNA ligger bak ønskene fra den taktiske

etterforskningen. Kriminalteknikerens beskrivelse av ansvars plassering for forespørselene og at de trekker seg ut av kommunikasjonen, er en form for avslutning av fasiliteringen av forholdet mellom etterforskningen og Rettsgenetikk. Som Kruse (2016) påpeker at rettsgenetikerne overfører ansvar for tolkningen av sakkyndigerklæringen til retten, overfører kriminalteknikerens ansvaret for tolkningen av anmodningene til den taktiske etterforskeren og/ eller påtalejuristen. Det kan også forstås slik at kriminalteknikerne gir opp oversettelsesarbeidet fordi hen ikke ser seg i stand til å foreta hverken en dynamisk eller formal oversettelse av ønskene fra etterforskningen til Rettsgenetikk (Kruse, 2016, s. 117). En slik årsak til at oversettelsesarbeid ikke blir gjort fordi det ikke er nødvendig eller ønskelig har ikke Kruse (2016) skrevet om direkte i sin undersøkelse, men årsaken faller klart inn under friksjon på grunn av hvordan i dette tilfellet etterforsker/ påtalejurist gjør jobben sin (Kruse, 2016, s. 151).

En av rettsgenetikerne mener som et utgangspunkt, at det er best å ha primærkontakten med kriminalteknikerne i saken. De to andre rettsgenetikerne er imidlertid klare på at de først og fremst vil ha kontakt med politifaglig etterforskningsleder. Den ene sier: «Når vi etterspør informasjon, så føler jeg at vi veldig ofte har mer igjen for å snakke med taktikerne som ikke vet noe om det tekniske». Den andre rettsgenetikerne understreker det slik: «Absolutt etterforsker, etterforskningsleder. Der får vi ofte den mest relevante informasjonen direkte og ofte faktisk det overordnede mandatet. Teknikerne [...] sier noen ganger at «ja, men vi sitter ikke på den øverste informasjonen». Nei det kan vi forstå. De har gjort en vurdering av det ulike materialet, men når vi da snakker med etterforskningsleder, skjønner vi at det var ikke det som var interessant. Og dermed er det det å få kontakt med dem kjempeviktig for å kunne levere et godt produkt som er det alle er på jakt etter her- ønsker å bidra til at det blir best mulig.» Det er nærliggende å drøfte to tema med utgangspunkt i denne uttalelsen. For det første søker rettsgenetikerne mer kunnskap om saken og «det overordnede mandatet». I dette ligger faren for at rettsgenetikerne skal bli påvirket i sine vurderinger av eventuelle blandingsprofiler påpekt av Dror & Hampikian (2011). Som drøftet ovenfor og som påpekt i retningslinjene til FSR (2020) i Storbritannia, må det som et utgangspunkt tilligge de sakkyndige å ha rutiner for å ivareta saksinformasjonen og forebygge faren for bias. Dette fratar ikke politiet som oppdragsgiver å ha notoritet på *hvilken* informasjon som er delt med *hvem*, *når* og *hvorfor*. For det andre er det interessant å se rettsgenetikernes ønske om mer overordnet informasjon fra politifaglig etterforskningsleder som et uttrykk for et ønske om å forstå eget arbeid og resultater i de gjeldene overordnede narrative (hypotesene) i saken. Et

slikt behov er i tråd med funnene til Jones et al. (2020) fra Storbritannia hvor det er spesielt viktig for de sakkyndige å få mer overordnet informasjon om saken. Virkningene er økt kreativitet og nysgjerrighet, bedre strategier og prioriteringer, mer målrettede undersøkelser og muligheten for kontroll av analyseresultater (Jones et al., 2020, s. 7).

Hvordan etterforskningen organiseres har betydning for hvem som bør ha kontakten med Rettsgenetikk. I en stor sak som ledes av påtalefaglig- og politifaglig etterforskningsleder med kriminalteknisk koordinator som leder av underprosjektet kriminalteknisk (Nilsen, 2012), er det naturlig at kriminalteknisk koordinator er bindeleddet til Rettsgenetikk. En kriminaltekniker påpeker at E-KO modellen⁴⁷ for organisering og drifting av stor etterforskning i initialfasen er en stor forbedring. Kriminalteknikeren sier: «E-KO-modellen har vært fra 2-divisjon til Eliteserien egentlig når det gjelder drifting av sak». Kriminalteknisk koordinator i dette distriktet satt fast i E-KO under initialfasen av sakene, og opplevde en helt annen oversikt og kommunikasjon med etterforskningen og politifaglig etterforskningsleder enn tidligere.

4.2.3. Notoritet

Hva som står skrevet i anmodning om analyse av DNA-sporprøve kan som nevnt variere mye, og dette innebærer at notoriteten på den *samlede* kommunikasjonen om anmodningen blir viktig for dokumentasjonen av mandatet. Formalkravet i straffeprosessloven (1981) § 142a er at mandatet og eventuelle endringer i dette, skal fastsettes *skriftlig*. Kommunikasjonen på telefon og e-post mellom politiet og Rettsgenetikk i alvorlige saker er relativt omfattende ut fra det informantene i denne oppgaven forteller. Erfaringsmessig i drapsetterforskninger er dialogen mange ganger omfattende både i tid og innhold. Dette er også overensstemmende med det Kruse (2016) finner i Sverige, og Jones et al. (2020) i Storbritannia.

Kriminalteknikerne forteller at de ikke er gode nok på notoriteten på kommunikasjonen. Spesielt på muntlig kommunikasjon på telefon eller møter, er referater ofte fraværende. En kriminaltekniker påpeker at de er dårlige på å bruke Indicia Prosjekt⁴⁸: «Vi teknikere har ikke vært gode nok på føring i Indicia. Vi har en lang vei å gå». En annen kriminaltekniker sier at

⁴⁷ E-KO er forkortelse for «etterforskningskomandoplass» hvor påtalefaglig- og politifaglig etterforskningsleder med støttefunksjoner leder etterforskningen av en ekstraordinær hendelse eller andre alvorlig saker etter behov for en slik komandoplass (POD, 2020, s. 23 og 172).

⁴⁸ Indicia prosjekt er politiets styringsverktøy i etterforskning hvor bl.a. hypoteser, arbeidsoppgaver og loggføring gjøres (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 423).

de vet at Rettsgenetikk skriver ned alt de snakker om fordi det kommer frem i sakkyndigrapporten, og legger til at de ikke har den samme notoriteten på sin side. Den tredje kriminalteknikeren beskriver at hen tar notater av den kommunikasjonen som er viktig, men ikke strukturert nok. Rettsgenetikerne forteller at all muntlig og skriftlig kommunikasjon lagres på den konkrete saken. Muntlig kommunikasjon skrives inn i saksloggen. Dersom det kommer ønsker om nye undersøkelser som skal inn i sakkyndigrapporten, krever de skriftlig tilleggsmandat.

Informantene beskriver her en tydelig forskjell mellom de to epistemiske kulturene hva gjelder notoritet. Det fremstår som at politiet i en del saker ikke oppfyller kravet til skriftlighet i straffeprosessloven (1981) § 142a, og i andre tilfeller blir avkrevd tilleggsmandater som de burde ha produsert skriftlig på eget initiativ. At mangelen på notoritet kan skape vansker for mellommann-rollen til kriminalteknikeren, videre oversettelsesarbeid og informasjonsdeling inn i etterforskningsgruppen, er det også lett å se muligheten for. Kruse (2016, s. 167) ser at samarbeidet mellom politiet og sakkyndige i straffesaker er bygd på gjensidig tillit. Når det gjelder notoritet på kommunikasjonen, kan det her fremstå som politiet i relativt stor grad stoler på at notoriteten på kommunikasjonen ivaretas av Rettsgenetikk.

Mangel på notoritet er negativt i forhold til de påpekte farene for påvirkning av de rettsgenetisk sakkyndige (Dror & Hampikian, 2011). I erkjennelsen av at god kommunikasjon mellom ulike profesjoner i mange tilfeller er nødvendig for en god etterforskning (Jones et al. 2020), er mottiltakene for å unngå at de sakkyndige blir påvirket av saks-irrelevant informasjon blant annet bygd på transparens og notoritet (FSR, 2020; Sunde & Dror, 2019). Her er det sentralt at politiet har et bevisst forhold til og system for når hvilken informasjon deles med hvilke sakkyndige og hvorfor (Dror et al., 2015).

4.2.4. Kunnskap om DNA

Kunnskap og forståelse for DNA i politiet er tema i alle intervjuene i denne undersøkelsen. Fra rettsgenetikerne sin side kommer kunnskapsnivå og betydningen av dette spesielt frem når de bedømmer ikke bare utfyllingen av selve anmodningsskjemaet, men forståelsen av hva DNA kan bevise og ikke minst hva det *ikke* kan bevise. Generelt er alle rettsgenetikerne bekymret for de andre aktørenes kunnskapsnivå som de er helt klare på er for lavt. Kriminalteknikerne uttrykker mest bekymring for manglende kunnskap ellers internt i politiet

og i noen grad også hos retten. En dominerende årsak til bekymringen synes å være begge aktørenes opplevelse av at DNA-beviset tillegges så stor vekt og har så stor gjennomslagskraft i retten, at de frykter at feiltolkninger skal lede til i verste fall alvorlige justisfeil. Denne oppfatningen er overensstemmende med tidligere forskning som viser at «DNA blir ansett som en «truth machine» og en «gold standard», altså som et sikkert og tungtveiende bevis» som Dahl (2015, s. 3) beskriver det. Informantenes bekymring for de andre aktørenes kunnskapsnivå er med stor sannsynlighet riktig. Dahl (2015) spurte politiet, påtalemyndigheten, dommere og forsvarsadvokater om deres kunnskapsnivå om DNA, og kun 7 % svarte at de ikke hadde behov for opplæring. Over en fjerdedel av respondentene hadde behov for helt elementær kunnskap om DNA.

Påtalejuristenes kunnskapsnivå om DNA, er en kilde til bekymring både for kriminalteknikere og rettsgenetikere i denne undersøkelsen. En av kriminalteknikerne sier at vurderingen av DNA-sporenes handlingsrelevans generelt sett ikke er godt nok kjent. Hen er spesielt bekymret for feiloppfatninger av DNA-spor og for at disse tas med helt inn i retten. Flere av rettsgenetikerne oppfatter kunnskapsnivået både til politiet og juristene som sterkt varierende, og det er langt mellom dem som har god innsikt. De uttrykker forståelse for at det blir sånn fordi man skal ha rimelig detaljkunnskap for ikke å bruke DNA-sporene feil. En rettsgenetiker mener det er uheldig at Rettsgenetikk ikke har undervist på juristutdanningen på Politihøgskolen de siste årene. I tråd med Kruse (2019, 2016) er det lett å plassere påtalejurister, kriminalteknikere og rettsgenetikere i egne epistemiske kulturer som både har ulik kunnskap og ulikt syn på hvordan kunnskap dannes. Forskjellen i kunnskap om DNA-spor gjør at de ulike aktørene har ulike bekymringer for hvordan de skal drive oversettelsesarbeid overfor de andre (Kruse, 2016, s. 116 flg.). Rettsgenetikerne har klare tanker om de andres kunnskapsnivå og ser et behov for å drive dynamisk oversettelse fordi de i mange tilfeller mener den andres kunnskapsnivå ikke er godt nok til å forstå budskapet gjennom kun en formell oversettelse (Kruse, 2016, s. 117). Aarli (2011, s. 131) mener at rettssikkerhetsutfordringene knyttet til DNA-bevis «knytter seg derimot til behovet for en bevisstgjøring av de kognitive tilbøyelighetene til kort- og feilslutninger som vil knytte seg til slike bevis, og i behovet for veiledning i å skape en internt konsistent, plausibel og mest mulig fullstendig fortelling som kan rettferdiggjøre domfellelse». Rettsgenetikernes bekymringer er overensstemmende med Aarlis beskrivelse, og oversettelsesarbeidet som Kruse (2016) ser aktørene gjør overfor hverandre er vel «veiledningen» som Aarli her påpeker. Samtidig er Aarlis (2011) beskrivelse av formålet i tråd med funnene til Brookman et al. (2020a) hvor

etterforskningsprosessen skal føre frem til et narrativ produsert av aktørene i samarbeid som kan bevises ut over enhver rimelig tvil.

5. Avslutning

På bakgrunn av funnene i denne studien, mener jeg at et system for *forensisk fasilitering* bør innføres i norsk politi; et system for organiseringen av samarbeidet med eksterne sakkyndige. I praksis må etterforskningsledelsen være ansvarlige for å iverksette *forensisk fasilitering* i den enkelte sak hvor blant annet kontaktpunkt, kommunikasjonsform, møtestruktur og notoritet er sentrale stikkord. *Forensisk* fasilitering spiller på assosiasjonen til det engelske «*forensics*» som ikke bare omfatter ren kriminalteknikk, men også rettsmedisinsk sakkyndighet og andre tekniske sakkyndige. Politifaglig er vi tjent med en utvidelse av det tradisjonelle *kriminalteknikk*-begrepet som er for snevert sett i lys av den teknologiske utviklingen⁴⁹. *Fasilitering* beskriver etterforskningsledelsens ansvar for tilrettelegging for dialog, og tar samtidig opp i seg erkjennelsen av de ulike epistemiske kulturenes kunnskap som bidrag inn i utviklingen av de styrende hypotesene i etterforskningen⁵⁰. Funnene i denne undersøkelsen synes i stor grad å være overensstemmende med Kruses (2016) funn om hvordan produksjonen og kommunikasjonen om kriminaltekniske spor skjer, og om betydningen av god informasjonsdeling og kommunikasjon som beskrevet av Brookman et al. (2020a, 2020b) i drapsetterforskninger i Storbritannia. Et system for informasjonsstyring til rettsgenetikerne og andre sakkyndige for å forebygge bias – *forensisk fasilitering*- bør se hen til retningslinjene fra Storbritannia (FSR, 2020). Begrepet *forensisk fasilitering* er et resultat av et forsøk på å heve blikket fra empirien og å se den i lys av teori, inspirert av Tjoras (2017, s. 221 flg) ambisjon for SDI-metoden som grunnlag for konseptutvikling.

I Monika-saken kan utarbeidelsen av mandat og møte med de rettsoppnevnte sakkyndige være to eksempler på velfungerende *forensisk fasilitering*. Etterforskningsledelsen og forsvarer utarbeidet på oppdrag fra retten et felles mandat til de to rettsoppnevnte sakkyndige dr. Jonathan Whitaker og professor Peter Gill⁵¹. I forlengelsen av dette ble etterforskningsledelsen⁵² og forsvarer innkalt til et møte med de sakkyndige. Formålet med møtet var to-delt. For det første hadde de sakkyndige en rekke spørsmål som de enten ikke fant svar på i mandatet eller de ville ha svar på om ytterligere informasjon fantes. For det

⁴⁹ Se f.eks. Sunde & Horsman (2021) som bruker det vanlige uttrykket «digital forensic» om datateknisk etterforskning, eller i Sverige hvor Statens kriminaltekniska laboratorium i 2015 fikk det nye navnet Nationellt forensiskt centrum.

⁵⁰ Store norske leksikon definerer fasilitere som «å fremme eller lette. Begrepet fasilitere brukes i medisin og psykologi når tilstedeværelse av et annet fenomen, en egenskap eller en person øker forekomsten av noe.», hentet fra: <https://snl.no/fasilitere>

⁵¹ «DNA-funn og undersøkelser» er beskrevet i Nordhordland tingretts dom (2016), s. 19 flg.

⁵² I tillegg til påtalefaglig- og politifaglige etterforskningsledere var også kriminaltekniker med i møtet.

andre måtte etterforskningsledelsen og forsvarer legge frem sine respektive hovedhypoteser. Hypotesene formulert DNA-faglig var at tiltaltes DNA-profil var avsatt ved direktekontakt med Monika, eller den var avsatt ved sekundærkontakt⁵³. Møtet med de sakkyndige var et møte mellom ulike epistemiske kulturer hvor friksjoner ble utredet og oversettelsesarbeid ble gjort slik at alle parter hadde samme forståelse av hvilket faktum de sakkyndige kunne legge til grunn i sine vurderinger. Samtidig hadde politiet og forsvarer muligheten stille spørsmål om de analyseresultatene som forelå, for å forstå disse bedre. Selv om mandatet var detaljert og omfattende, var det likevel ikke tilstrekkelig detaljert, og informasjonsutvekslingen i møtet inngikk dermed i det endelige mandatet. Møtet var også en arena for transparens der alle aktørene hadde tilgjengelig den samme saksinformasjonen og de andre epistemiske kunnskapene som umiddelbart kunne bidra med å oversette både formelt og dynamisk. Samtidig kunne også de ulike aktørene fange opp eventuelle misforståelser hos andre som de ikke selv var klar over, og korrigere disse.

Utvalget i denne undersøkelsen er lite, men de tre informantene fra Rettsgenetikk utgjør en stor del av det totale antallet rettsgenetisk sakkyndige i Norge. De tre kriminaltekniske informantenes synspunkter kan ikke på samme måte anses representative for alle kriminalteknikere i Norge. Imidlertid har alle kriminalteknikerne i denne undersøkelsen stor kunnskap om DNA og lang erfaring. Samlet vil jeg derfor hevde at funnene i denne undersøkelsen gir grunnlag for anbefalinger for arbeidet med DNA-spor i etterforskninger og at funnene også har overførbarhet til politiets samarbeid med andre rettsmedisinske sakkyndige.

Svarene på hvordan kriminalteknikerne og rettsgenetikerne opplever kommunikasjonen de har om DNA-spor varierer noe. Selv om de to epistemiske kulturene både har ulik kunnskap og ulik måte å produsere kunnskap på i produksjonen av DNA-spor, er det enighet mellom informantene om at kommunikasjonen totalt sett er god. Alle informantene ser på skjemaet «Anmodning om analyse av DNA-sporprøve til OUS» som starten på kommunikasjonen. En anmodning består dermed av anmodningsskjemaet og den påfølgende kommunikasjonen mellom kriminaltekniker, rettsgenetiker, etterforskere og etterforskningsledelse frem til sakkyndigrapport fra Rettsgenetikk foreligger. Rettsgenetikerne er samstemte om at anmodningsskjemaet bør revideres og forbedres. Kriminalteknikerne er til en viss grad enige,

⁵³ Dvs. at biologisk materiale fra tiltalte var avsatt på Monikas kropp fra en annen direkte kilde enn ham selv; en gjenstand (bærbar pc, s. 19 i dommen) eller fra en annen person. Konklusjonen var at det var større sannsynlighet for at DNA-sporene var avsatt ved direktekontakt enn ved sekundærkontakt⁵³ (Nordhordland tingrett dom, 2016, s. 22).

men de er også vant til skjemaet. Kombinert med god kunnskap om DNA opplever kriminalteknikerne at anmodningsskjemaet fungerer selv om de også ser svakhetene. Funnene i undersøkelsen viser at anmodningsskjemaet er en kilde til friksjon, og gir liten støtte til de som ikke har så god kunnskap om DNA som kriminalteknikerne. På samme måte som i Storbritannia kan funnene tilsi at anmodningsskjemaet er en barriere for god kommunikasjon (Jones et al., 2020). Funnene gir dermed grunnlag for en anbefaling om at anmodningsskjemaet revideres i samarbeid med Rettsgenetikk.

Bruken av anmodningsskjemaet bør også forbedres. Mangel på prioriteringer er et funn som kommer tydelig frem fra rettsgenetikerne. Anmodningsskjemaet bør ikke sendes inn før kriminalteknikeren sammen med eventuelt kriminalteknisk koordinator og politifaglig etterforskningsleder har gjort et utvalg der sporprøvene er gitt en prioritering.

Det er kanskje ikke overraskende at kriminalteknikere og rettsgenetikere i stor grad er enige om utformingen av en god anmodning om analyse av DNA-sporprøve, fordi disse epistemiske kulturene har mer kontakt og har opparbeidet en større felles forståelse enn noen av de andre aktørene i strafferettspleien. De er også direkte avhengig av hverandre i DNA-sporenes sekvensielle reise fra åsted til rettssal (Kruse, 2016). I denne dialogen tilføres den første skriftlige anmodningen som sendes digitalt til Rettsgenetikk, mer informasjon og flere justeringer basert på de respektive epistemiske kulturenes kunnskap. I denne dialogen har vi sett at kriminalteknikerne og rettsgenetikerne ikke alltid er enige. Der for eksempel kriminalteknikerne ser seg selv som de naturlige kontaktpersonene, ønsker rettsgenetikerne i større grad å ha dialog med den politifaglige etterforskningslederen. Friksjon innad i etterforskningen mellom teknikere og taktikere kan få kriminalteknikeren til å trekke seg ut av mellommann-rollen og heller oppfordre til direktekontakt mellom etterforskningsledelse og Rettsgenetikk. Basert på rettsgenetikernes ønske om større kontakt med den politifaglige etterforskningslederen tidlig i saken, er det grunn til å anbefale at etterforskningsledelsen vier denne kommunikasjonen betydelig større oppmerksomhet fra starten og aktivt iverksetter *forensisk fasilitering*.

På bakgrunn av funnene i denne undersøkelsen anbefales forskning på samarbeidet mellom de ulike epistemiske kulturene i norsk politi som utgjør etterforskningsgruppen i alvorlige saker og på samarbeidet med eksterne sakkyndige som Kruse har gjort i Sverige og Brookman i Storbritannia. På grunn av den teknologiske utviklingen har informasjonsmengden i etterforskninger økt radikalt og dermed er det nødvendig å hente inn sakkyndige på flere områder enn tidligere. Dette fører til økt behov for informasjonsdeling, samarbeid og

koordinering – et ansvar som etterforskningsledelsen må ta i den enkelte sak. Kvalitetssikring av sakkyndig arbeid bør også utvikles og systematiseres, og videre forskning på slike metoder som Sunde & Horsman (2020) har gjort for digital etterforskning, bør også gjøres for kriminalteknisk- og rettsmedisinsk sakkyndighet.

Det er ikke vanskelig å være enig med Aarli (2011, s. 10) som i innledningen ble referert på at «det viktigste kommunikasjonsverktøyet mellom de rettsgenetiske sakkyndige og strafferettspleien er sakkyndigrapporten». Det er tross alt i domstolen saken kommer til den endelige konklusjon. Forskning på DNA-bevis i Norge har hatt et tydeligere «domstolsperspektiv» for å låne et uttrykk fra Myhrer⁵⁴ (2019), enn fokus på produksjonen av DNA-sporene under etterforskningen. Funnene i denne undersøkelsen viser at på DNA-sporenes reise fra åsted til Rettsgenetikk og inn i etterforskningen tilføres kunnskap fra de ulike epistemiske kulturene som danner grunnlaget for mandatet som igjen er svært viktig for den rettsgenetiske sakkyndigerklæringen. Narrativet som skapes i dialogen mellom de epistemiske kulturene, er kilde til bekymring hos både kriminalteknikere og rettsgenetikere som ser brister i kunnskapen om DNA hos de andre aktørene og spesielt hos påtalejuristene. DNA-sporene tillegges stor betydning i etterforskningen og domstolsbehandlingen av flere typer alvorlig kriminalitet. Hvordan de epistemiske kulturene samarbeider helt fra starten av er derfor av stor interesse for sluttresultatet som presenteres i domstolen. Å strebe etter bedre kommunikasjon, økt bevissthet og kvalitetssikring er i bunn og grunn nødvendige anstrengelser for å styrke rettssikkerheten slik at den endelige fortellingen er så nærme sannheten som mulig.

Antall ord: 23744

⁵⁴ Myhrer (2019, s. 473) bruker uttrykket «domstolsperspektiv» i forbindelse med påpekning av hovedfokuset til straffeprosessuell lovgivning, lovforarbeider og den tradisjonelle straffeprosessuelle litteraturen.

Litteratur

- Arbeidsgruppe. (Hareide- rapporten) (2006). *Rapport til politidirektøren fra DNA- prosjektet*. Oslo: Politidirektoratet.
- Arntzen, H. H. (2018). *Åsted: på innsiden av Kripas: en kriminalteknikers jakt på sannheten*. Oslo: Kagge.
- Beaufort-Moore, D. & Cook, T. (2015). *Crime scene management and evidence recovery: Deborah Beaufort-Moore and Tony Cook* (Blackstone's practical policing, 2nd ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Bjerknes, O. T. & Fahsing, I. A. (2018). *Etterforskning: prinsipper, metoder og praksis*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Brookman, F., Jones, H., Williams, R. & Fraser, J. (2020a). Dead Reckoning: Unravelling How “Homicide” Cases Travel From Crime Scene to Court Using Qualitative Research Methods. *Homicide studies*, 24(3), 283-306. doi: 10.1177/1088767920907374.
- Brookman, F., Jones, H., Williams, R. & Fraser, J. (2020b). Crafting Credible Homicide Narratives Forensic Technoscience in Contemporary Criminal Investigations. *Devian Behavior*, 1-27. doi: 10.1080/01639625.2020.1837692.
- Butler, J. M. (2015). *Advanced Topics in Forensic DNA Typing: Interpretation*: Academic Press.
- Butler, J. M. (2012). *Advanced Topics in Forensic DNA Typing: Methodology*: Academic Press.
- Cooper, G. S. & Meterko, V. (2019). Cognitive bias research in forensic science: A systematic review. *Forensic Science International*, 297, 35-46.
- Curley, L. J., Munro, J., Lages, M., MacLean, R. & Murray, J. (2020). Assessing Cognitive Bias in Forensic Decisions: A Review and Outlook. *J Forensic Sci*, 65(2), 354-360. doi: 10.1111/1556-4029.14220.
- Dahl, J. Y. (2017). Hvorfor bruke kompass når vi har GPS?: Politiets sikring av biologiske spor (DNA-bevis) og fingeravtrykk. *Retfærd*, 3-4, 38-50.
- Dahl, J. Y. (2012). Overdreven tro på og tillit til bruk av DNA- bevis i strafferettspleien? *Sosiologi i dag, årgang 2, nr. 2/2012*, 29-47.
- Dahl, J. Y. & Lomell, H. M. (2013). *Fra spor til dom - en evaluering av DNA-reformen*. Oslo: Politihøgskolen.
- Dror, I. E., Thompson, W. C., Meissner, C. A., Kornfield, I., Krane, D., Saks, M. & Risinger, M. (2015). Letter to the Editor— Context Management Toolbox: A Linear Sequential Unmasking (LSU) Approach for Minimizing Cognitive Bias in Forensic Decision Making. *J Forensic Sci*, 60(4), 1111-1112. doi: 10.1111/1556-4029.12805.

- Dror, I. E. & Hampikian, G. (2011). Subjectivity and bias in forensic DNA mixture interpretation. *Science & Justice*, 51(4), 204-208.
- Fahsing, I. A. (2016). The making of an expert detective: Thinking and deciding in criminal investigations: Department of Psychology, University of Gothenburg.
- Fahsing, I. & Ask, K. (2016). The making of an expert detective: the role of experience in English and Norwegian police officers' investigative decision-making. *Psychology, Crime & Law*, 22(3), 203-223. doi: 10.1080/1068316X.2015.1077249.
- Fahsing, I. & Ask, K. (2013). Decision Making and Decisional Tipping Points in Homicide Investigations: An Interview Study of British and Norwegian Detectives. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 10(2), 155-165. doi: 10.1002/jip.1384.
- Finstad, L. (2000). *Politiblikket*. Oslo: Pax.
- FSR. (2021). *Codes of Practice and Conduct*. (FSR-C-100). Birmingham: The Forensic Science Regulator. Hentet fra: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/961562/FSR-C-100_Codes_of_Practice_and_Conduct_-_Issue_6.pdf.
- FSR. (2020). *Guidance Cognitive Bias Effects*. (FSR-G-217). Birmingham: The Forensic Science Regulator. Hentet fra www.gov.uk/government/organisations/forensic-science-regulator.
- Giannelli, P. C. (2018). Forensic Science: *Daubert's* Failure. *Case Western Reserve law review*, 68(3), 869.
- Gill, P. (2014). *Misleading DNA evidence: reasons for miscarriages of justice*. London, UK: Academic Press.
- Hamremoén, E. (2016). *Kriminalteknikk: Første enhet på åstedet* (2. utg.). Oslo: Gyldendal juridisk.
- Hoff-Olsen, P. (2016). Biologiske spor- analysen. I E. Hamremoén (Red.), *Kriminalteknikk: Første enhet på åstedet* (2. utg., s. 163-178). Oslo: Gyldendal Juridisk.
- Howes, L. M. (2017). 'Sometimes I give up on the report and ring the scientist': bridging the gap between what forensic scientists write and what police investigators read. *Policing & society*, 27(5), 541-559. doi: 10.1080/10439463.2015.1089870.
- Johannessen, A., Christoffersen, L. & Tufte, P. A. (2016). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (5. utg. utg.). Oslo: Abstrakt.
- Johnsen, J. T. (2007). Feilkilder ved ekspertbevis. Hvordan kan de påvirke utfallet av straffesaker? I P. Brandtzæg & S. Eskeland (Red.), *Rettsmedisinsk sakkyndighet i fortid, nåtid og fremtid* (s. 16-27). Oslo: Cappelen Akademisk forlag.
- Jones, H., Brookman, F., Williams, R. & Fraser, J. (2020). We need to talk about dialogue: Accomplishing collaborative sensemaking in homicide investigations. *The Police Journal: Theory, Practice and Principles*, 1-18. doi:10.1177/0032258X20970999.

- Kelty, S. F., Julian, R. & Ross, A. (2013). Dismantling the justice silos: avoiding the pitfalls and reaping the benefits of information-sharing between forensic science, medicine and law. *Forensic Science International*, 230(1-3), 8-15.
- Kruse, C. (2021). Attaining the Stable Movement of Knowledge Objects through the Swedish Criminal Justice System. *Science & technology studies (Tampere, Finland)*, 34(1), 2-18. doi: 10.23987/sts.80295.
- Kruse, C. (2020). Making Forensic Evaluations: Forensic Objectivity in the Swedish Criminal Justice System. I A. Adam (Red.), *Crime and the Construction of Forensic Objectivity from 1850*: Palgrave Macmillan, Cham.
- Kruse, C. (2019). Swedish crime scene technicians: facilitations, epistemic frictions and professionalization from the outside. *Nordic journal of criminology*, 21(1), 67-83. doi: 10.1080/2578983X.2019.1627808.
- Kruse, C. (2016). *The social life of forensic evidence*. Oakland, Calif: University of California Press.
- Kruse, C. (2012). Legal storytelling in pre-trial investigations: arguing for a wider perspective on forensic evidence. *New Genetics and Society*, 31(3), 299-309.
- Kvale, S., Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Mevåg, B. (2019). Forelesning erfaringsbasert master i etterforskning: *Etterforskning - taktisk-teknisk - DNA*. Politihøgskolen Oslo.
- Monckton-Smith, J. (2013). *Introducing forensic and criminal investigation*. Thousand Oakes, CA: Sage.
- Myhrer, T.-G. (2019). Avklaringer og utvikling i forståelsen av straffeprosessloven §§224-226 i perioden 1987-2019. I K. E. Sæther, K. A. Kvande, R. Torgersen & U. Stridbeck (Red.), *Straff og frihet: til vern om den liberale rettsstat : festskrift til Tor-Aksel Busch* (s. 461-473). Oslo: Gyldendal.
- Myhrer, T.-G. (2018). Politiarbeid på stedet: Styrker og svakheter. *Tidsskrift for strafferett*, 18(4), 316-326. doi: 10.18261.
- NFC. (2021). Så arbeider Nationellt forensiskt centrum med dna-analyser. Hentet fra: <https://nfc.polisen.se/om-nfc/nyhetsarkiv/2020/oktober/sa-arbetar-nationellt-forensiskt-centrum-med-dna-analyser/>.
- NESH. (2016). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Oslo: Forskningsetiske komiteer. Hentet fra: <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/>.
- Nilsen, J. A. (2012). *Fra kaos til kontroll: Om etterforskningsledelse i startfasen av store kriminalsaker*. (Mastergradsavhandling, Universitetet i Nordland). J. A. Nilsen, Bodø.

- NOU 2007:7. (2007). *Fritz Moen og norsk strafferettspleie*. Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning.
- NOU 2005:19. (2005). *Lov om DNA-register til bruk i strafferettspleien*. Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning.
- NOU 2001:12. (2001). *Rettsmedisinsk sakkyndighet i straffesaker*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste, Informasjonsforvaltning.
- NOU 1996:15. (1996). *Lilandsaken*. Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning.
- Olsson, J. & Kupper, T. (2009). *Grundläggande kriminalteknik*. Stockholm: Jure.
- Politidirektoratet. (2020). *Politiets beredskapssystem del I*. Oslo: Politidirektoratet. Hentet fra <https://www.politiet.no/globalassets/05-om-oss/03-strategier-og-planer/pbsi.pdf>
- Politidirektoratet. (2016). *Handlingsplan for løft av etterforskningsfeltet*. Oslo: Politidirektoratet.
- Politidirektoratet. (2012). *Kvalitetsstandard for kriminalteknisk etterforskning*. Oslo: Politidirektoratet. Hentet fra <https://docplayer.me/5070229-Kvalitetsstandard-for-kriminalteknisk-etterforskning.html>.
- Politi høgskolen. (2017). *Studieplan for videreutdanning for kriminaltekniske koordinatører*. Oslo: Politi høgskolen. Hentet fra <https://www.politihogskolen.no/ettervidereutdanning/etterforskning-kriminalteknikk/kriminalteknisk-etterforskning-koordinatorer/>.
- Politi høgskolen. (2015). *Forskningsetisk veileder for Politi høgskolen*. Oslo: Politi høgskolen. Hentet fra: <https://phs.brage.unit.no/phs/xmlui/bitstream/handle/11250/2652799/Forskningsetisk%20veileder.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Rachlew, A. (2010). Å forske på sine egne. I T. Myklebust & G. Thomassen (Red.), *Arbeidsmetoder og metodearbeid i politiet* (s. 127-149). Oslo: Politi høgskolen.
- Riksadvokaten. (2021). *Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen i 2021*. Oslo: Riksadvokaten.
- Riksadvokaten. (2018). *Kvalitetskrav til straffesaksbehandlingen i politiet ved statsadvokatembetene mv. (Kvalitetsrundskrivet)*. Oslo: Riksadvokaten.
- Riksadvokaten. (2016a). *Rapport om "Monika-saken" – enkelte tilrådninger og pålegg*. Oslo: Riksadvokaten.
- Riksadvokaten. (2016b). *Avgjørelser av klager over Spesialenhetens påtalevedtak i «Monika-saken»*. Oslo: Riksadvokaten.
- Riksadvokaten. (2015). *«Monika-saken»: Læringsperspektiver*. Oslo: Riksadvokaten.
- Riksadvokaten. (1999). *Etterforskning*. Oslo: Riksadvokaten.

- Rosenqvist, R. (2008). Vurderinger av rettsmedisinske bevis i straffesaker. *Tidsskrift for strafferett* (04), 412-421.
- Saks, M. J. & Koehler, J. J. (2005). The Coming Paradigm Shift in Forensic Identification Science. *Science*, 309, 892-895. doi: 10.1126.
- Schaefer, R. (2015). *Monika-saken: min historie - fra drapsetterforsker til varsler*. Bergen: Vigmostad Bjørke.
- Straffeprosessloven. (1981). *Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker*
Hentet fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-05-22-25?q=straffeprosess>.
- Strandbakken, A. & Aarli, R. (2011). *Sluttrapport til Justis- og politidepartementet fra prosjektet "Sakkyndighet ved bruk av DNA- bevis i straffesaker"*. Bergen: Universitetet i Bergen Juridisk fakultet.
- Sunde, N. & Horsman, G. (2021). Part 2: The Phase-oriented Advice and Review Structure (PARS) for digital forensic investigations. *Forensic Science International: Digital Investigation*, 36.
- Sunde, N. (2020). Digitale bevis i norske gjenåpningsbegjæringer - kan vi utelukke systematiske feil? *Tidsskrift for strafferett*, 20(1), 18-37. doi: 10.18261/issn.0809-9537-2020-01-03.
- Sunde, N. & Dror, I. E. (2019). Cognitive and human factors in digital forensics: Problems, challenges, and the way forward. *Digital investigation*, 29, 101-108. doi: 10.1016/j.diin.2019.03.011.
- Thompson, W. C. (2020). Commentary on: Curley LJ, Munro J, Lages M, MacLean R, Murray J. Assessing cognitive bias in forensic decisions: a review and outlook. *J Forensic Sci* doi: 10.1111/1556-4029.14220. Epub 2019 Nov 6. *J Forensic Sci*, 65(2), 666-667. doi: 10.1111/1556-4029.14272.
- Tjora, A. H. (2018). *Viten skapt: kvalitativ analyse og teoriutvikling* (Forskningsmetoder). Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Tjora, A. H. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (3. utg. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Torgersen, R. (2009). *Ulovlig beviserverv og bevisforbud i straffesaker*. Oslo: Papinian A.S.
- Williams, R. (2017). Using DNA in the Investigation of Homicide. I F. Brookman, E. R. Maguire & M. Maguire (Red.), *The Handbook of homicide*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Østli, K. S. (2007, 22. jan). Varme spor i kaldt blod. *Aftenposten*. Hentet fra: <https://www.aftenposten.no/amagasinet/i/L5ePx/varme-spor-i-kaldt-blod>.
- Aarli, R. (2011). *DNA-bevis: rettssikkerhet ved bruk av DNA-sakkyndighet i kampen mot kriminalitet*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.

Rettsavgjørelser

Nordhordland tingretts dom 25. juli 2016, Lovdata TNOHO-2016-44534. Hentet fra:
<https://lovdata.no/pro/#document/TRSTR/avgjorelse/tnoho-2016-44534?searchResultContext=1025&rowNumber=1&totalHits=1>

Vedlegg

Vedlegg 1: «Anmodning om analyse av DNA-sporprøve til OUS»

Vedlegg 2: Intervjuguide

Vedlegg 3: Informasjonsskriv til informanter og samtykkeerklæring

Vedlegg 4: NSD godkjenning

	Anmodning om analyse av DNA sporprøve til OUS		Anm.nr.	Dok.nr.:	
			Lok.ark.nr.		
			Dok. løpenummer		
			Sidenr. 1 av 2		
Dato	Kl.	Skrevet av	Tjenestested		
Til Avdeling for rettsmedisinske fag, OUS HF, Seksjon for Rettsgenetikk straffesak Postboks 4950 Nydalen 0424 OSLO			Mottagers j.nr.		
Sak					
Anmeldt forhold					
Fra dato	Kl.	Til dato	Kl.	Gjerningsadresse	Statistikkgruppe
Frist		Begrunnelse			
Personer i sak					
Navn	Rolle	Fødselsnr.	Samtykke		
Åsted					
Åsted undersøkt av	Tlf.	Dato	Kl.		
Følgende materiale oversendes:					
Lok. besl. nr	Antall	Materiale			
Sikret fra	Materialnr	Behandling			
Undersøkes for					
Godkjenning/Underskrift mangler					

	Anm.nr.	Anmodning om analyse av DNA sporprøve til OUS	Sidenr. 2 av 2	Dok.nr.:
--	---------	--	-------------------	----------

Beskrivelse

Kort beskrivelse av innsendt materiale og hva slags undersøkelse som ønskes

Godkjenning/Underskrift mangler

Intervjuguide – intervju av informanter ved rettsgenetikk OUS og kriminalteknikere i politiet.

Erfaringsbasert master i etterforskning 2019/2020– Tor Kallmyr

Innledning

- Presentasjon av meg selv
- Gjennomgang av informasjonsskrivet og informasjon om taushetsplikt
- Henvisning til samtykket som er innhentet skriftlig før intervjuet starter, og påminnelse om at det er mulig å trekke seg også underveis i intervjuet

Informantens bakgrunn som fagperson

- Hvor lenge har du jobbet som rettsgenetiker/ kriminaltekniker?
- Hvilken utdanning har du som rettsgenetiker?
- Faglitteratur – hva er den viktigste faglitteraturen innenfor ditt felt?
- Hvilken utdanning har du som kriminaltekniker?
- Faglitteratur – hva er den viktigste faglitteraturen innenfor ditt felt?
- Hvilken kunnskap har rettsgenetikeren om kriminalteknisk arbeid?
- Hvilken kunnskap burde rettsgenetikeren ha om kriminalteknisk arbeid?
- Hvilken kunnskap har kriminalteknikeren om biologiske spor og rettsgenetisk arbeid?
- Hvilken kunnskap burde kriminalteknikeren ha om biologiske spor og rettsgenetisk arbeid?

Anmodningsskjemaet – "Anmodning om analyse av DNA sporprøve til OUS"¹

- Beskriv din erfaring med bruken av dette skjemaet
- Din vurdering av kvaliteten på skjemaet som bestillingsskjema for analyse av biologiske spor
- Fordeler og ulemper med å måtte bruke et fast skjema?
- Er det spesielle utfordringer knyttet til voldtektssaker? Evt. hva er disse og hvorfor oppstår de?
- Kriminaltekniker
 - o Beskriv prosessen fra sporsikring til innsending av anmodning
 - o Hvem i politiet sender inn anmodningen?
 - o Når i etterforskningsfasen sendes anmodning inn?
 - o Gir du informasjon om saken under etterforskning til rettsgenetikk og i dersom du gjør det – hvilken informasjon gis?
 - o Oppgis kontaktperson og i tilfelle hvem?
 - o Hvordan opplever du kommunikasjonen med politifaglig etterforskningsleder?
 - o Hvordan opplever du kommunikasjon med rettsgenetikk ut over anmodningsskjemaet?
 - o Hvordan er notoriteten på kommunikasjonen?
 - o Hva kjennetegner etter din mening en god anmodning til OUS?
 - o Hvilke positive erfaringer har du med anmodningsskjemaet spesielt og kommunikasjonen med rettsgenetikk generelt?
 - o Hvilke negative erfaringer har du med anmodningsskjemaet spesielt og kommunikasjonen med rettsgenetikk generelt?
- OUS
 - o Hva kjennetegner de anmodningsskjemaene dere får fra politiet?

¹ Anmodningsskjemaet vil bli gitt til informanten ved oppstart av intervjuet

- Når i etterforskningsfasen sendes anmodning inn?
- Beskriv prosessen fra mottak av anmodningen
- Beskriv hvilken informasjon anmodningen bør inneholde og grunnene til dette
- Hvordan opplever du kommunikasjonen med politiet ut over anmodningsskjemaet?
- Hvordan er notoriteten på kommunikasjonen?
- Hva kjennetegner etter din mening en god anmodning til OUS?
- Hvilke positive erfaringer har du med anmodningsskjemaet spesielt og kommunikasjonen med politiet generelt?
- Hvilke negative erfaringer har du med anmodningsskjemaet spesielt og kommunikasjonen med politiet generelt?

Avslutning

- Legg til det du ikke har fått spørsmål om eller snakket om tidligere som du mener er relevant for dette temaet
- Informasjon om veien videre – oppbevaring av opptak, transkribering, analyse og ferdigstilling av oppgaven

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

Anmodning om analyse av DNA sporprøve – dialog mellom politi og rettsgenetikk

Prosjektet gjennomføres av Tor Kallmyr, og er en masteroppgave som avslutter det erfaringsbaserte masterstudiet i etterforskning ved Politihøgskolen. Prosjektet gjennomføres av meg alene og utføres ikke på oppdrag av eller i samarbeid med noen institusjon.

Veileder for prosjektet er førsteamanuensis Johanne Yttri Dahl ved forskningsavdelingen på Politihøgskolen.

I dette skrivet gir jeg deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Formålet er å undersøke bruken av anmodningen og kommunikasjonen mellom politiet og rettsgenetikk OUS når det gjelder biologiske spor i straffesaker.

For at sikrede prøver eller gjenstander skal undersøkes hos rettsgenetikk, må politiet fylle ut en «Anmodning om analyse av DNA sporprøve til OUS» som ligger som et rutinetrinn i politiets saksbehandlingssystem BL.

Hovedspørsmålet jeg ønsker å undersøke nærmere er bruken av anmodningen og kommunikasjonen mellom politiet som bestiller og rettsgenetikk OUS som mottaker og sakkyndig.

Datainnsamlingen vil bli gjort ved personlig intervju med et utvalg kriminalteknikere i politiet og rettsgenetikere ved OUS.

Innhentede opplysninger i forbindelse med denne studien skal ikke brukes til andre formål enn prosjektet.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Politihøgskolen er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du er i målgruppen som hhv. kriminaltekniker og rettsgenetiker.

Hva innebærer det for deg å delta?

For å undersøke den praktiske bruken av anmodningsskjemaet om analyse av DNA sporprøve og kommunikasjonen mellom politiet og rettsgenetikk, velger jeg en kvalitativ metode hvor jeg vil gjennomføre semi-strukturerte intervju med utgangspunkt i en intervjuguide.

Intervjuet vil ha en lengde på anslagsvis 1 -2 timer. Intervjuet vil bli tatt opp på lyd og bli transkribert. Lydopptak vil bli slettet etter at transkripsjonen er ferdigstilt.

Lydopptak, transkripsjon og eventuelt annet materiale knyttet til intervjuene vil bli oppbevart i låsbart skap og for en periode på pc med passord.

Det presiseres at politiets taushetsplikt i hht. Politiregisterloven kap. 6 også gjelder for deg som velger å samtykke til å delta i denne studien. Du vil ikke få spørsmål knyttet til konkrete straffesaker.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet, og alle opplysninger om deg vil bli anonymisert. Du kan når som helst trekke deg uten å oppgi noen grunn, og alle opplysninger blir da slettet.

Ditt personvern – hvordan jeg oppbevarer og bruker dine opplysninger

Jeg vil bare bruke opplysningene om deg til formålene jeg har fortalt om i dette skrivet. Jeg behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

Navneliste over deltagere vil bli oppbevart på en kryptert lagringsenhet adskilt fra lydopptak og transkripsjon, og kun jeg vil ha tilgang til denne listen.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 15.08.2022. Alt innsamlet materiale som ikke måtte være slettet før, vil da bli slettet.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Jeg behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke, dvs. en enkel navneliste over deltagere.

På oppdrag fra Politihøgskolen har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Tor Kallmyr, epost tor.kallmyr@politiet.no, eller telefon.: 906 38 911
- Politihøgskolen ved veileder Johanne Yttri Dahl, epost Johanne.Yttri.Dahl@phs.no, eller telefon.: 23 19 98 79
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Tor Kallmyr

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om studien "Hva kjennetegner en god anmodning om analyse av DNA sporprøve til OUS", og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, 15.08.2022.

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

NSD sin vurdering

Prosjekttittel

Masteroppgave - erfaringsbasert master i etterforskning

Referansenummer

488076

Registrert

10.10.2019 av Tor Kjetil Kallmyr - Tor.Kjetil.Kallmyr@phs.no

Behandlingsansvarlig institusjon

Politihøgskolen

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Johanne Yttri Dahl, Johanne.Yttri.Dahl@phs.no, tlf: 23199879

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

TOR KJETIL KALLMYR, tor.kallmyr@gmail.com, tlf: 90638911

Prosjektperiode

01.11.2019 - 15.08.2022

Status

18.10.2019 - Vurdert

Vurdering (1)

18.10.2019 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet med vedlegg den 18.10.2019, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

Utvalget har taushetsplikt. NSD bemerker at det under intervjuet dermed ikke skal stilles spørsmål relatert til taushetsbelagt informasjon.

Utvalget utgjør ansatte i politiet og betinger i utgangspunktet at tillatelse fra POD innhentes. Innmelder har imidlertid vært i dialog med en kontaktperson i politiet der det ble avklart at søknad til POD ikke er nødvendig (korrespondanse ligger vedlagt i meldeskjemaet). NSD forutsetter dermed at søknad til POD ikke er nødvendig.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer

det er nødvendig å melde:

https://nsd.no/personvernombud/meld_prosjekt/meld_endringer.html

Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 15.08.2022.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a.

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om:

- lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke behandles til nye, uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20).

NSD vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og/eller rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp underveis (hvert annet år) og ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet/ pågår i tråd med den behandlingen som er dokumentert.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Mathilde Hansen
Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)